magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2017

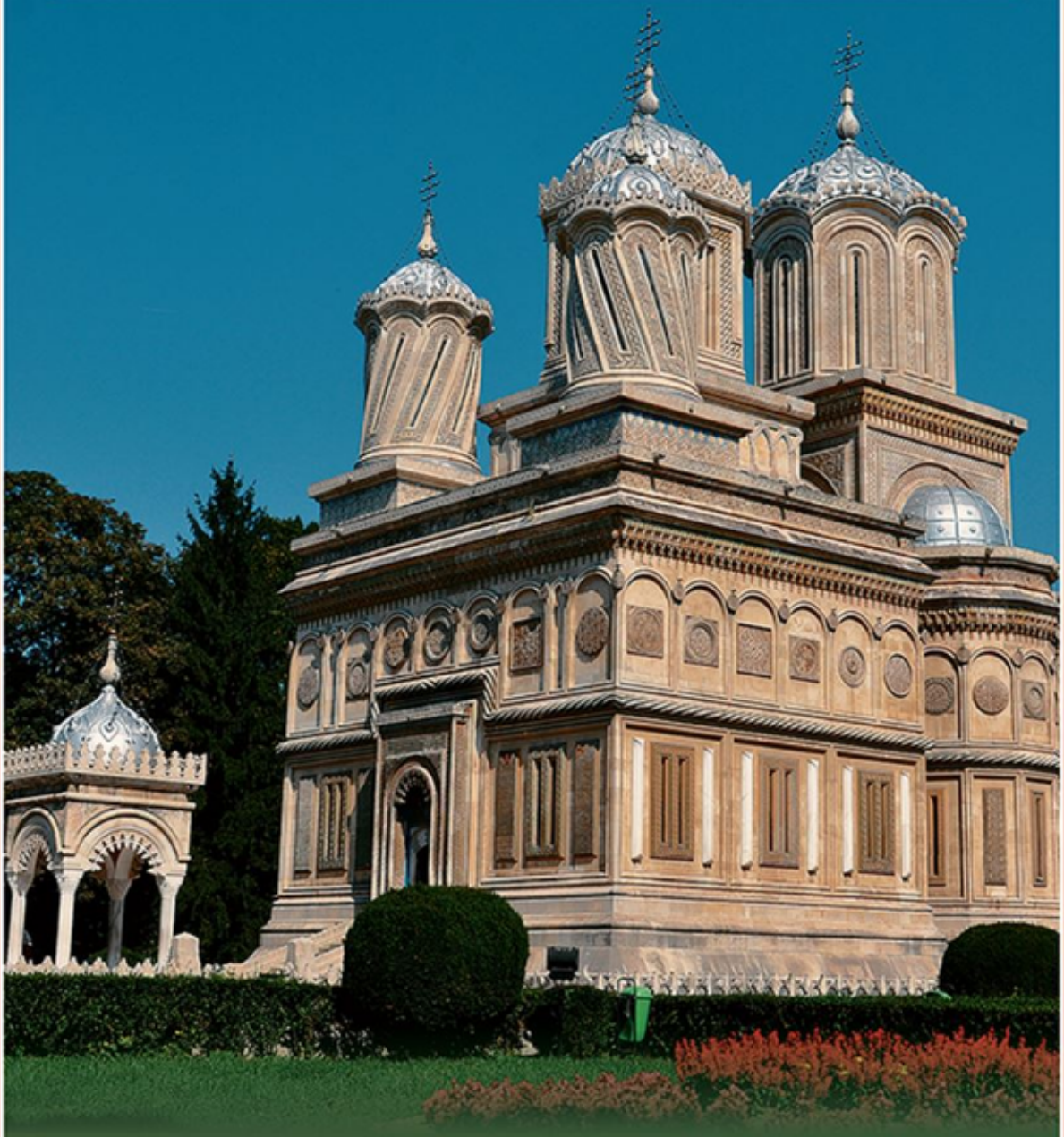

CÂND S-A NĂSCUT GHEORGHE BRĂTIANU

NIKOLA TESLA STĂPÂNUL FULGERELOR

Diues et prepo
tens nature
regnum scru
tatus inicia
stilum nostre tam vrbis q̄
ceterarum gentium priscis
ac memorabilibus institutis
Opus est enim cognosci hu
iusce uite quam sub optimo
principe felicem agimus q̄
nam fuerint elementa. vt
eorum quoq; respectus ali

quid presentibus moribus
prosit. Translateur. Aprez ce
que valerius a parle ou premier
liure des choses qui appartiennent
au seruice et honneur des dieux
selon les rommains et autres
gens qui pour lors estoient En
ce second liure et es autres en
suiuant il met exemples des
choses qui peuent mouuoir a
bonnes meurs. Et premierement
il met son proheme en continuant

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2017

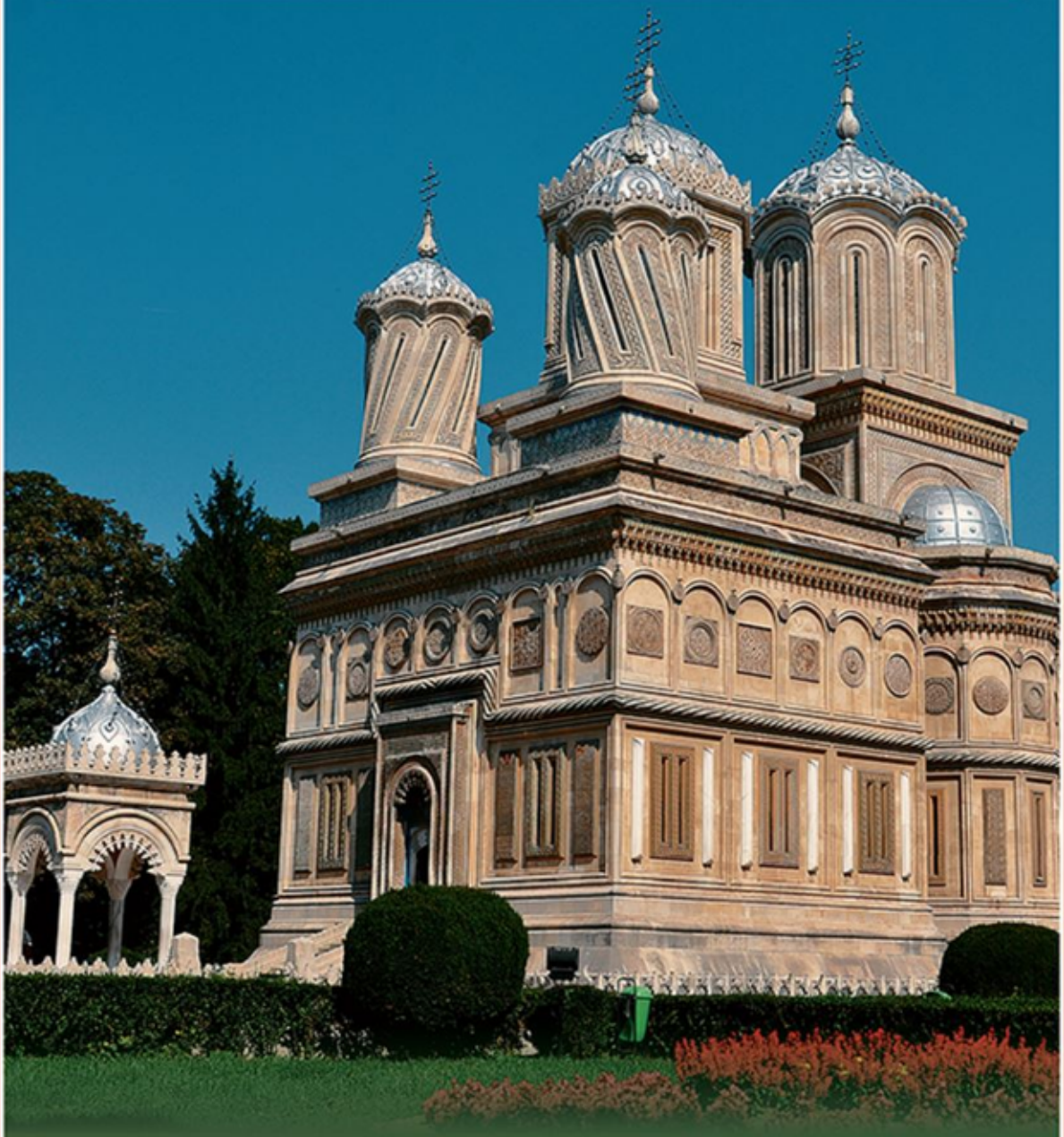

CÂND S-A NĂSCUT GHEORGHE BRĂTIANU

NIKOLA TESLA STĂPÂNUL FULGERELOR

SUMAR
iulie 2017

4 De unde începe tirania?
J. LOCKE

5 Sfânta Sofia de la... Curtea de Argeș
R. THEODORESCU

EXCLUSIVITATE

9 Un parteneriat cultural româno-american în 1927
M. CARP

60 Pușca vedetă a britanicilor în Marele Război
R. WILSON

♦

15 Un general lipsă din Mausoleul de la Mărășești
De ce i s-a luat comanda lui Constantin Christescu
P. OTU

20 Omul care a vrut să desființeze contorul pentru electricitate
Nikola Tesla
A.I. IONESCU

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

25 Mâncarea ca viciu
T. STĂNESCU-STANCIU

♦

30 „Trăiască România Mare!"
Vizita generalului Berthelot în Transilvania și Banat
E. BĂDESCU

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

33 Necăutatul act de naștere al lui Gheorghe I. Brătianu
N. NOICA

♦

36 „Zmeul din Balcani" și „Minunea blondă"
Glorii ale fotbalului românesc interbelic
P.N. CONSTANTIN

38 Floarea lipsă la butonieră
George Enescu, candida victimă a unei manipulări legionare
V. RÂPEANU

INEDIT

42 Artilerist în linia întâi a infanteriei
T.D. LAZĂR

magazin istoric

Anul L – serie nouă – nr. 7 (604)
iulie 2017

www.magazinistoric.ro
e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

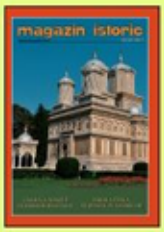

1 Ctitoria lui Neagoe Basarab, sfințită acum 500 de ani cu mare fast reprezenta o paranteză stilistică, o dovadă a unui Bizanț după Bizanț prin filieră otomană și, în același timp, un program dinastic românesc

2 Miniatură flamandă de la sfârșitul secolului al XV-lea ce împodobea un manuscris al autorului roman Valerius Maximus, care a trăit în prima jumătate a secolului I d.H. și a fost extrem de popular în Evul Mediu occidental. Aici este ilustrat contrastul dintre comportamentul ponderat și cel fără măsură (*honestas*, respectiv, *luxuria* pentru romani) prin cele două tipuri de mese înfățișate

3 Pagina din Registrul Stării Civile al comunei Ruginoasa care atestă că Gheorghe I. Brătianu s-a născut la 28 ianuarie 1898, ora opt dimineața

4 Excomunicarea patriarhului Constantinopolului Mihail Cerularios, în iulie 1054, de către Papa Leon al IX-lea, așa cum și-a imaginat momentul un miniaturist bizantin

Revistă editată de
FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155, Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

CNI CORESI
Tipărit la CNI „CORESI" SA

DESPRE TIRANIE

JOHN LOCKE

Oriunde încetează legea ia naștere tirania, dacă legea e încălcată în defavoarea altuia. Și indiferent cine deține autoritatea și depășește puterea încredințată de lege, folosind forța aflată sub porunca sa pentru a o exercita asupra unui supus, ceea ce legea nu îngăduie, încetează să mai fie magistrat și, pentru că acționează în afara autorității, i se poate opune rezistență la fel ca oricărui altuia care încalcă prin forță dreptul unui om. Aceasta este recunoscut în privința magistraților subordonați. Aceluia care are autoritatea de a mă reține pe stradă îi pot opune rezistență precum unui hoț ori unui tâlhar dacă încearcă să-mi pătrundă în casă cu forța pentru a executa hotărârea judecătorească, în ciuda faptului că știu că el are un asemenea mandat și o asemenea autoritate legală care îl împuternicesc să mă aresteze în altă parte. Și aș fi bucuros să aflu de ce n-ar fi aceasta valabil în cazul celui mai înalt magistrat, așa cum este în cazul celui mai mărunt. E oare rezonabil ca fratele mai mare, pentru că deține cea mai mare parte a averii tatălui său, să aibă prin aceasta un drept de a-i lipsi pe frații săi mai mici de vreuna dintre părțile ce le revin? Sau ca omul bogat, care are în posesie o întreagă țară, să aibă prin aceasta un drept de a pune mâna atunci când îi place pe grădina de legume sau pe cea de flori a săracului său vecin? Deținerea îndreptățită a unor mari puteri și bogății, cu mult mai mari decât dețin cea mai mare parte a fiilor lui Adam, e departe de a fi o scuză și cu atât mai puțin un motiv de jaf și asuprire, aceasta reprezentând aducerea de prejudicii cuiva fără autoritatea de a o face, ci e mai degrabă o agravare a acesteia. Căci un ofițer superior nu are un drept mai mare decât un ofițer mărunt de a depăși limitele autorității și acest fapt nu e mai justificat în privința unui rege decât în cea a unui gardian. Ci e cu atât mai dăunătoare în privința aceluia căruia îi e acordată mai mare încredere, cu cât el deține o parte mai mare decât restul tovarășilor lui și se presupune că, datorită avantajelor educației, funcției și sfătuitorilor, e mai învățat în privința aprecierii a ceea ce e corect sau nu.

Prin urmare, pot fi nesocotite poruncile unui prinț? Se poate opune rezistență acestuia de fiecare dată când cineva se consideră nemulțumit și își imaginează că nu i s-a făcut dreptate? Aceasta va dezechilibra și răsturna toate societățile, lăsând în locul cârmuirii și ordinii doar anarhie și confuzie. La aceasta răspund: nicăieri nu trebuie *opusă forța,* ci doar în cazul *forței* nedrepte și nelegitime. Oricine se opune acesteia, în orice altă situație, își atrage o meritată condamnare din partea lui Dumnezeu, cât și a oamenilor [...] Este la fel de imposibil ca un cârmuitor care intenționează binele oamenilor și conservarea lor și a legilor lor să nu-i facă pe oameni să vadă și să simtă aceasta, cum este pentru tatăl unei familii să nu lase să se vadă că-și iubește copiii și că are grijă de ei.

(Filosof și om politic englez, 1632 – 1704;
Al doilea tratat despre cârmuire.
Scrisoare despre toleranță,
Editura Nemira, 1999)

46 Departe de linia întâi
Din vremea Marelui Război
ȘT. POPESCU-FILUTZĂ, T.D. LAZĂR

♦

51 „Cerșetorul“ care s-a furișat cu avionul în spatele inamicului
V. AVRAM

53 Bucate servite când turcește, când franțuzește
O. SENCIUC

57 Programul „prima casă“ acum 100 de ani
Parcelarea Aron Mayer
A.R. VOINEA

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

HOOVER INSTITUTION

66 1949. Comitetul Național Român dă seama

♦

67 În România, acum 100 de ani
G. FILITTI

71 Chișinăul armenesc
L. PRISAC

75 O Antigonă în Primul Război Mondial
F. DOLGHIN

RUBRICI

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

50; 78; 79
Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

AL XXV-LEA SIMPOZION DE ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE BANCARĂ „CRISTIAN POPIȘTEANU“

80 Banca Națională a României și Primul Război Mondial. Anul 1917

Turlele,...

flori... și turlele tot cioplite cu flori și unile făcute sucite", împodobite „cu lazur albastru și florile le polei cu aur". Mai mult, dincolo de obsesiva menționare a pietrei și a marmurei puse în operă – atunci folosite pentru întâia oară într-o lume creștină nord-dunăreană ce înălțase altare doar din cărămidă și care aici, la Argeș, se voia o replică arhitectonică dată ctitoriei, mai veche cu nici 20 de ani, de la Dealu a lui Radu cel Mare, care era „tot de piatră cioplită și stâlpii ușilor și ferestrile tot de marmură" –, martorul de acum cinci veacuri nota, alături de curioasa torsare a unor turle la pronaos, prezența unui „cerdăcel denaintea bisericii pre patru stâlpi de marmură pestriță, foarte minunat", în fapt aghiazmatarul care relua aici, în practica rituală creștină, rolul unui „șadirvan" musulman, sau prezența în „tindă", așadar în nartex, a „12 stâlpi nalți, tot de piatră cioplită și învârtiți foarte frumos și minunați", particularitate neobișnuită ce-și are, vom vedea, un înțeles adânc.

... stâlpii din nartex...

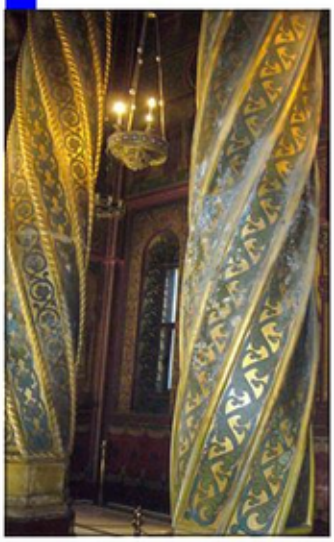

„Bizanț după Bizanț"... otoman

Ajunși aici o privire mai largă se impune. Sud-Estul european cu ale sale conflicte religioase din Evul Mediu și din epoca modernă, cu atâtea coexistențe etnice și confesionale, acolo unde „toleranța vizuală" trebuia să fie aproape o normă culturală, a cunoscut după mijlocul secolului al XV-lea evenimentul crucial, pe plan politic și religios, care a fost căderea Constantinopolului. Ecourile artistice ale acestui moment sunt mai puțin cunoscute decât cele literare, de pildă, și domină încă opinia că după dramatica ruptură din primăvara 1453, cele două lumi, creștină și musulmană, au evoluat separat în universul lor de forme vizuale, într-un fel de paralelism cronologic al primei arte post-bizantine și al celei otomane ținând de stilul microasiatic zis „de Bursa", specific primelor sanctuare ale noilor stăpâni ai Peninsulei Balcanice, în noul Stambul.

În acest context nu trebuie uitat că primele monumente creștine de o anumită anvergură, păstrate până astăzi, ridicate în Europa de Sud-Est la frontierele Islamului, la doar 50 de ani distanță de cuceririle decisive ale lui Mehmed al II-lea, sunt tocmai lăcașurile monahale de la Dealu și Curtea de Argeș, datorate unor inițiative princiare și construite în cele două decenii scurse între 1499 și 1517.

Mă refer așadar la un moment excepțional al artei vechi românești și sud-est europene, la o paranteză stilistică marcată de două ctitorii voievodale în cele două capitale succesive ale Țării Românești. Două monumente foarte diferite de tot ce le-a precedat și le-a urmat între Dunăre și Carpați, prin bogăția materialelor de construcție, prin fațadele din piatră de talie și profilate, prin panourile sculptate cu împletituri geometrizate, prin motivul frecvent al crinilor stilizați – sunt florile mult evocate, în fapt simbol de regalitate turanică –, prin portalurile de marmură bicromă formând bolțari cu contur ondulat regăsite la moschei otomane din Asia Mică și din Balcani – în fruntea lor stă Sultan Beyazit Djami, începută în 1501 de fiul cuce-

... și minaretul moscheii Üç Şerefli Djami din Edirne

Mănăstirea Curtea de Argeș, cromolitografie din 1883

MĂNĂSTIREA CURTEA DE ARGEȘ REPER CULTURAL ȘI MODEL DINASTIC

Academician RĂZVAN THEODORESCU

Printr-o ipoteză seducătoare devenită, pentru mulți dintre noi, o teză deschizătoare de orizonturi în istoriografia românească de artă și de arhitectură, neuitatul meu prieten și magistru Emil Lăzărescu explica acum o jumătate de secol înțelesul mai adânc al construcției ecleziale inițiate cu o jumătate de mileniu în urmă de către „noul Basarab" crescut de Craiovești: „Neagoe nu voise doar o frumoasă biserică de mănăstire ci, totodată, și un mausoleu pentru sine și familia sa... ea rămâne – lăcaș mort al celor morți – o mare, splendidă raclă albă".

Erau cuprinse în această frază ideile directoare pentru înțelegerea acestui *unicum* al artei noastre vechi, simbol semimilenar al statalității și al gândirii dinastice, măsură neîntrecută a „românirii" unor forme străine prin aducerea în spațiul nostru creștin a unor morfologii aparținând noilor spații geo-istorice abia deschise cu ceva mai bine de cinci decenii înainte.

Atunci când, la 15 august 1517, un patriarh ecumenic, patru mitropoliți străini, egumeni athoniți, ierarhii locului, Curtea domnească și mulțime de popor asistau la sfințirea vastei biserici care lua locul lăcașului vechii mitropolii argeșene „sparte... den temeliia ei", șocul vizual va fi fost pe măsura munificenței și magnificenței ceremoniei prin care creștinătatea ortodoxă – spre a folosi termenii encomiastici ai unui martor nespus de avizat, Gavril Protul de la Sfetagora – căpăta o construcție comparabilă templului lui Solomon și Sfintei Sofii a împăratului bizantin Justinian (527 – 565). Era firește de admirat „sfânta biserică, tot de piatră cioplită și netezită și săpată cu flori", cu exteriorul „tot marmură albă, cioplită cu

așa cum ingenios a demonstrat Emil Lăzărescu, își aflase mormântul, în 1521, însuși ctitorul, ca și soția sa de neam despotal sârbesc Despina Milița – devenită monahia Platonida –, fiicele sale Stanca – soția moldoveanului Ștefăniță Vodă, călugărită ca Sofronia –, Ruxandra și Anghelina, sau fiii Ioan și Petru, ca și ginerele său Radu de la Afumați – cel cu inscripția funerară amintitoare de multele sale lupte, de-a lungul a cinci decenii, cu „agareenii" păgâni – care, deși fiu al ctitorului de la Dealu din stirpea Drăculeștilor, a fost așezat, după asasinarea sa în 1529, în ctitoria princiarului său socru, descendent al Dăneștilor (detaliu ce ne indică diminuarea, către 1500, a vechii rivalități între cele două ramuri basarabești).

În acest pronaos lărgit cu sens funerar pictura murală a lui Dobromir – cel care abia zugrăvise și ctitoria de la Dealu – realizată la 1526 sub Radu de la Afumați, mai târziu cea din vremea lui Radu Paisie, fratele vitreg al acestuia, sigila elocvent descendența basarabească a familiei lui Neagoe Vodă prin efigiile unor înaintași încoronați ai lui Basarab cel Tânăr și ai nelegitimei sale odrasle, precum Nicolae Alexandru, Mircea cel Bătrân, Radu cel Mare și prin aceea a strămoșului ambelor branșe domnești – Dăneștii și Drăculeștii –, anume Radu I, alăturați simbolic unui cârmuitor balcanic sanctificat, strămoșul doamnei Despina, cneazul martir Lazăr Hrebelianovici, din acea Serbie care înrâurise nartexurile muntene anterioare de la Cozia și Dealu.

Ideea dinastică, stâlp al statalității românești

Modelul bisericii monastice de la Argeș – cu pronaosul lărgit și cu coloane spre a primi mormintele voievodale – avea să fie adoptat după câteva decenii în noua reședință domnească a țării, la București, în cea de a șasea necropolă princiară, cea din biserica Mănăstirii „Sf. Troiță", ctitorie a lui Alexandru al II-lea Mircea, strănepotul lui Vlad Țepeș. Acest model va funcționa pe mai departe, în cazul următoarelor necropole princiare din secolul al XVII-lea și de la începutul celui de-al XVIII-lea. Așa s-a întâmplat cu ctitoria bucureșteană de pe „dealul podgorenilor" – devenită în 1668, sub Radu Leon, lăcaș al Mitropoliei Țării Românești, mutată aici de la Târgoviște –, ctitoria lui Constantin vodă Șerban, fiu nelegitim al lui Radu Șerban (de altminteri asemănarea bisericii cu aceea a lui Neagoe din Argeș o semnala, în epocă, un călător avizat ca Paul din Alep, iar faptul că sfințirea ei se făcuse în 1658 în domnia lui Mihnea al III-lea, exoticul și fantastul domn ce devenea aici co-ctitor și care se socotea descendent din Mihneștii fondatori ai învecinatei lavre a „Sfintei Troițe", este deplin elocvent).

Piatra de mormânt a voievodului Radu de la Afumați

În sfârșit, așa avea să se întâmple în 1679 cu o altă biserică monastică din preajma Bucureștilor, la Cotrocenii voievodului Șerban Cantacuzino, cândva ispravnic la lăcașul devenit metropolitan, descendent și el din Radu vodă Șerban, al cărui neam se îngropa aici – era același principe care la 25 august 1682 punea pisanie la Curtea de Argeș ca un demn urmaș al Basarabilor, dar și al Cantacuzinilor imperiali –, la fel s-au petrecut lucrurile cu două biserici monahale cu pronaos lărgit ctitorite de Constantin Brâncoveanu, nepotul lui Șerban Vodă și coborâtor, prin tatăl său, din Neagoe Basarab, din Radu Șerban și din Matei Basarab – este vorba de Hurezi, imediat după 1690, și de Sfântul Gheorghe Nou din București, după 1700 –, în fine, iarăși la porțile Bucureștilor, după 1720, cu dispăruta biserică mare a Mănăstirii Văcărești, ctitoria primului fanariot Nicolae Mavrocordat, ce descindea din vechii voievozi ai Țării Românești și ai Moldovei.

Devenit reper cultural, unicul monument românesc intrat în poezia populară și, probabil, unul dintre cele mai cercetate lăcașuri religioase de la noi, chivotul de piatră și marmură lăsat posterității de Neagoe Basarab înseamnă și ilustrarea cu asupra de măsură a ideii dinastice, stâlp al statalității românești, pe care destinul l-a hărăzit a fi mausoleu al regalității ce devenea astfel – caz cu totul particular în această parte a continentului – o succesoare a șirului lung de voievozi. După o jumătate de mileniu, biserica lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș înseamnă, deopotrivă, un simbol pentru românitatea și europenitatea civilizației noastre. ■

ritorului Bizanțului –, cu turle torsate identice cu minarete de secol XV, precum unul al moscheii Üç Şerefli Djami din Edirne, vechiul Adrianopol, sau altul de la moscheea Imaret Djami din Plovdiv, anticul Filipopolis. Era o situație paradoxală pe care am încercat să o explic în ultima vreme prin unele puțin știute apropieri ale ortodoxiei balcanice de o anumită erezie a Islamului, tot balcanică și contemporană, cea a bedreddinismului. Acesta își avea unul dintre focare nu departe de locul nașterii șeicului reformator și cu origini selgiucide Bedreddin de Samavna, în cetatea Edirne de unde veneau în Țara Românească nu doar ecouri decorative, ci și – cu câțiva ani înaintea începerii șantierului de la Argeș – chiar Nifon al II-lea, de două ori patriarh ecumenic și scurt timp mitropolit al Ungrovlahiei, învățătorul viitorului principe și ctitor Neagoe Basarab.

Prin portalul de la Dealu, identic cu acela al geamiei lui Bayazid al II-lea și reluat, foarte curând, la biserica de la Curtea de Argeș, ne găsim înaintea împrejurării semnificative că intrările principale în lăcașurile a trei suverani – doi creștini, Radu cel Mare și Neagoe Basarab, și unul musulman, Bayazid al II-lea – indicau un raport incontestabil, acum stabilit, între două capitale voievodale valahe și o capitală imperială de unde veneau, foarte probabil, decoratorii creștini de origine orientală, poate caucazieni, care adaptau pentru sanctuare creștine, datorate unor știuți protectori ai ortodoxiei balcanice athonite, dar și unor voievozi apropiați Sublimei Porți, moda islamică a timpului, inspirată din singurul model imperial efectiv al „Bizanțului după Bizanț", cel otoman. Ne aflăm aici înaintea unui caz tipic de transfer decorativ dincolo de frontiere spirituale, între arii aparținând unor religii nu doar diferite, ci și adverse; ceea ce ne conduce, adaug, spre situații similare care pot fi amintite pentru același veac al XVI-lea din Rusia, de pildă, unde fațadele unei biserici din vremea lui Ivan al IV-lea cel Groaznic – cea cu hramul Vasili Blajennîi de lângă Kremlinul moscovit – păstrează ceva din strălucirea policromă și din decorul copleșitor prizate de un Islam abia învins în hanatele Kazan și Astrahan.

Chipul cneazului Lazăr Hrebelianovici

Paramentul nartexului

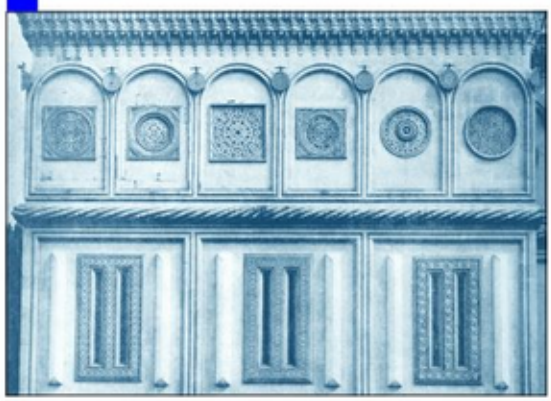

O nouă dinastie, o nouă necropolă princiară

Devenit reper cultural pentru acel moment de confluențe politice și artistice creștino-islamice și valaho-otomane ca singur monument românesc intrat în legenda populară, biserica argeșeană devenea și un model dinastic.

După necropola precumpănitor drăculească de la Dealu – ctitorie a fiului lui Vlad Călugărul, fiu la rându-i al lui Vlad Dracul și frate al lui Țepeș vodă –, a fost rândul Dăneștilor – ce înlăturau de la domnie neamul lui Radu cel Mare și al lui Vlad cel Tânăr cu acela din care ieșea cel știut ca fiu al marelui vornic Pârvu Craiovescu și al Neagăi din Hotărani – de a-și avea propria lor necropolă, ceea ce se realiza prin biserica Mănăstirii Argeșului, a cincea necropolă princiară la sud de Carpați, după Câmpulung, „Sf. Nicolae" tot din Curtea de Argeș, Cozia și Dealu. Aceasta era datorată evlaviei, dar și gândirii dinastice a celui ce era de fapt fiul nelegitim al unui Basarab, Țepeluș, crescut în sânul familiei de vlastelini (mari dregători) a Craioveștilor, anume Neagoe Basarab, cel de la care prenumele istoric avea să se preschimbe în nume de familie. Aici, în nartexul devenit „mausoleu" al „noilor Basarabi" – cu lespezi mutate la restaurarea din 1875 – 1886 a celor doi Lecomte du Nouÿ –, prin crearea în careul cel mare al pronaosului a unui spațiu mai mic cu caracter strict liturgic, străjuit de icoane cu două fețe menționate și de Gavril Protul, înfățișând sfinți cuvioși și sfinți militari,

să îi povestesc atunci că și eu am absolvit Georgetown University și să facem un schimb de amintiri despre alma mater.

Am părăsit România cu cele mai frumoase amintiri, cu mulți prieteni, cu imaginile acestei țări frumoase și ale unui popor primitor și deschis. Revin în fiecare an, o dată sau de mai multe ori, cu întreaga familie – soția, cei trei copii și părinții.

Recent, a avut loc la Roma o întâlnire a absolvenților Georgetown University din toată lumea. Cu acel prilej, directorul arhivelor Universității mi-a înmânat copia unui articol apărut în anul 1927 în revista Universității, Doom's Day. **Se intitulează** The Tour of Romania **(Turul României) și relatează călătoria pe care studenți și profesori de la Georgetown University au făcut-o în România, în anul 1927.**

Marți, 5 iulie 1927, sosea în gara din Oradea un tren special. Grupul de americani întorcea vizita unui grup de profesori români în S.U.A. Aveau în frunte pe profesorul Manning, de la Columbia University, care vizitase cu trei ani înainte România și din acest motiv fusese ales să conducă delegația. La Cluj, profesorul Thomas Healy, decanul Școlii Serviciului Străin de la Georgetown University, a ținut o conferință în sala de ședințe a Bibliotecii Universitare despre istoricul relațiilor S.U.A. cu țările europene.

Surprinzător este că din relatarea a cărei traducere v-o prezint în continuare, lipsește partea despre vizita în Basarabia. O putem reconstitui cu ajutorul ziarului Universul. **La 8 iulie, ora 10.00, delegația a sosit la Cetatea Albă, venind de la Chișinău, cu un tren special. Oaspeții americani erau însoțiți de domnul Modolea, director general în Ministerul de Interne. Trenul era compus din trei vagoane Pullman, un vagon de bagaje și un vagon clasa I pentru fotografii și operatorii Serviciului armatei. De la gară au mers la Cetatea Albă. Apoi au vizitat orașul, iar la ora 12.00 au luat parte la banchetul oferit de municipalitate în grădina publică. Profesorul Healy și-a încheiat discursul, rostit în franceză, cu cuvintele spuse în limba română: „Trăiască România Mare! Trăiască Dinastia!". După-amiază au plecat cu trenul în stațiunea Bugaz (azi în Ucraina). La ora 18.00 și-au continuat călătoria spre Constanța.**

Iată în continuare versiunea în limba română a relatării acelei călătorii pe pământ românesc.

De îndată ce ne-am apropiat de frontieră am început să simțim spiritul de profundă sinceritate și prietenie care a determinat guvernul să ne adreseze invitația de a vizita România. Primirea care ni s-a făcut nu putea fi mai somptuoasă nici dacă delegația noastră ar fi fost compusă din cei mai bogați și influenți oameni.

Un imens arc din conifere fusese ridicat la graniță și răsucite printre ramuri erau culorile roșu-galben-albastru, ale României, și ale noastre, roșu-alb-albastru. Deasupra arcului erau fixate două mari drapele. De o parte și de alta a căii ferate, soldați erau aliniați și salutau vagoanele care treceau. Și locomotiva a salutat cu șuierat de sirenă și clopote când trenul a trecut pe sub arc.

Cu câțiva kilometri dincolo de frontieră trenul a oprit la vamă. Prin amabilitatea ministrului României la Washington, dr. Cretzianu, domnul Andrei Popovici, secretar al Legației, și domnul Boncescu, consilier economic, ne-au eliberat pașapoarte pentru Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Germania și România. Tot grație acestor domni, dr. Healy a primit scrisori care ne-au permis să trecem prin vamă fără să fim controlați.

La Episcopia Bihorului am fost întâmpinați de domnul Pretorian, fostul director general al Căilor Ferate Române, domnul Modolea, de la Ministerul de Interne, domnul Bălteanu, președintele Came-

Grupul de vizitatori americani
(imaginile ce urmează, cu excepția celei a reginei Maria, sunt reproduse după articolul din revista americană)

Exclusivitate

NU VOM UITA NICIODATĂ FRUMOASA ROMÂNIE

MIHAI CARP

Mihai Carp la absolvirea facultății...

M-am născut la 17 octombrie 1965, la Washington. Tatăl meu, Mircea Carp (Magazin istoric, **nr. 8/2005; 12/2014, 1–3/2015), era directorul secției române a postului de radio „Vocea Americii". Când am terminat liceul, am dat examen și am intrat la Universitatea Georgetown, din capitala Statelor Unite. Este una dintre cele mai prestigioase din S.U.A., independentă de orice instituții religioase, politice, economice sau de orice altă natură. A fost înființată în anul 1789, având la început un caracter catolic. Este situată în centrul Capitalei americane, nu departe de clădirea Capitoliului, adică de sediul Congresului american. Georgetown University are nouă facultăți, cele mai importante fiind cea de Drept și cea de Relații Internaționale. În cadrul ei funcționează mai multe centre de cultură și de cercetare, toate cu finanțare particulară. În anul 1980, Ion Rațiu a înființat aici o catedră de studii românești, unde predă în prezent profesorul Dennis Deletant. Georgetown University are astăzi aproximativ 1.700 de studenți din toate colțurile lumii și profesori din 130. Printre absolvenți se numără personalități din Statele Unite, dar și din America de Sud, Africa sau Europa. Îi voi aminti aici, din rațiuni de spațiu, doar pe președintele S.U.A. William Clinton și pe regele Spaniei Felipe al VI-lea.**

După absolvirea facultății de Științe Politice, am ocupat primul meu post în cadrul Departamentului de Stat, la Ambasada S.U.A. din Berna. Au urmat trei ani la biroul Ambasadei americane din Berlin (1991 – 1994), cu o detașare la Chișinău de patru luni, în 1992, pentru a ajuta la înființarea primei ambasade americane în Republica Moldova. Din 1994 până în 1997 am lucrat la biroul Ambasadei americane din Cluj și la Ambasada S.U.A. de la București. Pe lângă activitatea diplomatică, am trăit și momente de emoție personală deosebite: am fost în pelerinaj la Iași, la mormântul familiei Carp, unde își doarme somnul de veci și bunicul meu, colonelul Constantin Carp. L-am însoțit pe ambasadorul Alfred Moses la Sighet, la Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței.

... și alături de președinții William Clinton și Emil Constantinescu, în Piața Universității

Înainte să termin misiunea la București, am fost admis la NATO, în cadrul Secretariatului internațional, unde lucrez și în prezent.

Momentul care a încununat șederea mea la București a fost vizita, în iulie 1997, a președintelui Statelor Unite, William Clinton. Am fost însărcinat să îl însoțesc în tot timpul scurtei sale vizite, bineînțeles nu și la convorbirile oficiale cu președintele Emil Constantinescu. I-am tradus cuvântarea pe care a rostit-o în Piața Universității. Am avut ocazia

Coasta de Azur a României. Abia aruncasem ancora la Balcic, aflat la 150 mile [1 milă marină = 1.852 m] de Istanbul, când barcagii cu fesuri și ilice, fumând îndrăcit, au înconjurat nava, așteptând pasageri. Cei care s-au aventurat pe țărm au fost răsplătiți cu vizitarea frumoasei vile a reginei Maria.

Regina Maria la Balcic...

A doua dimineață, după micul dejun luat la bord, cei interesați de terminale portuare au vizitat silozurile și modernele echipamente de încărcare din portul Constanța. Un alt tren special ne aștepta în gara centrală pentru a ne duce către plajele din Mamaia și Carmen Sylva.

... și la Sinaia

Se apropia momentul culminant al vizitei noastre în România; primirea la Maiestatea Sa Maria, regina românilor, la Sinaia. Înainte de acesta urma să petrecem patru zile în București, „Parisul Europei de Est". În stația Mogoșoaia ne așteptau înalte oficialități ale guvernului, dr. William S. Culbertson, ministrul Statelor Unite la București și membru al Executive Faculty de la Georgetown Foreign Service School.

A fost dorința noastră ca înainte de a începe seria de vizite oficiale și recepții la București să onorăm memoria eroilor români căzuți în Marele Război. Domnul Reed Campbell, ofițer de rezervă în Armata Statelor Unite, și domnul John Patrick, ca reprezentant al profesorilor și studenților, au depus o coroană de lăcrămioare și trandafiri la Mormântul Eroului Necunoscut.

În București, am participat la numeroase recepții, ceaiuri și banchete, atât publice, cât și particulare. Luni seara, rolurile s-au inversat. Pe post de gazde, ne-am străduit să exprimăm în cadrul unui banchet sincera noastră apreciere pentru numeroasele dovezi de curtoazie ce primisem zilnic. A prezidat dr. Manning; guvernul american a fost reprezentat de dr. Culbertson și domnul Patterson, în vreme ce domnul Titulescu a reprezentat România [era ministrul Afacerilor Străine]. Au fost de față peste 50 de oficialități române, cu soțiile. Pentru prima oară, toate discursurile s-au rostit în limba engleză. O agreabilă surpriză a constituit-o cuvântarea ministrului român, care a demonstrat o profundă cunoaștere a Americii și a idealurilor sale.

Timp de mai multe zile, dr. Healy a purtat discuții cu profesori și oficialități române pentru a aranja un schimb de profesori și studenți între universități române și Georgetown. Convorbirile au fost continuate la București și la banchetul de la Academia de Comerț și Industrie s-a anunțat că se ajunsese la un acord preliminar. Georgetown este una dintre primele universități din această emisferă care recunoaște în mod practic importanța României în materie educațională și care întărește cu legături intelectuale relațiile amicale dintre America și România.

Ziua de 13 iulie va rămâne mereu una memorabilă pentru cei care au avut privilegiul de a participa la călătoria în România. În acea zi am mers la Sinaia, unde ne-a primit regina Maria.

Cu un indescriptibil sentiment de venerație și timiditate ne-am suit în trăsurile cu care am urcat sus la palat. Nu am schimbat multe cuvinte pe drum. În următoarele ore am fost primiți de cea mai iubită și populară regină din Europa. A fost, într-adevăr, o ocazie memorabilă.

rei de Comerț și Industrie, și domnul Diamandescu, reprezentantul Societății „Prietenii Statelor Unite din România". Ei au fost, cu excepția primului, însoțitorii noștri permanenți în timpul vizitei..

O altă locomotivă, împodobită cu ghirlande de conifere de la farul din față la tender și purtând drapelele american și român, a fost atașată trenului. Pe lateralele vagoanelor erau prinse afișe pe care scria cu litere roșii: „Intelectuali americani în vizită".

După ce ne-am apropiat de Oradea Mare, s-a strâns tot mai multă lume, până ce în apropierea gării străzile și intersecțiile erau pline. Părea că s-a decretat zi liberă. Oamenii erau îmbrăcați în costume naționale. Privind prin ușa primului vagon, am văzut un covor roșu ce se întindea prin mulțime până la salonul de primire. Peronul era plin de lume. Pe ambele părți ale covorului, soldații țineau lumea la distanță. Un grup de oficialități în redingote și ofițeri în uniforme ne aștepta pentru a ne primi cu toată pompa cuvenită unor distinși reprezentanți ai națiunii. După ce ultimul acord al imnului american s-a stins, am coborât. Am ascultat pentru câteva minute cuvintele de salut pline de prietenie ale prefectului, primarului și comandantului garnizoanei. Din partea noastră au răspuns dr. Manning, dr. Healy și dr. Muzzey, exprimând bucuria noastră de a ne găsi în România și mulțumind vorbitorilor români pentru cordiala primire ce ne fusese rezervată.

Trăsuri deschise ne așteptau în fața gării pentru a ne duce la Park Hotel. Pe podeaua trăsurilor era un covor de garoafe roz și albe, iar fetițe presărau alte flori în drumul nostru. Programul zilei s-a încheiat seara cu un banchet la Băile Felix.

Trenului cu care am plecat le-au fost atașați un detașament de soldați și un grup de fotografi care să înregistreze pe celuloid vizita. Primirea care ne-a fost rezervată la Cluj a fost la fel de impresionantă precum cea de la Oradea Mare. Am străbătut străzile principale ale orașului într-o procesiune triumfală. Pe drumul de la gară la Hotel Astoria am trecut printre șiruri de soldați. Mii de locuitori se aflau pe trotuare și salutau cu urale trecerea noastră.

Oradea Mare și Cluj sunt orașe mari, unde am fost întâmpinați de mii de oameni. Duminică, la Prundul Bârgăului, un sat a cărui populație nu depășea 300 de locuitori, ne-a fost oferit un dejun rustic pe pajiște. Era o zi prea călduroasă pentru a se ține prea multe discursuri, astfel încât s-a descoperit o altă formulă pentru a ni se face o primire călduroasă. La sfârșitul mesei, orchestra, care cântase vechi cântece românești, a interpretat muzică de dans, iar tinere fete ne-au încântat cu dansuri populare. Acolo am înțeles preferința lui Keats pentru „Cânt provensal, și dans, și veselie" [vers din *Odă la o priveghetoare*, a poetului englez John Keats, 1795 – 1821], căci studenți și profesori au trecut peste orice rețineri și s-au alăturat cu vervă veseliei momentului.

Cu părere de rău am părăsit satul, către munte, pentru a trece lanțul istoric al Carpaților. Păduri sălbatice se înălțau deasupra noastră și la fiecare pas ni se ofereau noi imagini frumoase. Din loc în loc, printre copaci, puteau fi văzute crucile numeroase din cimitire, amintiri ale războiului.

Gazdele noastre, anticipând că vom fi obosiți după șapte zile de călătorie neîntreruptă și recepții, aranjaseră un voiaj pe mare, de la Constanța, pe eleganta navă „Carol I". Trenul a oprit în apropierea pasarelei de îmbarcare. Curând, ne bucuram de micul dejun, pe când părăseam portul și ne îndreptam către

La banchetul de la Oradea...

văzut că spusele despre frumusețile din Sălișteerau depășite de realitate.

Între Sălișteși Tismana, la Baia de Aramă, s-a petrecut un moment de operă bufă surprinzător și amuzant. Ne-am trezit brusc înconjurați de un grup ce păreau a fi briganzi turci; am descoperit că erau artiști de operă veniți de la București. Au călătorit împreună cu noi până la Mănăstirea Tismana, veche de 700 de ani [datează de la jumătatea secolului al XIV-lea], unde am înnoptat. În refectoriul mănăstirii, printre felurile de mâncare, au acceptat să cânte melodii clasice, precum aria toreadorului din *Carmen*, intermezzoul *Meditația* din opera *Thais* și prologul din *Paiațe*.

O mantie de tristețe s-a pogorât asupra noastră a doua zi când am aflat vestea morții regelui Ferdinand. Le-am strâns mâinile companionilor noștri români și i-am asigurat că întreaga lume civilizată suferea o mare pierdere prin moartea regelui lor. Dr. Healy și dr. Muzzey au exprimat profunda noastră compasiune în telegrame trimise guvernului român.

Nu aveau să mai fie recepții și banchete, fanfarele regimentale nu aveau să ne mai întâmpine; populația nu avea să ne mai aclame la sosirea în localități. Toate drapelele erau coborâte în bernă; clădirile publice arborau o flamură neagră, acolo unde fuseseră steagurile român și american; semnele durerii erau vizibile pe chipurile tuturor românilor.

Odihnindu-ne în grădinile hotelului din Băile Herculane sau urcând pe munții ce se înalță de pe malurile iutelui curs de apă ce curge prin stațiune, am meditat în următoarele trei zile la minunățiile României: o țară în sfârșit unificată; binecuvântată cu o bogăție de resurse naturale date cu mărinimie acestui popor remarcabil, progresul pe care l-au realizat în 50 de ani de independență.

... și la Tismana

Vineri, 22 iulie, la ora 8 seara, ne-am urcat la Băile Herculane în trenul special ce avea să ne scoată din țară, pe la Arad, Oradea Mare și Halmeu, așezare de la graniță.

Ultimul nostru prânz în calitate de oaspeți ai României a fost cel din restaurantul gării din Halmeu. Domnul Modolea, cel care fusese numit de guvern să ne însoțească, prezida. Domnul Bălteanu ședea între dr. Healy și dr. Muzzey și, ca de obicei, studenții au insistat să aibă onoarea de a-l avea printre ei pe domnul Diamandescu. La încheierea cuvântului de rămas bun, am realizat că acești prieteni din cele patru săptămâni însemnau foarte mult pentru noi. Nu le vorbeam limba, nu eram din neamul lor, idealurile noastre erau anglo-saxone, ale lor latine, și totuși eram frați. Domnul Modolea s-a ridicat să ne spună rămas bun și să ne ureze toate cele bune în numele Guvernului român, dar la mijlocul cuvântării a fost copleșit de emoții și nu a mai putut continua. Alungând lacrimile cu un zâmbet, a ridicat paharul și a închinat în sănătatea noastră.

Apoi, pe peron, ne-am strâns în jurul companionilor noștri români și am cântat *Sons of Georgetown* [Fiii Georgetown]. A fost un rămas bun în stil latin, nu o rece strângere de mâini în stil nordic, ci sărutări frățești pe fiecare obraz, apoi ne-am urcat de pe prietenosul pământ românesc în trenul care ne aștepta.

„Bon voyage“ și „Noubliez pas la Roumanie“ [Să nu uitați România] le-am răspuns cu strigătul puternic „Nous noublierons jamais la belle Roumanie“ [Nu vom uita niciodată frumoasa România]. Au fost ultimele cuvinte ale despărțirii, în vreme ce expresul de Praga trecea frontiera. ■

În vizită la Sălişte...

După cinci minute de drum am zărit Palatul Peleş, aşezat sus în Carpaţi şi înconjurat de vârfuri semeţe îmbrăcate cu brazi. Ne-am apropiat pe aleea principală, la fiecare colţ al drumului dezvăluindu-se minunate peisaje. Pana unui artist ar putea descrie în chip potrivit splendorile arhitecturale ale construcţiei regale, grădinile sale, fântânile sculptate şi turnurile graţioase.

Holul armelor, prin care se intră în palat, permite o privire fugară a lemnului în culori închise sculptat minunat şi a tavanelor cu grinzi pe care le admiri pe măsură ce urci larga scară către etajul principal. După o scurtă aşteptare, în timpul căreia am revăzut mental formalităţile din timpul primirii regale, am intrat în sala tronului. Şi atunci au apărut în capătul îndepărtat al sălii regina Maria a României, cu fiicele sale regina Maria a Iugoslaviei şi principesa Ileana.

Şambelanul Curţii l-a introdus pe ministrul Statelor Unite, dr. Culbertson, care a exprimat speranţa poporului american într-o grabnică însănătoşire a Maiestăţii Sale, regele Ferdinand, şi a cerut permisiunea să prezinte grupul de „Intelectuali americani care vizitează România". În încheiere, ministrul l-a prezentat pe dr. Healy, căruia îi revenea misiunea să transmită reginei salutul nostru sub forma unei diplome frumos gravate. După încheierea acestei ceremonii, dr. Healy a rostit un scurt discurs în limba română. În câteva cuvinte, regina Maria şi-a exprimat, cu graţie, plăcerea de a întâlni în ţara ei un grup atât de numeros şi de reprezentativ de profesori şi studenţi americani şi şi-a reamintit numeroasele momente plăcute din timpul recentei sale vizite în ţara noastră.

La sfârşit s-a servit ceaiul într-o cameră alăturată. Ca să ne simţim mai în largul nostru, Maria ne-a servit chiar ea cu ceai. Iată în ce chip monarhia poate fi democratică.

Înainte de a pleca din Statele Unite, dr. Healy a primit din partea domnului Clarence A. Mackay un album legat magnific cu toate fotografiile în care apărea regina Maria în timpul vizitei sale în Statele Unite. Dr Healy a cerut îngăduinţa, care i-a fost acordată în mod graţios, să prezinte acest tezaur cu amintiri Maiestăţii Sale.

Amurgul ne-a îmbrăţişat atunci când ne-am urcat în trăsuri, la plecare. Impresiile se înghesuiau talmeş-balmeş în minţile noastre: maniera democratică a regalităţii; speranţa că regele se va face bine; cât de fermecătoare a fost Ileana; ce parc frumos; cravata mea a fost dreaptă?; în mod sigur voi fi ales şeful clasei acum!

La banchetul din acea seară, oraşul Sinaia a alăturat urările sale de bun venit. Prefectul, primarul şi înalţi ofiţeri ai armatei şi-au exprimat speranţa că vom zăbovi mai mult în oraşul lor. Momentul culminant al serii a fost înmânarea fotografiilor cu autograful reginei celor care fuseseră primiţi la palat.

După ce am plecat din Sinaia, am ajuns curând în inima Carpaţilor. Timp de aproape trei săptămâni nu trecuse o zi fără să auzim referiri la Sibiu şi Sălişte, „locul unde trăiesc cele mai frumoase fete din România". Într-o fierbinte după-amiază de iulie am ajuns în locul din urmă, un vechi orăşel ce se întinde pe ambele maluri ale unui pârâu de munte. Toată lumea era îmbrăcată de sărbătoare. În sala de festivităţi un cor bine pregătit a intonat imnul naţional al S.U.A., ale cărui cuvinte au fost traduse în limba română, iar copiii de la şcoală au prezentat un montaj în cinstea noastră. Curând am

Generalul Charles Louis Marie Lanrezac...

Se remarcase până atunci printr-o atitudine care contravenea opiniilor larg răspândite și larg acceptate în rândul corpului ofițeresc francez. El a fost împotriva concepțiilor care propovăduiau „ofensiva *à outrance*" (cu orice preț), devenită predominantă după anul 1910.

De asemenea, generalul Lanrezac a avut anumite obiecții față de prevederile Planului XVII, care a constituit cadrul strategic pe baza căruia Franța a intrat în război, încercând, între altele, să prevină acțiunea armatei germane în Belgia. Dizgrația sa a început la 23 august 1914, din momentul retragerii de la Charleroi, validată abia a doua zi de Marele Cartier General francez. Amenințat să-i fie întors flancul drept, Lanrezac a decis să salveze Armata 5, evitând un nou Sedan.

Relațiile cu Joffre au devenit din ce în ce mai tensionate, generalul Lanrezac comentând, într-un mod neprotocolar, ordinele primite de la Marele Cartier General, pe care le considera adesea neadecvate. Dar demiterea s-a datorat în mare măsură și lipsei totale de cooperare cu sir John Danton French, comandantul Forței Expediționare Britanice. La prima întâlnire din 17 august 1914, cei doi comandanți s-au aflat pe poziții opuse și s-au detestat reciproc. Generalul Lanrezac era convins că trupele britanice nu se vor implica masiv în sprijinirea francezilor, iar mareșalul French, o personalitate dificilă, pe baza ordinelor primite de la lordul Kitchener, ministrul de Război, avea misiunea să protejeze cât mai mult marile unități de sub comanda sa.

Cum relațiile dintre Marele Cartier General francez și Forța Expediționară Britanică erau, la începutul ostilităților, destul de tensionate, iar poziția lui Lanrezac îi era incomodă, Joffre l-a demis la 3 septembrie 1914. Comanda Armatei 5 a fost preluată de generalul Franchet d'Esperey, cel care, în septembrie 1918, în fruntea Armatei de Orient, a învins forțele bulgaro-germane și a pus capăt războiului din Balcani. Salvarea relațiilor în cadrul alianței a impus sacrificarea comandantului Armatei 5.

Dreptate în posteritate

Demiterea generalului Lanrezac nu era ceva neobișnuit pentru armata franceză la începutul războiului. În primele cinci săptămâni ale conflictului, Joffre a demis doi comandanți de armată, zece comandanți de corp de armată și 38 de generali de divizie, adică jumătate din numărul acestora. O dovadă elocventă a faptului că ierarhiile de pace și cele de război sunt diferite. Amintim că armata română s-a confruntat cu aceeași problemă la începutul campaniei, în primele săptămâni fiind demiși din funcție generalii Mihail Aslan, comandantul Armatei 3, Ioan Culcer, comandantul Armatei 1, și generalul Grigore Crăiniceanu, comandantul Armatei 2, pen-

... un precedent pentru cazul Christescu

Sir John Danton French, cu cască, la Paris

GENERALUL CONSTANTIN CHRISTESCU UN LANREZAC AL ROMÂNILOR

Generalul Christescu (în centrul imaginii, cu veston de culoare mai deschisă), în mijlocul trupelor, vara lui 1917

PETRE OTU

Războaiele de coaliție poartă adeseori amprenta disputelor între aliați, care se manifestă nu numai pe plan politic-diplomatic sau economic, ci și pe front, în toiul confruntărilor militare. Motivele animozităților sunt evident diverse: concepțiile diferite în plan strategic; orgoliile comandanților de rang înalt; protejarea propriilor trupe; noncombatul aliatului sau aliaților; dificultăți de aprovizionare etc. Toate pot fi reunite sub sintagma interese contradictorii, ce au la bază principiul minimizării eforturilor și maximizării profitului.

Războiul prim mondial a consemnat, încă de la începutul său, o colecție largă de asemenea situații, cum ar fi cea a generalului Charles Louis Marie Lanrezac, comandantul Armatei 5 franceze, demis la începutul lunii septembrie 1914 de comandantul șef, generalul Joseph Joffre, ca urmare a insuccesele din „bătălia frontierelor".

Un caz asemănător a avut loc în bătălia de la Mărășești, din vara anului 1917, generalul Constantin Christescu fiind înlocuit de la comanda Armatei 1 române. Paralela dintre situațiile celor doi este interesantă, întrucât arată, pe de o parte, dificultățile războiului de coaliție, iar pe de altă parte, complexitatea câmpului de luptă și viziunile diferite ale comandanților de rang înalt.

Generalul Lanrezac între Joffre și French

Cine era generalul Lanrezac, considerat țap ispășitor pentru eșecurile din primele săptămâni de război? Născut la 31 iulie 1852, în Guadelupa, fiu al unui ofițer inferior, a absolvit Școala de la Saint-Cyr și a fost brevetat ca ofițer de stat major în anul 1879. A fost profesor de artă militară și tactică la Saint-Cyr și la Școala Superioară de Război și apoi subdirector de studii la ultima instituție de învățământ superior. A fost avansat general în 1906 și a comandat, din 1911, Divizia 20 Infanterie. În 1914 a fost cooptat membru al Consiliului superior de război, iar la declanșarea războiului a primit comanda Armatei 5.

arăta slaba activitate informativă a celor doi beligeranți. Concomitent, o grupare ataca pe valea Oituzului, joncțiunea cu forțele principale urmând să se realizeze la est de Carpații Meridionali.

Pierderi grele

Nu intrăm în analiza bătăliilor de la porțile Moldovei. Cert este că planurile ambilor beligeranți au fost date peste cap de evoluția imprevizibilă a evenimentelor, așa cum se întâmplă, de regulă, în orice război.

Ofensiva de la Mărăști și înfrângerea trupelor ruse în Galiția Orientală și Bucovina au impus schimbarea planurilor de campanie ale celor doi combatanți. Mai întâi, inamicul a fost obligat să renunțe la ofensiva în sectorul Nămoloasa și să-și mute efortul în sectorul Focșani, spre Adjud. De asemenea, el a fost nevoit să treacă la acțiune fără să mai fie în stare să realizeze concentrarea tuturor forțelor și mijloacelor stabilite prin planul său de campanie.

De cealaltă parte, din cauza eșuării ofensivei armatei ruse din Galiția și a înaintării vertiginoase a trupelor Puterilor Centrale, comandamentul româno-rus a anulat ofensiva de la Nămoloasa și a trecut la organizarea unei grupări de forțe compuse din cinci corpuri de armată, scoase din organica Armatelor 9 și 4 ruse. Această grupare trebuia să fie deplasată în Bucovina și Galiția Orientală, pentru a rezolva grava situație ce s-a creat prin noncombatul trupelor ruse. Locul lor trebuia să fie luat de marile unități ale Armatei 1 române, aflate în curs de concentrare pentru trecerea la acțiune.

La 24 iulie/6 august 1917, pentru a profita de severa înfrângere a trupelor ruse din Galiția și Bucovina, inamicul a trecut la ofensivă, lovitura fiind îndreptată în fâșia de apărare a Diviziei 34 ruse, care a cedat. Pentru remedierea gravei situații create, generalul Christescu a introdus în dispozitiv Divizia 5 Infanterie română, măsură care a zădărnicit încercările adversarului de a ocupa din mișcare trecerile de peste Siret din dreptul localităților Ciușlea și Movileni.

Întrucât podurile peste Siret fuseseră distruse, iar rezistența trupelor române și ruse sporise considerabil, feldmareșalul August von Mackensen a schimbat direcția atacului în sectorul Moara Albă – Doaga.

În noaptea de 25 – 26 iulie/ 7 – 8 august 1917, au fost introduse în luptă Diviziile 71 Infanterie rusă, 9 Infanterie și 14 Infanterie române. Golul lăsat de Divizia 34 Infanterie rusă, ce își pierduse complet capacitatea de luptă, a fost, astfel, acoperit. Totodată, pentru a lichida pătrunderea în sectorul Doaga – Prăjescu, generalii Christescu și Ragoza au hotărât pentru data de 27 iulie/9 august 1917 desfășurarea unei contralovituri. Ea a fost amânată cu o zi din cauza faptului că artileria de sprijin nu a fost în măsură să-și schimbe pozițiile.

Generalul rus Ragoza

Conform celor stabilite, în după-amiaza zilei de 28 iulie/ 10 august 1917 a avut loc contralovitura pentru lichidarea intrândului realizat de inamic între comunicația Focșani – Mărășești și Siret. La ea au participat Diviziile 5 și 9 Infanterie române, care au atacat frontal, și 13 și 71 Infanterie ruse, care au acționat la flancul de vest. Confruntarea a fost extrem de sângeroasă, dar trupele româno-ruse nu și-au realizat obiectivele, satul Doaga neputând fi cucerit.

Dizgrația regală

În ziua de 29 iulie/ 11 august a avut loc incidentul dintre generalii Ragoza, comandantul grupului de armate format din Armata 4 rusă și Armata 1 română, și Christescu, determinat de viziunea diferită asupra modului de desfășurare a bătăliei. Convins că numai o acțiune energică, ofensivă, poate fi utilă în situația dată, generalul Christescu a preconizat un nou atac al trupelor româno-ruse. În timpul desfășurării acestuia, generalul Ragoza a dispus oprirea lui, ceea ce a determinat retragerea trupelor ruse și crearea unui gol de circa patru-cinci kilometri. Flancul drept al Diviziei 9 Infanterie română era descoperit, infanteria dușmană apropiindu-se de Mărășești. Generalul Christescu a protestat, nefiind de acord cu hotărârea generalului rus. A dispus ca generalul Scărișoreanu, comandantul Diviziei 9, să introducă ultima rezervă, Regimentul 9 Vânători, al cărui viguros contraatac a fost salvator.

Între Christescu și Ragoza a existat, ca și în cazul bino-

tru a-i enumera numai pe cei mai importanți. La ei s-au adăugat comandanți de corp de armată, divizii și regimente.

Generalul Lanrezac a fost pus la dispoziție, iar ulterior a fost inspector pentru trupele de rezervă. În august 1917 a trecut în rezervă.

Dincolo de asprimea caracterului său și de raporturile tensionate cu proaspătul aliat britanic, deciziile luate pe câmpul de luptă au fost corecte, manevra sa în retragere salvând armata de sub comanda sa și chiar Franța.

După încheierea armistițiului, generalul Lanrezac a fost reabilitat, el primind la 6 septembrie 1924 Marele Cordon al „Legiunii de Onoare". Cu această ocazie, mareșalul Philippe Pétain a subliniat că serviciile sale eminente n-au fost uitate, iar acțiunea sa din august 1914 rămâne un exemplu în istoria artei militare franceze. Pe piatra de mormânt dintr-un cimitir parizian stă scris: „Celui care, în august 1914, a salvat Franța". În 1933, osemintele i-au fost transferate, în cadrul unei ceremonii solemne, în Domul Invalizilor.

Cariera militară a lui Christescu

„Cazul Lanrezac" s-a repetat în armata română, protagonistul fiind generalul Constantin Christescu. Până la acel moment de sfârșit de iulie 1917, când i s-a luat comanda Armatei 1 române, cariera lui a fost una prodigioasă. S-a născut la 2 decembrie 1866, în comuna Pădureți (județul Argeș), în familia unor țărani. A urmat Școala fiilor de militari din Craiova, Școala de ofițeri din București (1885 – 1887), ambele în calitate de șef de promoție, Școala Politehnică din Paris (1888 – 1890), Școala de aplicație de artilerie și geniu Fontainebleau (1890 – 1892) și Școala Superioară de Război din capitala Franței (1892 – 1894).

A parcurs întreaga carieră de la gradul de sublocotenent (1887) până la cel de general de corp de armată (29 octombrie 1918). A îndeplinit multe funcții, de comandă, de stat major și în cadrul învățământului militar (a fost în anii 1910 – 1912 comandantul Școlii Superioare de Război). A fost subșef al Marelui Stat Major (1912 – 1913, 1914 – 1916), calitate în care a adus o contribuție importantă la elaborarea Planului de campanie al armatei române, cunoscut sub numele de cod „Ipoteza „Z". La începutul războiului a fost desemnat șef al statului major al Armatei 2, comandată de generalul Alexandru Averescu, urmându-l pe acesta, în aceeași funcție, și la Armata 3 și la grupul de armate care a organizat manevra de la Flămânda (*Magazin istoric*, nr. 10/2016). În perioada noiembrie – decembrie 1916 a comandat Armata 4 (de Nord).

În cadrul procesului de reorganizare a Armatei Române din iarna și primăvara anului 1917 s-au format două armate în loc de patru, câte avea România în august 1916. Armata 1 a fost pusă sub comanda generalului Constantin Christescu, iar comanda Armatei 2 a fost încredințată generalului Alexandru Averescu.

Planul de campanie pentru anul 1917 pe frontul românesc, îndelung discutat cu aliații ruși și cu Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, i-a conferit Armatei 1 române rolul decisiv. Lovitura principală urma să fie dată de această mare unitate, în sectorul Nămoloasa, obiectivul fiind nimicirea, împreună cu Armata 4 rusă, a principalei grupări inamice, Armata 9 germană, condusă de generalul Johannes von Eben.

La rândul său, adversarul își propusese scoaterea României din război și ajungerea în sudul Rusiei, în Ucraina, pentru a beneficia de resursele agricole ale acestei regiuni. În acest scop, feldmareșalul August von Mackensen, comandantul forțelor Quadruplei Alianțe din Carpații de Curbură, a prevăzut executarea loviturii principale tot în sectorul Nămoloasa, ceea ce

Soldați pe frontul din Moldova, într-un moment de relaxare

NIKOLA TESLA – STĂPÂNUL FULGERELOR

ANCA IRINA IONESCU

Sârbul Nikola Tesla (1856 – 1943) este considerat adesea cea mai extraordinară minte creatoare de la Leonardo da Vinci încoace, devansându-și, și el, ca și marele lui înaintaș, epoca în care a trăit. A fost înzestrat din naștere cu calități fizice deosebite avea auzul și văzul de câteva ori mai fine decât ale semenilor săi și o memorie de-a dreptul prodigioasă. Știa cărți întregi pe dinafară, una dintre acestea fiind Faust **al lui Goethe. O aptitudine cu totul ieșită din comun era aceea că putea vizualiza foarte ușor diverse obiecte, scheme, calcule: „Nu aveam nevoie de modele, de desene sau de experimente. Puteam să mi le imaginez cât se poate de real în minte."**

Își dădea seama și de defecte, le corecta tot în gând, iar în final, atunci când își construia dispozitivul, acesta funcționa exact așa cum fusese gândit. Studiase 12 limbi străine, vorbea fluent cel puțin șase (sârbă, croată, germană, franceză, engleză, maghiară) și a intenționat chiar să realizeze un traducător automat. Coeficientul lui de inteligență (IQ) este estimat la 200 (Einstein și Stephen Hawking – 160, Isaac Newton – 193, Leonardo da Vinci – 200, marele șahist G. Kasparov – 192). A avut o copilărie stranie, adesea bolnav și reușind, ca orice copil zvăpăiat și năstrușnic, să dea de nenumărate buclucuri, pe lângă care Amintirile din copilărie **ale lui Creangă pălesc. Nikola Tesla nu a fost căsătorit, nu a avut copii și nici relații romantice cu femeile. Era atât de acaparat de electricitatea lui, încât nu-l mai interesa nimic altceva.**

Așa genial cum este considerat astăzi Tesla, când ne întrebăm dacă există ceva în jurul nostru care să nu fi fost inventat de el, cariera lui nu a fost nici pe departe un drum presărat cu trandafiri. Meritele i-au fost recunoscute cu mare greutate, invidia confraților și interesele economice ale marilor companii i-au întârziat, contracarat și chiar anulat proiectele.

Edison este înfrânt

În 1880, hotărăște să nu mai fie o povară pentru familie și se angajează ca desenator la Oficiul Central de Telegraf de la Budapesta, apoi la Paris, la Compania de Electricitate Edison. Aceasta este contractată să instaleze sistemul de iluminat din gara Strasbourg (oraș aflat, după războiul franco-prusac, în componența Imperiului German), dar chiar la inaugurare, în prezența Kaizerului, se produce un scurtcircuit care aruncă în aer un perete întreg. Guvernul german refuză să recepționeze lucrarea, iar Tesla este trimis să remedieze avaria și i se promite o recompensă pe măsură, pe care apoi Compania refuză să i-o acorde. Dezamăgit, își dă demisia și acceptă propunerea de a merge să lucreze la New York, tot în cadrul Companiei Edison.

Relația cu Edison i-a marcat puternic viața și cariera profesională. În momentul în care l-a cunoscut, Edison era un om de afaceri bogat, căci construise una dintre primele uzine electrice din S.U.A. La New York, Tesla salvează pentru a doua oară Compania Edison: aceasta instalase două generatoare pe *Oregon*, la

În tranșee, gata de atac

mului French – Lanrezac, o evidentă lipsă de coordonare și de comunicare. Generalul Ragoza se afla la Bârlad, la peste 60 de km de locul confruntării, iar Christescu se afla la Tecuci. Ragoza a făcut o plângere către generalul Dmitri Șcerbacev, șeful de stat major al trupelor ruse de pe Frontul Românesc, încriminând atitudinea comandantului Armatei 1, subordonatul său. Șcerbacev a cerut generalului Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General Român, înlocuirea lui Christescu. Supusă aprobării regelui Ferdinand, acesta a fost de acord cu luarea comenzii generalului Christescu. În locul lui a fost numit generalul Eremia Grigorescu, o alegere foarte inspirată. S-a făcut, după câteva zile în care s-au manifestat aceleași controverse între aliații români și ruși, și rocada între Ragoza și Grigorescu, ultimul devenind comandant al grupului format din cele două Armate, 1 română și 4 rusă.

Păstrarea solidității alianței era foarte importantă în acele momente de mare tensiune, în care soarta bătăliei nu era decisă. Sacrificarea lui Christescu are însă și alte rațiuni. Ca și în cazul Lanrezac, deciziile luate de Christescu în timpul bătăliei nu au fost pe placul Marelui Cartier General, care i-a imputat o anume încetineală în trimiterea diviziilor pe malul drept al Siretului și pierderile mari înregistrate de Diviziile 5 și 9 Infanterie.

A mai existat un motiv care a stat la baza demiterii lui Christescu. Acesta a avut bune relații cu colonelul Alexandru D. Sturdza, care a dezertat la inamic la începutul anului 1917. Jurnalul lui Sturdza se afla în geamantanul ordonanței sale, care a fost ucisă când cei doi traversau linia de apărare a trupelor române. Documentul preluat de trupele române conținea aprecieri acide ale lui Christescu la adresa regelui Ferdinand. Monarhul le-a citit, dar a evitat să ia măsuri imediate. Când s-a ivit momentul, dizgrația regală s-a manifestat din plin. Generalul Christescu a fost mutat, ce coincidență cu Lanrezac, inspector al centrelor de recruți, o funcție extrem de modestă pentru o personalitate de talia lui.

Posteritatea

A greșit generalul Christescu? Este el un nedreptățit? Trebuie să fie și el înmormântat în Mausoleul de la Mărășești, alături de generalul Grigorescu? Iată întrebări și probleme care au fost dezbătute nu o dată în veacul care a trecut de la acele evenimente. Cele mai multe opinii converg că soluțiile generalului Christescu adoptate în confruntările cu adversarul au fost corecte, așa cum a demonstrat și el, ulterior, într-un memoriu justificativ.

Părerile contemporanilor despre înlocuirea sa au fost împărțite, în funcție și de natura relațiilor pe care aceștia le-au avut cu generalul Christescu. Istoricii au și ei păreri diferite față de acest episod. Cei mai mulți apreciază că i s-a făcut o nedreptate. Se recunoaște, fără putință de tăgadă, valoarea sa militară.

De altfel, acest episod nu a fost un obstacol în calea numirii sale în fruntea Marelui Stat Major în două rânduri: 1918 și 1920 – 1923, calitate în care a adus o contribuție prețioasă la menținerea operativității armatei române după Pacea de la București (24 aprilie/7 mai 1918) și la edificarea sistemului de alianțe ale României în primii ani postbelici.

Dacă rămășițele pământești ale generalului Lanrezac au fost depuse la Domul Invalizilor, într-un gest de reconciliere cu trecutul, cele ale generalului Christescu încă mai așteaptă. Se pare că un secol reprezintă un răstimp prea scurt pentru a stinge în societatea românească toate animozitățile și orgoliile de odinioară. ■

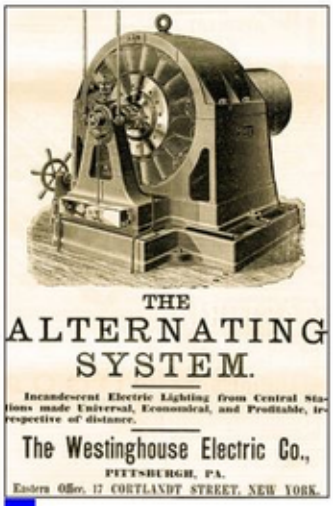

Reclamă pentru dispozitivul de producere a curentului alternativ, al cărui adept victorios a fost Nikola

extrasă în orice punct de pe glob. Pentru a demonstra acest lucru, a realizat cel mai uluitor experiment din istoria electricității. În timpul testului, curenții de înaltă frecvență generați de Tesla au blocat instalațiile companiei de electricitate din Colorado Springs, s-au produs fulgere cu o lungime de peste 45 m, au provocat o explozie care s-a auzit până la zeci de kilometri distanță, tălpile oamenilor care mergeau pe străzi declanșau mici arcuri electrice, când se ridicau să pășească, iar robinetele de apă scoteau scântei când erau deschise. Până și insectele aveau un contur luminos în jurul aripilor. Tesla vedea Pământul ca pe un uriaș și nesecat izvor de energie ce putea fi extrasă cu un simplu conductor conectat la un receptor acordat la mișcarea electrică a acestuia și își propunea să înhame Terra la carul progresului omenirii.

Unul dintre cele mai ambițioase proiecte ale lui Tesla – din păcate, rămas nerealizat din lipsă de fonduri – a fost turnul Wardenclyffe de pe Long Island (New York), o parte dintr-un sistem cu care dorea să transmită energia electrică fără fire în întreaga lume, să lege între ele serviciile de telefon și telegraf, trimițând un impuls electric care să se simtă în absolut orice parte a globului. Dar J.P. Morgan, principalul finanțator al lui Tesla, și-a retras sprijinul în momentul în care a înțeles că aceasta însemna energie gratuită. Se spune că ar fi întrebat retoric: dacă va fi atâta energie gratuită, unde vom pune contorul?

Un alt domeniu fundamental în care contribuția lui Tesla este prea puțin cunoscută și recunoscută este acela al studiului razelor X. Roentgen și-a publicat descoperirea pentru care a primit Premiul Nobel la 8 noiembrie 1895, dar Tesla începuse să studieze razele X (numite astăzi Roentgen) în aprilie 1887, obținând imagini ale scheletului uman, pe care le-a numit *shadowgraphs*.

Începând de prin 1900 și până a murit, Tesla a efectuat cercetări în legătură cu fisiunea nucleară care avea să ducă la inventarea bombei atomice, afirmând la dejunul organizat cu ocazia aniversării zilei sale de naștere, din 10 iulie 1937, că perfecționase un nou tub care făcea posibilă zdrobirea atomului. În 1937 a elaborat un tratat, intitulat *Arta proiectării energiei concentrate nedispersate prin mediile naturale*. Susținea că inventase o „rază a morții", care putea distruge orice la orice distanță, afirmând că „peste câțiva ani, popoarele vor putea să se lupte fără armate, nave de război sau tunuri, cu arme mult mai teribile, a căror forță distructivă și rază de acțiune nu vor avea, practic, nicio limită. Un oraș aflat la orice distanță de inamic va fi distrus de acesta și nicio putere din lume nu-l va putea împiedica să facă acest lucru."

Studiind undele, a descris în 1917 „metoda magnetică", pentru detectarea prezenței unei mase de fier sau de oțel, care arăta locația exactă a unui submarin aflat sub nivelul mării prin transmiterea de unde radio de înaltă frecvență ce se loveau de suprafața navelor și se reflectau, aducând informații despre poziția și mărimea acestora (sonarul de astăzi). Printre desenele și schițele rămase de la Tesla este și o navă spațială, imaginată de el în 1917, sub forma unui trabuc, autopropulsată, fără elice sau aripi, condusă prin radio și care putea ajunge la orice punct dinainte stabilit.

Hidrocentrala de la Cascada Niagara, pariul câștigat de Tesla, în 1896

vremea aceea cel mai rapid vas de pasageri, dar sistemul electric se defectase chiar înainte de plecare. Vasul trebuia să înceapă voiajul la data și la ora fixate, căci altfel Compania Edison ar fi fost penalizată sever. Tesla reușește să rezolve problema într-o noapte, dar Edison refuză din nou să-i dea bonusul promis, spunându-i că glumise: „Dumneata nu înțelegi umorul nostru american."

Adeptul curentului continuu, Thomas Edison (1847 – 1931), cu care Tesla a avut o relație complicată

Tesla își dă demisia, motivat și de faptul că Edison era adept al curentului continuu, iar el susținea avantajele curentului alternativ (folosit preponderent astăzi). Curentul continuu prezenta dezavantajul că fiecare consumator casnic trebuia să fie conectat direct cu centrala electrică și era greu de transmis la distanțe mari; trebuia construite multe centrale și în orașe apărea o încâlceală de fire. Dar trecerea la curentul alternativ ar fi însemnat o lovitură dată atât orgoliului lui Edison, cât și intereselor lui economice.

Într-o lume care punea atât de mult preț pe eficiență, Tesla și-a găsit curând un sprijin în persoana bogatului investitor George Westinghouse. În 1888 îi vinde acestuia brevetele pentru curent alternativ. Tesla este într-o perioadă de mare efervescență creatoare: în 1891 inventează bobina Tesla, cu ajutorul căreia produce tensiuni ajungând până la 2 milioane de volți, iar în 1893, la licitația pentru serviciile de iluminat la Expoziția Mondială de la Chicago, prezintă o ofertă la jumătate de preț față de oferta lui Edison. Înfrângerea definitivă a lui Edison a fost marcată de pierderea licitației pentru construcția hidrocentralei de la Cascada Niagara (1896), considerată cel mai uluitor eveniment din istoria electricității din 1831, când Faraday descoperise electromagnetismul. Nikola Tesla și George Westinghouse au construit prima hidrocentrală la Cascada Niagara și au început electrificarea lumii.

Tesla continuă să inventeze și să experimenteze neobosit, studiază razele X, despre care publicase recent Roentgen (*Magazin istoric*, nr. 9/2012), inventează oscilatorul Tesla și uimește publicul obișnuit prin demonstrații precum aceea de la Madison Square Garden, la 8 decembrie 1898, cu barca telecomandată sau cu „Oul lui Columb" la Expoziția Universală de la Chicago din 1893, explicând principiile câmpului magnetic rotativ și ale motorului cu inducție, care în finalul demonstrației fac un ou de cupru să se oprească cu vârful ascuțit în jos.

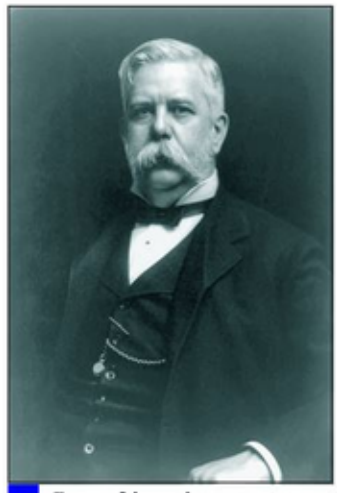

Bogatul investitor George Westinghouse i-a fost mereu un sprijin lui Tesla

Dacă am elimina din lumea noastră toate rezultatele activității domnului Tesla, roțile industriei ar înceta să se mai învârtească, mașinile și trenurile s-ar opri în loc, orașele noastre ar fi cufundate în beznă, fabricile și uzinele ar fi moarte. Da, căci invențiile lui reprezintă și bătaia și urzeala țesăturii societății noastre de astăzi.

(B.A. Behrend, Discurs de prezentare a lui Nikola Tesla, cu ocazia primirii de către acesta a medaliei „Edison")

O rază a morții

O perioadă deosebită în activitatea lui Tesla a fost cea petrecută începând din 1899 la Colorado Springs, într-o zonă cunoscută pentru manifestările naturale ale electricității. Aici, în timpul unei furtuni cu fenomene electrice, a ajuns la concluzia că Pământul este încărcat cu electricitate și s-a gândit că ar fi posibil ca această energie electrică să fie

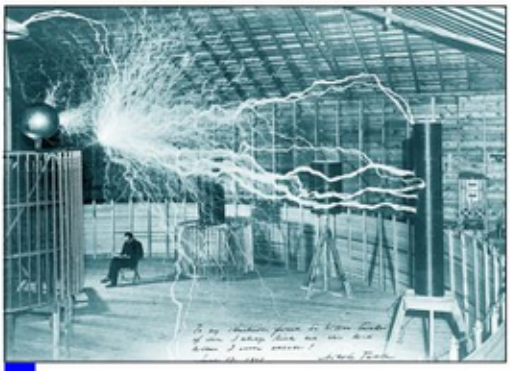

Nikola Tesla în laboratorul său din Colorado Springs

cu petrol", a cărui componentă primară, bobina de aprindere, a rămas practic neschimbată de când a fost introdusă pe piață.

Tesla susținea că, în viitor, descoperirile științifice, și nu războiul vor fi prioritatea numărul unu a omenirii. Astăzi, spunea el, majoritatea țărilor civilizate ale lumii cheltuiesc

Dacă ura voastră s-ar putea transforma în curent electric, ar lumina întreaga lume.

(Nikola Tesla)

cele mai mari sume din bugetul lor pe război și cel mai puțin pentru învățământ, dar secolul al XXI-lea va inversa această ordine, căci va fi o onoare mai mare să lupți împotriva ignoranței, decât să mori pe câmpul de bătălie. Era decepționat să constate că omenirea cheltuiește sume uriașe pentru arme cu care oamenii să se ucidă unii pe alții, când pacea se oferă pe gratis!

Tesla a fost revendicat de diverse popoare, s-a afirmat că este sârb, croat, român sau chiar „extraterestru". Dar Nikola Tesla era profund devotat Serbiei și sârbilor, așa cum se poate constata și dintr-o activitate mai puțin cunoscută a lui, aceea de propagator al literaturii sârbe. Împreună cu poetul și publicistul R.U. Johnson (1853 – 1937) au publicat o carte de poeme inspirate din folclorul sârbesc. Tesla semnează o scurtă prezentare a poporului sârb și a literaturii sârbe.

A murit în camera lui de la Wyndham Hotel din New York, la 7 ianuarie 1943. La înmormântare au participat peste 2.000 de oameni, iar în discursul său funerar primarul New Yorkului, Fiorello Laguardia, a spus: „Tesla nu a murit. Numai sărmanul lui trup a încetat din viață. Adevăratul Tesla trăiește în realizările lui uriașe, aproape imposibil de imaginat, ca parte integrală a civilizației și a vieții noastre zilnice."

Imediat după moartea lui, toate obiectele i-au fost confiscate la cererea FBI, puse în mai multe lăzi și închise apoi într-un depozit. Documentele confiscate atunci au fost desecretizate în 2016, ocazie cu care au ieșit la iveală nenumărate informații noi. Printre acestea s-a găsit și o scrisoare adresată lui J. Edgar Hoover, directorul FBI, în care se subliniază importanța unui articol în care Tesla vorbește despre „raza morții", și un memorandum din 9 ianuarie 1943, care confirmă că Tesla efectuase experimente cu așa-numita „rază a morții". Ne putem ușor explica de ce autoritățile au acoperit cu un zid de tăcere desăvârșită unele dintre invențiile lui Tesla și poate că nici acum desecretizarea nu este totală.

Recunoașterea lui Tesla a venit târziu, totuși lumea științei i-a adus un omagiu deosebit: la 18 octombrie 1960, la Conferința Generală pentru Măsuri și Greutăți de la Paris, numele lui Tesla a fost dat unității de măsură pentru inducția magnetică în cadrul Sistemului Internațional de Unități de Măsură, stând alături de alte nume de mari savanți: Ampère, Volta, Fahrenheit ș.a.

Genialul inventator la senectute, acordând un interviu

Așa cum spunea primarul New Yorkului, Fiorello Laguardia, „Nikola Tesla a fost un mare umanist, un adevărat geniu științific, un poet în știință. A realizat lucruri uimitor de miraculoase pentru a sluji omenirea și nu a cerut nimic în schimbul lor. Vorbim despre Nikola Tesla și sărbătorim faptul că facem parte din aceeași specie ca și el. Este o bijuterie de preț în cununa rasei umane, Iugoslavia și America pot fi mândre de el." ■

„Unde vom pune contorul?“, a întrebat finanțatorul John Pierpont Morgan

Vizionarism, vizionarism, vizionarism

Tesla nu a primit Premiul Nobel, dar a inventat echipamente care i-au ajutat pe cel puțin patru savanți să câștige Premiul Nobel. Nici Edison nu l-a primit, cei doi au fost nominalizați pentru a primi împreună prestigiosul premiu în 1915, dar animozitatea dintre ei i-a făcut să refuze să-l împartă. Se pare că Tesla ar fi fost nominalizat și în 1912 pentru experiențele cu transformatorii de înaltă frecvență și înaltă tensiune. La 18 mai 1918, a primit medalia „Edison“, acordată de Institutul American al Inginerilor Electricieni din Statele Unite și Canada, pentru gândirea lui creatoare, pentru că acolo unde „alții vedeau numai bariere invincibile și forțe contradictorii, el a știut să le depășească și să le țină sub control, armonizându-le direcțiile și învățându-ne cum să utilizăm la mare distanță, în motoare practice, puterea Niagarei“.

Ca un Nostradamus al vremurilor moderne, bazat nu pe inspirația mistică, ci pe cunoașterea temeinică a legilor naturii și pe calcule științifice, vizionarul Tesla vorbea despre o lume a viitorului în care omul va fi atotputernic, va putea controla anotimpurile, va putea provoca ciocniri între planete, va putea crea viață sub toate formele și aceasta într-un moment în care posibilitatea fertilizării *in vitro* sau a influențării genomului uman nici măcar nu fuseseră gândite. Vorbea despre mașini care vor zbura necontenit în jurul Pământului anticipând sateliții de astăzi și despre comunicarea cu ajutorul unor mici aparate ținute în buzunar! Și vizionarismul lui în privința vieții sociale este impresionant, căci tocmai el, care nu avusese niciodată niciun fel de relații cu femeile, le acorda acestora un rol preponderent în viitorul omenirii: „Implicarea femeii în noi domenii de acțiune, preluarea treptată de către ele a conducerii bărbaților vor disipa sensibilitatea feminină, vor reduce instinctul matern, astfel că maternitatea și căsătoria vor părea neplăcute și civilizația umană se va apropia tot mai mult de organizarea perfectă a stupului de albine. Urmează o nouă ordine a sexelor – conducerea de către femei.“ Într-un interviu din 1926, Tesla a afirmat că mintea femeii a demonstrat că dispune de aceeași capacitate de achiziții și realizări mentale ca și bărbații și în generațiile viitoare această capacitate se va accentua. Femeile, susținea el, au mai mult spirit de inițiativă, pentru că sunt dispuse să ignore mai ușor precedentul și să înceapă o nouă civilizație pornind de la zero.

Recunoaștere târzie

În 1935, într-un articol din revista ilustrată *Liberty*, Tesla a prezis că se va înființa cândva o autoritate pentru protecția mediului înconjurător, iar furnizarea apei va fi supravegheată mult mai strict. A propus utilizarea ozonului pentru tratamentul apei potabile, deoarece nu are niciun fel de efecte dăunătoare, precum clorul și alte substanțe chimice. Încă din 1897 a inventat și construit autovehiculul electric; automobilul lui a fost testat pe distanța New York City – Buffalo și a dezvoltat o viteză de 94 mile (151 km) pe oră. S-a calculat că astăzi, o călătorie cu acest automobil ar costa numai 1 cent/km! Și milioanele de oameni care se urcă zilnic la volanul mașinii lor ar trebui să-i mulțumească lui Tesla pentru sistemul de aprindere, brevetat de el în 1898 sub numele de „Aprinzător electric pentru motoarele

Turnul Wardenclyffe de pe Long Island (New York)

Măcelar

drăgea luxul, de la el provenind numele multor dulciuri – apiciane. El a cheltuit sume uriașe pentru umplerea stomacului său, trăind pe picior mare la Minturnae, o localitate din Campania, în special pentru achiziționarea de raci uriași, asemănători în dimensiune și gust cu cei din Smyrna, dar și pentru crabi din Alexandria. Ajungând la urechile sale că prin Africa s-ar afla alte crustacee uriașe, a navigat până acolo, îndurând chinurile unor ape învolburate. Dar, odată ajuns în apropierea țărmului, un pescar i-ar fi adus să deguste un rac"... Oare a meritat efortul călătoriei?! Marcus Gavius avea să afle de la prima îmbucătură: a rupt carapacea ce ascundea carnea trandafirie – avea să simtă gustul divin, atât de mult visat?! Din nefericire, poveștile auzite nu erau decât simple... povești. Tot mai fin era gustul racilor de acasă, așa că, fără măcar să părăsească nava și să pună piciorul pe pământ african, Apicius a făcut cale întoarsă.

Dar Marcus Gavius apare și în alte scrieri ale Antichității. Naturalistului Plinius, multe dintre informațiile legate de marele gurmand și creator de rețete ciudate îi par extrem de interesante. În *Istoria naturală* notează că lui Apicius îi datorau romanii descoperirea gustului incredibil al limbilor de... flamingo – în limba latină, în text, *phenicopterus*, literal „pasărea cu aripi roșii" –, considerat în epocă unul dintre cele mai deosebite și mai excentrice! De asemenea, tot la Plinius apare și un alt detaliu legat de bogata experiență culinară a acestui Apicius. „M. Apicius a făcut descoperirea că poți să folosești aceleași metode artificiale pentru a crește ficatul unei scroafe ca și pe cel al unei gâște, mai exact trebuie să o îndopi cu smochine uscate, iar când ți se pare că a mâncat destul, îi mai bagi pe gât un amestec de miere și vin și apoi îi iei viața".

Poetul Martial, într-una dintre epigramele sale, oferă una dintre cele mai controversate informații despre gurmandul stilat Apicius: „Ai cheltuit, Apicius, 16 milioane de sesterți, pentru plăcerea stomacului tău și când ai descoperit că mai ai doar câteva milioane, disperarea te-a cuprins iremediabil. Numai ideea de a resimți foamea sau setea te-a distrus. Așa că, hotărât, ai tras o ultimă dușcă – un pahar cu otravă. Ce dovadă mai mare de extremă lăcomie și exces!?". Sfârșitul tragic – cam în aceleași linii, considerate astăzi prea melodramatice și moraliste – apare și la Seneca, fiind preluat apoi de mulți cronicari, precum Suidas sau Albino.

Trăsătura de caracter apare și într-una dintre Epistolele aceluiași Seneca. Povestea relatată de el mai aduce la viață și alte personaje pline de culoare. „O scoică monstruos de mare i-a fost prezentată împăratului Tiberius. Se spune că ar fi cântărit vreo zece kilograme. Tiberius ar fi ordonat să fie dusă de îndată la piața de pește și să fie scoasă la vânzare. Dar, ar fi și adăugat: «Nu aș fi deloc uimit, prieteni, dacă fie Apicius, fie P. Octavius ar cumpăra-o până la urmă». Iar presupunerea i s-a adeverit: cei doi au licitat și a câștigat

Chiar dacă numele lui Apicius este alăturat lucrării considerate cea mai veche carte de bucate, nu Marcus Gavius poate fi considerat și primul mare gurmand al Antichității. Un sicilian de origine greacă, Archestratus, poet din Siracusa, a scris, prin veacul al IV-lea î.H., poemul didactic *Hedypatheia* (O viață dedicată luxului). Din păcate, opera, realizată în hexametri, nu s-a păstrat până astăzi în totalitate, doar prin fragmente, citate în diverse surse. Dar și prin prisma acestor puține fărâme, impresionează sfaturile culinare, în special simplitatea cu care trebuie să gătești un pește, folosind doar puțină sare și ulei, tocmai pentru a descoperi „adevărata plăcere a gustului cărnii în sine".

UN GURMAND LA CURTEA LUI TIBERIUS

THEO STĂNESCU-STANCIU

Așa vă place istoria?

● Apicius pleacă în Africa după crustacee, dar se întoarce fără să coboare de pe navă ● Limbi de flamingo, de păun și de potârnichi, cu miere și vin pentru frăgezime, creier de flamingo și smochine uscate – întru plăcerea stomacului ● La licitație: o scoică de 10 kg ● Biblia gastronomică în zece cărți, dar și carte de bucate de buzunar ● Cum păstrezi carnea când nu ai frigider

Mozaic cu chipul lui Marcus Gavius Apicius...

Într-un număr trecut aminteam o parte dintre vedetele gastronomiei romane: ingredientul considerat universal – garum **–, stins, de cele mai multe ori, de gustul ușor dulceag înțepător al** defrutum-**ului** (Magazin istoric, **nr. 5/2017). Dar cum au reușit ele să ne parvină până astăzi?! A fost meritul unor...** chefi avant la lettre, **al unor mari gurmanzi sau, pur și simplu, al hazardului?!**

Lui Marcus Gavius Apicius îi plăcea să trăiască. Se născuse într-o familie bogată și, încă din primii ani de viață, descoperise gustul luxului. Locuințe bogat decorate, agape peste agape, unde degustai vinuri alese și bucate pe măsură, alături de prieteni și femei frumoase. Asta era viața... Dar cine a fost Apicius?!

Numele în sine a fost purtat de cel puțin trei mari cunoscători ai artei culinare din Imperiul Roman. Primul dintre ei, Marcus Apicius, se pare că ar fi trăit în vremea lui Sulla, în jurul anului 100 î.H. Cel de-al treilea, din vremea împăratului Traian, este creditat cu o soluție ingenioasă de a păstra prospețimea scoicilor pe termen îndelungat, tocmai bună pentru a le transporta pe distanțe considerabile.

Marcus Gavius Apicius – personajul nostru – s-a făcut remarcat pentru rețetele elaborate și sofisticate cu care i-a uimit pe Augustus și Tiberius, undeva între anii 80 î.H. – 40 d.H.

Atenaios din Naucratis, scriitorul grec născut în Egipt pe la sfârșitul veacului al II-lea d.H., i-a lăsat una dintre cele mai interesante descrieri. „În timpul lui Tiberius a trăit un anume Apicius, un personaj foarte bogat, care în-

... și altul cu ingrediente ale bucătarului

Pictură din Villa Romana del Casale înfățișând un banchet la vânătoare

Luând în calcul foarte multe dintre ingrediente, dar și denumirile utilizate, specialiștii au mai fost de acord asupra unui fapt: provenienta originală greacă nu poate fi pusă la îndoială. Mai ales că titlul fiecărui capitol (sau carte) apare în limba greacă.

Unii dintre cei mai cunoscuți și importanți traducători au ajuns la concluzia că această adevărată Biblie a gastronomiei consistă în zece cărți – operă a mai multor autori, provenind cel mai probabil din spațiul elen, preluate apoi de romani și transformate după noile gusturi.

De re coquinaria conține 468 de rețete, aranjate în zece cărți (capitole). În prima – intitulată chiar *Bucătarul* (*Epimeles*) – sunt prezentate diferite tipuri de producție de vinuri, de *garum* sau chiar unele tehnici de conservare a unor alimente. În cea de-a doua – cărnurile (*Sarcoptes*) sunt vedeta, în special cârnații. În a treia intervin și legumele (*Cepuros*). Începând cu al patrulea capitol apar și rețetele mai complicate: antreurile (IV); linte, mazăre, soia, fasole (V); zburătoare (VI); adevărata bucătărie (porc, ciuperci, melci, ouă..., VII); vietățile cu patru picioare (cerb, mistreț, oaie, bou sau vacă, iepure, purceluș de lapte, VIII); vietățile mării (în special, fructe, IX); pește (X). Cu trecerea vremii, i s-a mai adăugat încă un capitol – al XI-lea – *Ex-cerpta a Vinidario*, după numele nobilului ostrogot Vinidarius, care a trăit prin veacul al V-lea și despre care astăzi nu se mai știe aproape nimic, în afara originii și a faptului că a trăit în actuala Italie, unde și-a pus la bătaie talentele culinare într-o – s-o numim astfel, astăzi – carte de bucate de buzunar, cu numai 31 de rețete!

Aranjamentul lucrării în sine are un aspect destul de modern, rețetele fiind departajate în funcție de ingredientele principale. Însă, dacă ele sunt analizate efectiv, se observă că sunt gândite pentru a fi utilizate mai ales de bucătarii experimentați, căci se oferă foarte puține detalii (sau, chiar deloc!) în ceea ce privește cantitățile și proporțiile acestor ingrediente, numai cei mai buni fiind în stare, intuitiv, să ghicească cantitățile câștigătoare. În plus, și timpul de gătire este unul destul de îndelungat, necesitând implicarea mai multor ajutoare.

Vedete par a fi sosurile, aproape invariabil realizate pe baza *garum*-ului sau *defrutum*-ului, o reducție de sos de portocală. Prepararea acestora începe prin mixarea mai multor tipuri de ierburi aromate și condimente – în special, piper – alăturate cel mai adesea cu chimen. Erau folosite și multe alte fructe uscate, pisate în mojare speciale – prune, struguri, migdale, nuci... – puse în valoare și de mixturi lichide, pe bază de apă, miere, lapte, ulei, oțet sau vin. În special când era vorba de sosuri destinate a însoți preparatele din pește, acestea erau unele extrem de elaborate – cum este cazul murenei, o specie de pește din familia anghilelor, foarte asemănătoare cu un șarpe. Pentru a o găti ca un adevărat maestru aveai nevoie de numeroase ingrediente, precum: ardei, leuștean, mărar, rădăcină de țelină, coriandru, mentă uscată, rută de grădină, semințe de pin, miere, oțet, vin și ulei (rețeta nr. 451).

Impresionante rămân și alte delicatese: sardine aranjate în ouă; ciuperci umplute; plăcinte cu carne; pulpițe de pui

Banchet în familie, pictură din Pompei

Octavius, care s-a putut lăuda de atunci în fața tuturor prietenilor cu faptul că a reușit să ia o scoică tocmai de la împăratul Tiberius cu 15.000 sesterți și, chiar mai mult, că i-a suflat-o lui Apicius însuși!"

Tot despre lăcomia excesivă a povestit și Isidor din Sevilla (560 – 636), în ale sale *Etimologii*. Mai mult, episcopul hispanic a arătat că Apicius i-a devenit model împăratului roman din dinastia Severilor, Elagabal, care a domnit între anii 218 – 222, renumit pentru stilul autocrat și nenumăratele excese. În *Istoria Augustă*, o colecție târzie de biografii romane, acesta ar fi declarat că a fost impresionat, dintre simplii cetățeni, de Apicius, iar dintre împărați, de doi dintre cei patru care și-au disputat tronul lăsat liber de moartea lui Nero – Salvius Otho (32 – 69) și Vitellius Germanicus (15 – 69). Pentru a-i urma exemplul, împăratul-copil Elagabal își uimea apropiații cu un apetit ridicat pentru feluri de mâncare ciudate, precum limbi de păun și privighetori, creier de flamingo, carne din cocoașa cămilelor, creastă de cocoș, ouă de potârnichi, capete de papagali sau păuni...

Dar nu trebuie omis un aspect extrem de important: Marcus Gavius Apicius a trăit într-una dintre cele mai spectaculoase epoci ale Imperiului Roman, pe când acesta își atinsese apogeul. Sămânța declinului fusese deja plantată.

Totuși, în ciuda luxului afișat de Curte, în mintea multora dintre contemporani a acorda atâta atenție unui lucru atât de insignifiant, precum era mâncarea, nu reprezenta deloc o virtute, ci, mai degrabă, un viciu. Și, tocmai de aceea, personalitatea acestui Marcus Gavius Apicius devine extrem de importantă. A fost printre singurii care a înțeles ce mult poate cântări o masă bună, un fel de mâncare exotic și delicios. Așa că a fost la originea a numeroase rețete, dar a și strâns o mulțime, încercând să împărtășească cât mai multora pasionați sau degustători ai vremii din descoperirile sale.

Numele lui Marcus Gavius Apicius a rămas în istorie mai ales prin alăturarea de una dintre cele mai vechi cărți de bucate din lume – *De re coquinaria*.

Lingviștii, plecând de la analiza limbii latine a lucrării, consideră, aproape la unison, că este vorba de o operă aparținând secolului al IV-lea. Dar, cu toate că este posibil ca multe dintre rețete să fie mult mai vechi, Marcus Gavius Apicius – personajul nostru – nu îi poate fi unic autor!

Carnea de cămilă nu a reprezentat un deliciu exotic doar pentru antici. În lucrarea *The Curiosities of Food* (Curiozitățile din farfurie), publicată în 1859, zoologul și arheologul danez Peter Lund Simmons (1801 – 1880) nota: „Carnea de cămilă este destul de uscată și tare, dar nu de neconsumat... În multe dintre comunitățile barbare, limba de cămilă se sărează și se dă la fum, devenind astfel un produs de export la mare căutare în țări precum Italia sau altele din Europa. Carnea este destul de folosită și de tătari, mai ales cea din zona cocoașelor, pe care o taie în fâșii mici și o consumă alături sau într-o fiertură de ceai".

Tavernă din Pompei

GENERALUL BERTHELOT: „VIVE LA GRANDE ROUMANIE!"

Generalul Berthelot la Săliște, în mașină alături de Iuliu Maniu și colonelul Radu Rosetti

EMANUEL BĂDESCU

Ajuns șef de stat major al mareșalului Joffre, Henri Mathias Berthelot s-a distins în timpul primei bătălii de pe Marna, decisivă pentru Franța și pentru moralul armatei franceze. Promovat în funcția de comandant de corp de armată, a primit ulterior comanda Misiunii Militare Franceze trimise în România (Magazin istoric, nr. 9/2015), pentru a corecta problemele administrative și de moral cauzate de înfrângerile de la finele anului 1916. În fruntea a circa 400 de ofițeri și civili a ajuns în România, în 15 octombrie, prin Rusia, unde s-a întâlnit cu țarul Nicolae al II-lea și cu principalii lui generali, inclusiv cu marele strateg Aleksei Brusilov. Din discuțiile avute, a înțeles că pentru ruși, conform tradiției istorice, România nu reprezenta o aliată, ci o valoroasă monetă de schimb în viitoarele tratative cu Puterile Centrale. Prin urmare, misiunea sa devenea una imposibilă, el pricepând că armata română trebuia să fie pregătită să lupte cu adversarii atât din exterior, cât și din interior, cu însuși marele aliat de la Răsărit. Probabil că această perspectivă sumbră a trezit în Berthelot capabilități eroice, nu neapărat filoromâne, căci situația gravă a României afecta prin implicații și situația Franței. Trebuia, așadar, să ducă de la distanță și o luptă pentru Franța natală.

Numit șef al Comandamentului Aliat al Dunării, generalul Berthelot este cel care a luat la Iași, capitala de atunci a României, timp de șase luni, toate deciziile utile refacerii armatei române decimate și dezorganizate de înfrângeri, mobilizând recruți care au fost înzestrați cu echipament modern adus din Franța și Regatul Unit al Marii Britanii. Remarcând cu îngrijorare absența rețelei de comunicații, ignorată de statul major român, tot el s-a ocupat de instalarea legăturilor telefonice între comandamente și unitățile de pe front. În final a împărțit cei 493.500 de ostași români în două armate, care au fost intercalate între trei armate rusești de circa un milion de oameni. Practic, el a creat armata care va repurta strălucitele victorii de la Mărăști, Oituz și Mărășești, această triplă victorie fiind singura obținută de o forță a Antantei în anul 1917, cum remarca chiar el în însemnări.

A înțeles perfect situația României în momentul capitulării Rusiei, respingând cu îndârjire orice idee de retra-

dezosate, vin de trandafiri sau nuci în miere. Dar și faptul că, nu de puține ori, Apicius preferă să gătească legume – domeniu în care se pare că excela (mai ales în ceea ce privea sparanghelul sau varza!) – folosind chiar și bucățile pe care astăzi doar cea mai econoamă dintre gospodine le mai pune în oală (rădăcini, semințe, frunze uscate...). Dar ele se dovedeau, la final, extrem de gustoase și foarte nutritive. În plus, autorul descrie și numeroase trucuri ce pot fi utilizate în bucătărie. Astfel, pentru a păstra pentru o durată de timp cât mai îndelungată carnea proaspătă, și fără a te folosi de sare, o acoperi cu... miere, o pui într-un vas și o ții la îndemână, tăind de fiecare dată când ai nevoie. Dar, ai grijă – dacă e iarnă, nu trebuie să își faci vreo grijă că s-ar putea strica, dar dacă e vară șmecheria nu ține decât câteva zile (Cartea I, rețeta 7)!

Cartea de bucate a devenit, în special în perioada Evului Mediu, una dintre cele mai utilizate. Foarte mulți copiști au încercat să o transmită epocilor viitoare, chiar dacă, adeseori, intervenind asupra textului inițial, greșind denumiri sau gramaje (acolo unde ele chiar existau!) sau făcând observații ironice pe margine (cazul unui copist francez care a însemnat pe exemplarul datat 1541, Lyon: „multe dintre cele de aici chiar m-au amuzat!").

Ediție din 1709 a lucrării atribuite lui Apicius

Din nefericire, textul a căzut apoi într-o uitare aproape totală. Manuscrisul atribuit lui Apicius a fost scos la lumină, din nou, prin veacul al XV-lea. A fost meritul umanistului italian Enoch din Ascoli (1400 – 1457), care, spre 1453, în căutare de lucrări rare, l-a redescoperit în abația Fulda din Germania.

Câteva decenii mai târziu, *De re coquinaria* avea să mai primească un posibil autor. În ediția datată undeva în jurul anilor 1483 – 1486, apare un anume Celius, devenit apoi, într-o ediție ulterioară (1541), Coelius sau Caelius, pus în fața numelui de Apicius. Latinistul german Friedrich Karl Vollmer (1867 – 1923) este cel care a considerat că acest Celius nu a existat în realitate, ci că provine de la formula „*Incipit Api/cae*" care poate fi tradusă: „Apici artis magiricae libri" – Cartea bucătarului renumit Apicius.

Chiar dacă nu putem afirma cu tărie nici astăzi care este numele adevărat al autorului, nu a mai rămas nicio fărâmă de îndoială asupra autenticității sale. Pentru unul dintre cei mai importanți traducători ai textului în limba engleză, americanul Joseph Dommers Vehling (1879 – 1950) – sub titlul *Cookery and Dining in Imperial Rome* (Gătitul și arta mesei în Roma imperială), a cărei primă ediție a văzut lumina tiparului în 1936 – lucrurile sunt foarte clare: „Ce importanță poate să mai aibă astăzi cine a fost autorul în realitate? Cine a scris *Iliada* sau *Odiseea* sau *Cântecul Nibelungilor*? Să mulțumim doar că au ajuns

> În 2015, în cadrul Festivalului Roman organizat la Călugăreni, un jurnalist din Târgu Mureș, Botond Gaspar, a impresionat publicul cu rețete gătite după indicațiile conținute în *De re coquinaria*, cele mai apreciate fiind pulpa de porc prăjită cu miere de salcâm, mielul călit sau supa de linte cu castane.

până la noi! Apicius reprezintă un document autentic din Roma imperială. Și asta nu poate fi tăgăduit".

În ciuda anilor care au trecut, *De re coquinaria* și autorul ei – oricare ar fi el! – trăiesc încă. Multe dintre rețete, multe dintre stilurile de gătit se regăsesc în aproape toate bucătăriile de pe cuprinsul Europei. Întreaga literatură medievală gastronomică pleacă de acolo. ■

că „trenul avea să stea în stație 1 minut, dar a stat 10“, notează răspunsul lui Berthelot la salutul protopopului George Simu: „De patru ani luptăm cu râvnă pentru idealul și libertatea națiunilor; astăzi trăiți în a doua zi a Anului Nou [1919], an de independență și libertate veșnică. Voi nu de patru, ci de 1.000 de ani așteptați aceste zile mari pe care le meritați prea deplin“. Urcând în tren, s-a adresat femeilor: „Creșteți, lucrați și faceți copii pentru a moșteni acest pământ românesc într-o Românie Mare și în veci indisolubilă“, o încheiere care spune totul... Același ziar publică o notă despre sosirea generalului Berthelot la Sibiu, despre întâlnirea cu Iuliu Maniu și cu preoții români. Autorul ei preciza: „Berthelot le-a mulțumit, îndemnând pe toți la continuarea activității dezvoltate până acum. În răspunsul dat preoților români a accentuat că biserica a fost depozitara idealului național românesc și în inimile lor s-a conservat perseverența realizării sale.

Voluntari depun jurământul la Iași

Trecând prin Alba Iulia a resimțit timpul de glorie al lui Mihai Viteazul“.

Tot ziarul *Unirea* rezervă aproape o pagină pentru a descrie sosirea generalului la Cluj și primirea fastuoasă care i s-a făcut de către români în prezența câtorva notabilități maghiare. A ținut un discurs cald, în care nu a uitat nicio categorie socială. Remarcabilă a fost încheierea care i-a amuțit pe unguri: „Vive la grande Roumanie!“.

Ziarul *Românul* din Arad a dedicat câteva pagini vizitei sale la Cluj, Sibiu și Sălște. Abundența detaliilor trădează emoția redacției dinaintea partizanatului explicit al generalului Berthelot, arădenii, cum rezultă din comentarii, fiind prinși la mijloc între unguri și sârbi, fiecare urmărind să stăpânească populația română din oraș.

Voi încheia cu un fragment din cuvântarea generalului Berthelot pe peronul gării Copșa Mică, o cuvântare care dezvăluie cât de adâncă devenise legătura cu națiunea română: „Cunosc foarte bine chestiunea românilor ardeleni, pe care îi socot vrednici a trăi liberi pe moșia lăsată în grija lor, cu limbă de moarte, de împăratul Traian. Sper că anul nou în care am intrat o să aducă un frumos cadou tuturor popoarelor mici și în special românilor, despre a căror vitejie m-am convins personal la Soveja, Oituz și Mărășești“. A încheiat, ca de fiecare dată, cu urarea „Trăiască România Mare!“ Un francez ne-a învățat să fim români. Astăzi, datorită discreditării continue, din afară, cât mai ales dinăuntru, a ajuns să ne fie chiar rușine. ■

Țăranca Elisaveta Teodorescu pe care a sărutat-o pe frunte generalul Berthelot zicându-i: „Du sărutul meu femeilor române“; foto de Samoilă Mârza

Cu regina Maria

gere în Kerson, Poltava sau Harkov. A înțeles, cum va dovedi ca martor la tratativele de pace de la Versailles, și necesitatea încheierii unei păci separate cu Puterile Centrale la Buftea, în urma prăbușirii frontului rusesc, o pace formală, neratificată de regele Ferdinand cel Loial, credincios Tratatului de Alianță semnat cu Antanta. Apreciind cum se cuvine aportul generalului Berthelot, Guvernul condus de Ion I.C. Brătianu și Parlamentul Român i-au acordat cetățenia română la 21 mai 1917, decizie promulgată de rege la 18 iulie.

Datorită popularității sale, mulți români din Ardeal și Bucovina au sosit în Iași și s-au înrolat ca voluntari, cum ne dezvăluie o fotografie. În 8 iunie 1917, în Piața Unirii și dinaintea generalului Berthelot, au depus jurământul de credință față de rege și țară. În semn de recunoștință, a fost invitat să însoțească familia regală la revenirea în București, la 1 decembrie 1918. În fața statuii lui Mihai Viteazul generalul francez a spus aceste cuvinte demne de cetățeanul român care devenise: „Sângele eroilor căzuți în luptele Marelui Război să fie pentru tine, o, frumoasă Românie, sămânța de noi virtuți, în așa fel încât copiii tăi să fie mereu demni de părinții lor și gata să-ți apere pământul sacru, atât de des invadat, dar în cele din urmă întregit prin efortul ultimelor generații".

Tot în semn de recunoștință, i-au fost acordate un conac și o moșie de 70 hectare în Hațeg, lângă localitatea Fărcădin, uzufructul fiind lăsat cu mărinimie țăranilor din localitate. În 1926 acest domeniu a fost donat de general Academiei Române, care îl administrează în prezent. Ar mai fi de precizat că în perioada comunistă, când eliberarea Ardealului era considerată act de agresiune al imperialismului românesc, conacul eroului a fost sediu C.A.P.

Întâlnirea cu Iuliu Maniu, la Sibiu; în spatele fruntașului român, Ștefan Cicio Pop

În postura de cetățean onorific cu drept de a participa la întrunirile regale, a făcut o lungă și benefică vizită în principalele localități ale Transilvaniei, vorbind – printre primii! – în numele României Mari și menținând în români speranțele trezite de adunarea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Faptul este extraordinar, dacă se ține seama că această vizită cu scopul menționat s-a desfășurat înaintea începerii Conferinței de Pace de la Paris și că prezența lui a intimidat autoritățile maghiare, abuziv instalate în fostele teritorii habsburgice și chiar a zădărnicit planurile lor de supunere prin teroare a populației majoritare. Mai mult, a încurcat și proiectele aberante ale unor state din Antanta de menținere a Imperiului Habsburgic, obligându-le să-și revizuiască opțiunile în conformitate cu Tratatul încheiat în 1916 cu guvernul român, ce stabilea că posesiunile habsburgice locuite de români reveneau Regatului Român. Aceasta fusese, de altfel, condiția intrării României în război de partea Antantei.

Desigur, călătoria marelui erou franco-român a fost urmărită de presă pas cu pas, toate plângerile maghiare împotriva așa-zisei „sălbăticii a românilor contra ungurilor" devenind ridicole când generalul Berthelot ajungea la fața locului și constata exact contrariul, informând imediat guvernul de la Paris. Fotografiile acestei vizite aflate în colecția Cabinetului de Stampe al Bibliotecii Academiei Române au fost luate în Banat, la Arad, Alba Iulia, Săliște, Sibiu, Copșa Mică, Mediaș, Cluj, Dej, Bistrița-Năsăud, Sighișoara și Brașov, de unde generalul a plecat, prin Ploiești, la Belgrad, pentru a discuta cu generalul Sava Grujic, înarmat cu datele oferite de Ion I.C. Brătianu, problema românilor bănățeni. Ele relevă starea de spirit și situația politică a românilor transilvăneni și bănățeni înaintea deschiderii în ziua de 18 ianuarie 1919 a Conferinței de Pace.

Ziarul *Unirea* din Blaj a scris despre sosirea trenului în gara Ibașfalău, din apropierea Sighișoarei. După ce observă

La Săliște, în mașină cu Iuliu Maniu și generalul Traian Moșoiu

La Brașov

ALBUM ISTORIC

Generalul Berthelot în timpul vizitei în Banat

La Alba Iulia; fotografie de Samoilă Mârza

La Sibiu, cu colonelul Radu Rosetti și generalul Traian Moșoiu

În gara Mediaș

Cu generalul Constantin Neculcea, la Bistrița

În gara Copșa Mică

date diferite la care s-ar fi născut acesta. Surprins că, după atâta vreme, nu se putuse stabili data exactă de naștere a unuia dintre cei mai mari istorici români, am încercat să aflu ce spune actul lui de naștere. Nimeni nu știa unde se află.

Era acolo unde trebuia să fie, doar că nu îl căutase nimeni. Un tânăr cercetător inimos, de la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol", din Iași, domnul Alexandru Istrate, autor al mai multor studii apărute în țară și în străinătate, consacrate istoriei românilor la cumpăna secolelor XIX – XX, a răspuns apelului meu și a identificat actul la Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale, Fond Stare Civilă Ruginoasa, dosar 1/1898, nr. 13. Tot acolo a găsit și actul de căsătorie a lui Ion I.C. Brătianu cu Maria Moruzi.

Maria Moruzi era fiica principelui Alexandru Moruzi și a Adelei, născută Sturdza. Ea s-a căsătorit în toamna anului 1889 cu Alexandru Al. Cuza, fiul mai mare al domnitorului Alexandru Ioan Cuza din relația cu Maria Obrenovici (*Magazin istoric*, nr. 1/2006). Suferind de o miocardită cronică, el își sfârșește zilele, după o căsnicie de numai șase luni.

Între bunurile moștenite de Maria Moruzi se număra și Palatul de la Ruginoasa, unde ea se instala din 1890. Se presupune că aici l-a cunoscut Maria Moruzi pe Ion I.C. Brătianu, care supraveghea ca inginer construcția unei linii ferate în zonă și fusese invitat să locuiască la palat. Idila înfiripată în atmosfera ospitalieră și confortabilă oferită de gazdă a fost perturbată de dezvăluirile de presă. Legătura fiului lui Ion C. Brătianu, care contribuise la abdicarea lui Cuza, cu soția fiului acestuia din urmă era considerată o incompatibilitate morală și o impietate față de memoria fostului domn, al cărui mormânt se afla la Ruginoasa. Afirmația că din relația din acei ani s-a născut Gheorghe Brătianu nu se susține, pentru că Ion I.C. Brătianu a lucrat pe șantierele din zonă între 1890 – 1895. Din anul 1896 el a intrat în Parlament, iar din 1897 ocupa funcția de ministru al Lucrărilor Publice. Actul de naștere atestă că Gheorghe I. Brătianu s-a născut la 28 ianuarie 1898, ora 08.00.

Cum s-au petrecut lucrurile aflăm din memoriile Sabinei Cantacuzino, sora lui Ionel Brătianu. „Mă pregăteam să plecăm la o serată [februarie 1898] a doamnei Elena Pherekyde, când intră Costache [dr. Constantin Cantacuzino, soțul ei] foarte emoționat și îmi spune că venise Ionel și îi povestise cum aflase în acel moment știrea extraordinară a nașterii unui fiu al său cu prințesa Maria Cuza [Moruzi], văduva moștenitorului Alex. Ioan Cuza. Dar și că Ionel a adăugat: «După o întâlnire cu dânsa la București (1897), nu mai avusese cu dânsa niciun fel de relațiuni împreună, nu fusese prevenit de consecințele acelui fapt și iată că deodată i se anunță paternitatea!»". Neavând încredere în cele relatate de Maria Moruzi, Ion I.C. Brătianu îl roagă pe cum-

Înregistrarea căsătoriei, cu precizarea tuturor condițiilor în care a avut loc, inclusiv recunoașterea fiului rezultat în afara căsătoriei

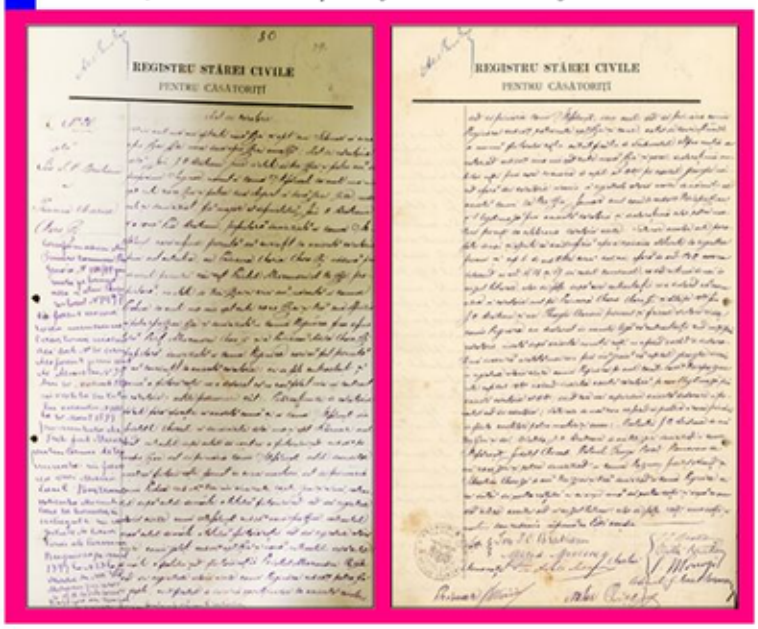
REGISTRU STĂREI CIVILE
PENTRU CĂSĂTORIȚI

REGISTRU STĂREI CIVILE
PENTRU CĂSĂTORIȚI

CÂND S-A NĂSCUT GHEORGHE BRĂTIANU?

NICOLAE NOICA

În anul 2016, cu prilejul împlinirii a 100 de ani de când țara noastră a hotărât să intre în Primul Război Mondial, am considerat că avem datoria să prezentăm aspecte din viața și opera celui care a luat această decizie, după multă chibzuință: Ion I.C. Brătianu (Magazin istoric, **nr. 12/2016; 1/2017).**

Surprins de lipsa de preocupare a societății românești de a face cunoscută această personalitate generațiilor tinere și nu numai, am hotărât să întocmesc lucrarea monografică Ion I.C. Brătianu – inginer constructor și om de stat, **ce va fi lansată în ziua de 18 iulie 2017, într-una dintre puținele oaze de cultură pe care le mai avem – Banca Națională.**

Ion I.C. Brătianu a avut un fiu, Gheorghe, născut dintr-o relație cu Maria Moruzi. În cursul cercetărilor pe care le-am întreprins, am constatat că în diverse lucrări apăreau

Maria Moruzi și Gheorghe Brătianu; în medalion Înregistrarea nașterii lui Gheorghe I. Brătianu, cu data exactă, așa cum apare în Registrul Stării Civile a comunei Ruginoasa; am reprodus actul și pe coperta 3

Nr. 13

Din anul 1898, luna ianuarie în 30 zile, ora două spre amiază, act de naștere al copilului Gheorghe de sex bărbătesc născut alaltăieri douăzeci și opt ianuarie, ora opt dimineața, la casa mamei sale din comuna Ruginoasa, fiu natural al d-nei principesa Maria Moruzi, văduvă în etate de treizeci și patru de ani, de religiune ortodoxă, de națiune și protecție română, domiciliată în Comuna Ruginoasa, după declarațiunea d-lui Alexandru Calalb, doctor de plasă din Pașcani, care a operat nașterea și care ne-a prezentat copilul; marturi au fost Ianuși Bertha, de 60 ani, și Vasile Mihăilescu, de ani 56, ambii din comuna Ruginoasa, care au subscris acest act, după ce li s-au citit, împreună cu noi și cu declarantul. Constatat după lege de noi, Gheorghe Marian, primar și ofițerul stării civile comuna Ruginoasa și subsemnat de noi declarant și martori.

Pe marginea foii s-a adăugat ulterior următoarea mențiune:

Acest copil s-a legitimat prin căsătoria subsequentă săvârșită între dl. Ion I.C. Brătianu cu prințesa Maria Moruzi, înscrisă sub nr. 20, la 15 februarie 1898 în registrul respectiv al comunei Ruginoasa.

Primar Gheorghe Marian.

Pe aceeași pagină mai apar două mențiuni:

Decedat

Cf. adresei nr. 31 Sfat. Pop. Sighet la – de 17.8.54

Eliberat certificat nr. 8684 [?] din 19 sept. 1956

Eroii fotbalului interbelic

DOBAY ȘI BARATKY

POMPILIU NICOLAE CONSTANTIN

Ștefan Dobay

Fotbalul românesc a avut vedete înainte de Gheorghe Hagi, Nicolae Dobrin sau Ilie Balaci. Chiar dacă nu beneficiau de publicitatea asigurată de mass-media actuală, doi dintre exponenții fotbalului românesc din anii '30, Ștefan Dobay și Iuliu Baratky, doi sportivi înzestrați pentru a face spectacol pe teren, au câștigat statut de vedete. Ei au fost printre puținii care s-au îmbogățit din fotbal în anii aceia.

Iuliu Baratky

Numele lui Ștefan Dobay a fost legat de Ripensia, cel al lui Baratky de Clubul Atletic Oradea (C.A.O.), Crișana și Rapid București. Amândoi proveneau din rândul minorității maghiare, însă au îmbrăcat tricoul echipei României. Baratky a evoluat în câteva meciuri și pentru selecționata Ungariei.

Dobay și Baratky au apărut cam în același timp în fotbalul românesc, la sfârșitul anilor '20. Ștefan Dobay a evoluat două sezoane la Banatul, după care, din 1930 până în 1940 a jucat doar la Ripensia Timișoara, un club profesionist. Iuliu Baratky s-a remarcat la Stăruința Oradea, a jucat la C.A.O., apoi a plecat în Ungaria, la MTK Hungaria, unde a evoluat trei ani. Din 1933 s-a întors la Oradea și a îmbrăcat tricoul Crișanei. În 1936 a făcut trecerea în Capitală și a semnat un contract cu Rapid București, unde a jucat până în 1944.

Meciurile memorabile în care cei doi au fost eroii zilei au fost completate cu episoadele în care Dobay și Baratky erau subiecți pentru reportaje legate de viața lor privată sau de speculații privind transferuri spectaculoase. Amândoi primiseră porecle, pe care fiecare fan al fotbalului interbelic și le însușise. Dobay era supranumit „Calul", pentru modul de alergare și pentru forța degajată în joc. Baratky era alintat cu formula „Minunea Blondă", pentru abilitățile tehnice cu care îi fermeca pe spectatori. „Baratky poate fi anihilat doar dacă îl transferi la echipa ta" – se afirma în perioada interbelică. Era un fotbalist căutat de echipele din străinătate, inclusiv din campionate precum cel francez, austriac sau elvețian. „Sportivi, cluburi, gazetari, chibiți etc. nu se ocupă decât de situația lui Baratky", scria ziarul *Capitala* în 1936.

Popularitatea lui și a lui Dobay erau răsplătite și la un nivel financiar care suscita nenumărate speculații. Detaliile trecerii lui Iuliu Baratky la Rapid București nu au fost

Gheorghe Brătianu cu soția și copiii

natul său, dr. Cantacuzino, să se ducă la Ruginoasa, „să constate lucrul și să-i spună impresia lui". Sabina Cantacuzino povestește că soțul ei i-a spus: „Nu se poate tăgădui că fiul este al lui Ionel, seamănă într-un chip prea desăvârșit cu tipul familiei."

Lucrurile se precipită. Maria Moruzi voia să legitimeze copilul prin căsătorie. Fratele ei, Sebastian Moruzi, amenință să îl omoare în duel pe Ion I.C. Brătianu, de nu va reabilita onoarea surorii lui. Ion I.C. Brătianu refuză și declară că preferă să lupte. Pia Brătianu îl susține pe fiul său, însă îl cheamă pe prim-ministrul Dimitrie Sturdza pentru a se sfătui. Acesta spune că „un Brătianu nu trebuie să semene fii naturali recunoscuți mai mult sau mai puțin ca ai lui, mai ales după ce spunea doctorul Cantacuzino".

După multe discuții, Ion I.C. Brătianu acceptă căsătoria în următoarele condiții: 1) căsătoria se va săvârși îndată, numai cu martorii indispensabili; 2) copilul va fi legitimat prin acest act; 3) divorțul cu consimțământul mutual va urma imediat; 4) mama va ține copilul trei ani și-l va da în urmă tatălui spre a-l crește.

În Registrul Stării Civile al comunei Ruginoasa este consemnat Actul de căsătorie la data de 15 februarie 1898, „ora 12 amiază". Pia Brătianu nu a fost prezentă, dar a trimis consimțământul sub forma unui act autentificat. Mama Mariei și-a dat consimțământul la fața locului. Nu s-a încheiat un contract de căsătorie, iar ambii soți au dat o declarație prin care îl recunoșteau pe Gheorghe ca fiind copilul lor născut în afara căsătoriei, declarație cuprinsă în actul de căsătorie. Martori erau, din partea mirelui, frații săi Constantin și Vintilă, iar din partea miresei colonelul George Marcel Rosnovanu și Sebastian Moruzi.

În același registru apare, pe margine, următoarea mențiune: „Conform adresei d-lui primar Ruginoasa nr. 1.015/99, primită pe lângă aceea a d-lui procuror local [cu] nr. 1.497 s-a făcut următoarea mențiune: căsătoria înscrisă aici sub nr. 20 s-au desfăcut prin sentința de divorț nr. 39 din 20 noiembrie 1898, învestită cu titlu executoriu nr. 100 la 20 mart 1899, pronunțată de Tribunalul județean Muscel pentru cauza determinată în favoarea d-nei Maria Ion I.C. Brătianu, născută Moruzi, care s-a transcris în întregul ei în registrele de căsătorie ale comunei Ruginoasa pe anul 1899, la nr. 28, la 23 martie de noi, Gheorghe Marian, primar și ofițer al stării civile comuna Ruginoasa […]".

Ion I.C. Brătianu avea să se recăsătorească la începutul anului 1907 cu Eliza Știrbei, care divorțase de Alexandru Marghiloman spre a-și găsi fericirea alături de cel care va deveni curând șef de partid și om de stat, prim-ministru în repetate rânduri. ■

La sfârșitul recitalului Enescu – Lipatti din 18 noiembrie 1940, patru tinere îmbrăcate cu cămașa verde s-au urcat pe scenă și i-au oferit maestrului un buchet de garoafe cu însemnele Legiunii. Creau astfel impresia că spectacolul fusese organizat sub patronajul „Ajutorului Legionar". Autorul a descris episodul în prima parte a articolului, publicată în numărul anterior al revistei.

CUM A ÎNCERCAT MIȘCAREA LEGIONARĂ SĂ-ȘI ANEXEZE NUMELE LUI GEORGE ENESCU

VALERIU RÂPEANU

niciodată cu adevărat cunoscute, însă publicația *Foot-ball* scria în 1937 că ceferiștii au cheltuit 500.000 de lei cu fotbalistul, în condițiile în care salariul mediu era de 2.000 de lei în acel an. Investiția a fost amortizată rapid. Orădeanul avea să se remarce încă de la primul meci, în care a reușit să marcheze trei goluri, în victoria 5 – 0 cu Universitatea Cluj. Aducerea lui Baratky a mărit interesul publicului bucureștean pentru Rapid. O situație similară era și în cazul „Bomberului Banatului", așa cum mai era supranumit Dobay. Și în privința lui se aprecia că a obținut câteva sute de mii de lei cât a jucat pentru Ripensia.

Figurile legendare ale lui Dobay și Baratky au supraviețuit și s-au perpetuat cu ajutorul mărturiilor colegilor. Despre Baratky, fostul antrenor al Rapidului, Valentin Stănescu, spunea că „în vremea lui cea mai bună n-avea advesar în Europa, șuta perfect cu ambele picioare și avea un dribling de se țineau tot timpul doi-trei adversari după el, dar degeaba. Punea o sticlă pe bară și de la 16 m o dobora de zece ori la rând".

Dobay impresiona prin forța șutului. Cibi Braun, căpitanul echipei Juventus București, povestește o fază din meciul cu Ripensia din sezonul 1935 – 1936: „Ghiță Ciolac l-a deschis splendid pe Dobay, iar «Calul» a pornit-o în galop! Apoi, după ce a scăpat și de Nicky Petrescu, de la vreo 10 m și-a expediat ghiuleaua spre poarta lui Enderffi. Ei bine, dragii mei, șutul acela n-a fost șut, ci un adevărat trăsnet! Mingea a spart plasa porții și a ieșit afară. Pot să vă spun cu mâna pe inimă că toată viața mea n-am întâlnit lovitură atât de puternică. Balonul a trecut ca ghiuleaua din tun și pe oricine l-ar fi întâlnit în cale cred că l-ar fi doborât la pământ. Tribunele au început să aplaude cu frenezie".

Cei doi fotbaliști nu ar fi rămas în memoria fanilor dacă nu ar fi contribuit și la obținerea unor trofee. Cât timp a jucat pentru Ripensia, Dobay a câștigat patru titluri de campion al României și de două ori a triumfat în Cupă. În plus, în anii 1933, 1934, 1935 și 1937, timișoreanul a fost și cel mai bun marcator din campionatul românesc. Baratky, pe de altă parte, a cucerit patru cupe ale României cu Rapid București în 1937, 1939, 1940 și 1941.

Și cum orice vedetă de acest fel nu putea să lipsească din echipa națională, prezența lor în tricoul României a fost notabilă. A fost mediul profesional care i-a unit. Ștefan Dobay are 41 de meciuri și 19 goluri pentru selecționată, cu care a participat și la Cupa Mondială, edițiile din 1934 și 1938. La acest din urmă eveniment, Dobay a jucat alături de Iuliu Baratky. Iată ce se scria într-una dintre cronicile de după confruntarea România – Cuba, 3 – 3, de la Campionatul Mondial din Franța: „Baratky și Dobay i-au terorizat pe cubanezi cu șuturile lor uriașe și au devenit vedete la Toulouse. Dobay, poreclit «Zmeul din Balcani», din pricina stilului în care aleargă, de duduie terenul și trage de cutremură barele, a acționat fără greșeală".

Iuliu Baratky evoluase anterior nouă meciuri pentru naționala Ungariei, dar între 1933 și 1940 a îmbrăcat tricoul României de 20 ori și a înscris 13 goluri. Angelo Niculescu, coleg de generație cu fotbalistul orădean, povestea într-un interviu: „Baratky a fost un exemplu de sportivitate. A dat totul pe teren, indiferent că a jucat pentru Ungaria sau pentru România. În plus, Baratky era un tip sociabil, manierat, civilizat și lipsit de vulgarități. Nici nu știa să înjure!". Chiar dacă numărul de meciuri poate nu pare atât de mare, nu trebuie omis faptul că în perioada respectivă programul echipei naționale nu era atât de bogat precum cel din prezent.

După ce au renunțat la carierele de fotbaliști, cei doi au continuat ca antrenori, însă performanțele din această ipostază nu le-au egalat pe cele obținute ca sportivi. Ștefan Dobay a câștigat campionatul cu C.C.A. în 1956, la un an după ce obținuse Cupa României cu echipa Armatei. Iuliu Baratky s-a remarcat pe banca lui Dinamo, cu care a câștigat Cupa României în 1959. Fostul fotbalist al Rapidului a murit în mod neașteptat în 1962, la vârsta de 52 de ani. Dobay a ieșit din peisajul fotbalistic în anii '60 și avea să se stingă din viață în 1994, în anonimat, la Târgu Mureș. În urma lor au rămas câteva cărți care vorbesc despre realizările lor și imaginea unui fotbal boem. ■

armonizat pentru cor și orchestră de N. Brânzeu [din cronică aflăm că N. Brânzeu a dirijat concertul îmbrăcat în cămașă verde – *n.n.*]. Caracterul solemn al concertului a fost drept de la început imprimat de accentele durerii concentrate ale liniei melodice și ale cuvintelor, cu grijă puse în valoare expresivă de tratarea «armonică» și orchestrală a tânărului compozitor N. Brânzeu. Numai Sabin V. Drăgoi mai cutezase până aici să învestmânteze în podoaba mijloacelor muzicii apusene un bocet («cântec după morți»), în *Divertismentul* său rustic. Și nu ar fi fost ceva mai solemn și mai potrivit cu împrejurarea care determinase inițiativa concertului ca acest adânc pătrunzător «cântec popular ritual la moartea unui tânăr».

Afinitate cu eroismul, cu cultul trecutului și preferințele muzicale ale Căpitanului au, de bună seamă, frumoasele *Plaiuri legendare*, în care, în forma de poem simfonic, compozitorul Alexandru Zirra dă imaginea Cetății Neamțului, simbolizând Moldova lui Ștefan cel Mare. În centrul bogatului material simfonic risipit cu dărnicie de compozitor de-a lungul poemului său răsună acea temă de trecut muzical românesc, *Pe o stâncă neagră* [...] În acest sens ne gândim la afinitățile de cuget și simțire ale Căpitanului cu *Plaiurile legendare* ale maestrului Zirra și socotim lucrarea întru totul proprie de a face parte din programul concertului simfonic solemn. În restul programului erau reprezentate cele două direcții pe care le-am definit și altădată în creația muzicală românească."

Pentru a ilustra una dintre direcții, George Breazul menționa lucrarea lui Paul Jelescu *Procesional*. Aceasta nu figurează în volumul *Muzicienii români. Lexicon*, de Viorel Cosma. Fără îndoială, compozitorul a vrut să o facă uitată, dat fiind împrejurările prezentării sale publice și aproprierile care s-au făcut.

George Enescu dirijează un concert în sala Ateneului Român

Încă o dată este evident că scriitori, muzicieni, artiști plastici au preferat să nu vorbească despre prestația lor din cei patru ani, 1940 – 1944, pentru a nu fi acuzați de colaborationism cu regimul legionar și antonescian. Așa se explică de ce critici literari, eseiști etc. nu și-au strâns între 1947 – 1989 în paginile volumelor publicate atunci ceea ce au scris în răstimpul celor patru ani. Chiar dacă paginile lor nu aveau nimic de a face cu ideologia și configurația politică a momentului. Nu mai vorbim de articole precum cel al lui George Breazul. L-am reprodus în cea mai mare parte deoarece este reprezentativ pentru perspectiva culturală oficială pe tărâmul muzicii a perioadei 6 septembrie 1940 – finalul lunii ianuarie 1941.

Am vrea să ne oprim asupra unei alte operațiuni de manipulare care de data aceasta urmărea să alăture numele compozitorului George Enescu de cel al lui Corneliu Codreanu. Uimitor este faptul că autorul acestei apropieri este tot proeminentul critic, istoric muzical și profesor George Breazul, semnatarul cronicii precedente. Articolul tipărit la amintita rubrică pe care George Breazul o deținea în ziarul *Acțiunea* (nr. 52, 3 noiembrie 1940), și anume *Cronica muzicală*, se intitula *Pe o stâncă neagră* și pornea de la constatarea că „cele trei orchestre simfonice ale Capitalei «Filarmonica», «Radio» și a Armatei au înțeles poruncile spiritului nou și, cât și cum au putut, au căutat să se adapteze cerințelor vremii, mai precis puse la contribuție în programele simfonicelor cu un coeficient care, dacă nu corespunde cerințelor de azi, este, cel puțin, de bun augur". De data aceasta, numele lui George Enescu este amintit pentru a fi alăturat celui al lui Corneliu Zelea Codreanu, după ce – așa cum am văzut – în cronica precedentă aceleași pagini din *Pentru legionari* fuseseră citate atunci când s-a vorbit de compoziția lui Alexandru Zirra.

Dintre lucrările înscrise în programele respective cro-

Am vrea să dăm un citat din cronica muzicală a lui George Breazul (Acțiunea, 17 decembrie 1940), din care rezultă caracterul net legionar al concertului din 5 decembrie 1940. Apare aceeași incriminare a regimului trecut („două lungi decenii"), aceeași exaltare a tinereții, specifică ideologiei legionare. Dar esențial pentru cercetarea noastră este un fapt: în tot articolul dedicat muzicii românești, numele lui George Enescu nu este nici măcar amintit. Or, George Breazul a fost unul dintre exegeții creației enesciene, vorbind cu competență, căldură și afecțiune ieșite din comun despre compozitor și interpret. Articolul lui George Breazul era mai puțin unul de critică muzicală, ci unul ideologic, am putea spune de-a dreptul programatic.

„Înțelegând să intervină direct și cu rol hotărâtor în sbuciumata soartă a creației muzicale românești, Statul nostru național-legionar, prin Ministerul Educației Naționale, al Cultelor și Artelor, a luat inițiativa unui concert simfonic solemn. Iar întrucât programul avea să fie executat în săptămâna patimilor, a jalei și căinței, a reînhumării rămășițelor pământești ale Căpitanului și a[le] celor 13 căpetenii ale oastei lui, s-au ales piese potrivite pentru această tristă solemnitate. Asupra țelului acestui concert se rostește răspicat și cu autoritatea cuvenită însuși cuvântul oficial care, sub citatul de frontispiciu al Căpitanului, spune: «Toate compozițiile din acest program se execută astă seară în primă audiție la Filarmonică. Ministerul Educației Naționale, al Cultelor și Artelor înțelege să inaugureze, în acest chip, sub semnul Căpitanului, o eră de dreptate românească pe tărâmul muzical, rupând cu tradiția de ostilitate arătată creației autohtone, în cursul a două lungi decenii, ostilitate care a frânt multe aripi, a paralizat multe avânturi și a ruinat talente care ar fi, probabil, mândria românismului în lume».

Am transcris întocmai aceste cuvinte, în care istorie, aspirații și faptă clocotesc de spiritul revoluționar, de protest și de hotărâre a dărâmării vechilor poziții de nedreptate și inaugurarea noilor condiții de viață ale creației muzicale românești. Să subliniem faptul că aceste hotărâtoare și aspre judecăți ale trecutului nu vin din partea insului, fie el compozitor, critic de artă sau meloman, ci însuși autoritatea de stat, prin ministerul de resort, se pronunță decisiv împotriva tradiției de ostilitate arătată creației autohtone și în același timp pentru «o eră de dreptate românească pe tărâmul muzical». E aici mai mult decât un rechizitoriu, mai mult decât o osândire a trecutului și mai mult decât un program de asistență și ocrotire a creației autohtone. Căci «frângerea multelor aripi, paralizarea multelor avânturi și ruinarea talentelor cari ar fi făcut, probabil, mândria românismului în lume», aceste atât de sumbre constatări ale oficialității, nu ar putea fi socotite că provin numai din faptul că lucrările compozitorilor români nu au fost executate. Aceasta este una din cauze, dar nu singura care a dus la consecințele atât de triste constatate de minister.

În general, soarta compoziției și compozitorului muzical și funcția socială și culturală a creatorului de muzică românească nu au format obiect de preocupare atentă și sinceră în vechea mentalitate de stat. Azi o radicală schimbare este decisă. Printre primele măsuri de reorganizare a vieții muzicale românești, Ministerul Educației trece între instituțiile sale orchestra «Filarmonica», devenită astfel instituție de stat, așa cum figura înainte vreme ca «orchestră permanentă a Ministerului Instrucției Publice». Având la îndemână acest valoros instrument de interpretare, ministerul pășește la o altă categorie de manifestări muzicale, adică la protecția creației, prin executarea lucrărilor simfonice ale compozitorilor români. În plus, punerea la contribuție a corului «Operei române» și al «Academiei regale de muzică» dă o și mai impresionantă formă de realizare și demonstrație a principiilor care călăuzesc actuala conducere a artelor în România național-legionară. Să constatăm deci această intervenție hotărâtă a statului în creația și interpretarea muzicală. Apoi să observăm și să însemnăm răspunderea pe care și-o asumă statul, trecând asupră-și atâtea din dificultățile care stau în calea unei dezvoltări firești a muzicii românești. Este un pas uriaș făcut înainte și o degrevare, o eliberare a muzicianului de atâtea griji care îl împovărau. Să fie vrednic muzicianul român de aceste noi vremuri!

Cu privire la alcătuirea programului, este de însemnat locul de căpetenie care este încredințat cântecului popular, în fruntea pieselor înscrise în el stând *Cântecul bradului*,

UN SUBOFIȚER ÎN BĂTĂLIA DE LA MĂRĂȘTI

Artileriști români schimbă poziția unei piese de artilerie grea

TRAIAN D. LAZĂR

Subofițerul Theodor Pâslaru (Magazin istoric, **nr. 9 – 12/2016, 1/2017, 6/2017) relatează, pe baza informațiilor culese și primite la Secția Observații a Marelui Stat Major sectorul Mărăști, desfășurarea bătăliei de la Mărăști, precum și misiunile Secției în această bătălie.**

La 10 iulie 1917, ora 21.00, colonelul Costescu a primit un plic (avea cinci sigilii pe el), prin care era înștiințat despre începerea ofensivei de la Mărăști: de la ora 24.00 până la ora 02.00 noaptea va avea loc pregătirea de artilerie, iar la ora 02.00 se va declanșa atacul infanteriei. Spre surprinderea lui, infanteriștii Regimentelor 24 Tecuci și 11 Siret au ieșit la atac la ora 22.00. „Tăiaseră sârmele ghimpate ale nemților și voiau a înainta. Cereau insistent a se trage cu artileria. Colonelul țipa de groază. Pe plicul primit i se comunica ieșirea infanteriei la atac la ora 2 noaptea, iar mai înainte, de la 12 la 2, să tragă artileria, să curețe terenul.

– Cu Dumnezeu înainte, domnule colonel, dă-i drumul acum!

Atunci ordonă să tragă toată artileria, toate obuzierele, toate mortierele de câmp și de cetate și orice fel de piese. Când au început toate 286 guri de tun și obuziere, afară de artileria rusă, cinci regimente de diferite calibre, a fost un infern îngrozitor, o mare de flăcări. Pădurea, la nemți, ardea. Copaci întregi se prăbușeau și ardeau. Tranșeele se astupau. Mâini, picioare, mațe, corpuri sfârtecate și mutilate ardeau. Era un miros de corpuri, ce se topeau de focul ce se încinsese pe pozițiile lor. Artileria noastră, după 10 minute, mărea distanța [de tragere – *n.n.*]. După jumătate de ceas, artileria nemțească încetează de a mai trage“.

Ion Zelea Codreanu, Horia Sima și Ion Antonescu conduc alaiul de reînhumare a lui Corneliu Zelea Codreanu

nicarul se oprește la *Rapsodia în re major* de George Enescu și *Divertismentul rustic* de Sabin V. Drăgoi. „Ambele sunt create pe temeiul melodiilor «populare», folosite ca teme de compoziție [...] Să observăm, deocamdată, numai Rapsodia lui Enescu, și, îndeosebi, *Pe o stâncă neagră*, melodie care stă la baza compoziției maestrului și care, pentru lumea românească de azi, ilustrează chipul desăvârșit în care Corneliu Codreanu înțelegea să trăiască muzica, să-i desluşească sensurile și să absoarbă din divina ei substanță."

George Breazul analizează îndeosebi „viguroasa linie melodică a vechiului cântec pe versurile lui Bolintineanu *Pe o stâncă neagră*", subliniind că „tema mare are în împrejurările de azi o semnificație care nu poate fi trecută cu vederea. La p. 281 a cărții sale *Pentru legionari* scrie *Corneliu Z. Codreanu* [sublinierea autorului]: «Probabil, nepornind pe drumul rațiunii cu alcătuire de programe, discuții contradictorii, argumentări filosofice, conferințe, singura posibilitate de manifestare *a stării noastre lăuntrice* [subl. C. Codreanu] era cântecul. Căutam acele cântece în care simțămintele noastre își găseau mulțumire»". Și continuă George Breazul citând din Corneliu Codreanu: „«*Pe o stâncă neagră*, cântecul lui Ștefan cel Mare, a cărui melodie se spune că s-a păstrat din timpul lui, din generație în generație. Se spune că în sunetul acestei melodii intra Ștefan triumfător în cetatea de la Suceava, acum 500 de ani. *Când îl cântam simțeam trăind acele vremuri de mărire și glorie românească, ne afundam în 500 de ani de istorie și trăiam câteva clipe acolo în contact cu vechii soldați și arcași ai lui Ștefan și însuși el*». Sub puternica impresie a acestor iluminate gânduri ascultam dumineca trecută *Pe o stâncă neagră*, strălucit tratată de maestrul Enescu și nimbată de duhul Căpitanului".

Deocamdată nu cunoaștem și alte tentative de a apropia numele și fapta lui George Enescu de cel al Legiunii „Arhanghelului Mihail" și cel al lui Corneliu Codreanu. Dar exemplele date în articolul nostru sunt concludente: cel dintâi pentru manevra prin care s-a căutat ca recitalul Enescu – Lipatti să fie anexat acțiunilor „Ajutorului Legionar", fapt care a avut un ecou în presa timpului; cel de-al doilea prin articolul uimitor pentru că era scris, repetăm, de un intelectual de talia lui George Breazul și unde o compoziție a lui Enescu era alăturată amintirilor lui Corneliu Zelea Codreanu, care nu se referea în niciun fel la *Rapsodia a II-a*. Mișcarea Legionară aflată la putere voia cu orice chip să-și anexeze numele și opera lui Enescu, chiar dacă se deturna sensul unui recital sau se asocia numele compozitorului cu cel al Căpitanului prin speculații care se înscriau în zona absurdului.

Când George Breazul trasa liniile de dezvoltare ale muzicii românești, numele și opera lui Enescu – cel care atunci dăduse capodopera *Oedip*, dar și cele câteva dintre lucrările sale capitale în stil popular românesc nu exista. Să amintim că *Suita sătească nr. 3*, lucrare cardinală nu doar a operei lui George Enescu, ci și a muzicii românești, fusese prezentată în primă audiție mondială la Carnegie Hall în luna februarie 1939 de una dintre cele mai cunoscute orchestre simfonice ale lumii, cea din New-York, care îi comandase această lucrare. Iar în România a fost înfățișată publicului în ziua de 16 octombrie 1939, tot sub bagheta compozitorului. Să nu fi cunoscut George Breazul *Suita sătească nr. 3* de George Enescu? Imposibil. Și memoria muzicală se întunecă în fața unor comandamente politice. ■

Post de comandă al trupelor române

Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916 – 1918*, ediţie anastatică, vol II, Ploieşti, Editura Karta-Graphic, 2014, p. 460). Cele patru „tancuri" ruseşti semnalate la Mărăşti trebuie să fi aparţinut acestor unităţi de artilerie.

Din Mărăşti, colonelul Costescu a stabilit legătura prin telefon cu generalul Arghirescu de la Divizia 6 Infanterie. Avansând pe teritoriul ocupat de inamic, infanteria avea nevoie de sprijinul artileriei. „Ne-a sosit trăsura cu telefoane şi firele întinse. Facem legătura. Colonelul comunică diviziei totul în scurte cuvinte. Cere artilerie. Ai noştri înaintaseră peste 15 km, dar nu se auzeau decât împuşcături de infanterie. De artilerie, nimic! Ştiam că obuzierele regimentului nostru şi ale altor regimente nu se pot scoate uşor de pe poziţie şi din blindajul lor. Chiar dacă ar fi putut fi scoase, nu aveau cu ce le trage. Caii muriseră, mai înainte, de foame şi de râie. Vai de mama lor! Vreo câţiva, rămaşi, păşteau nestingheriţi prin desişul codrilor, în voia soartei, nemaifiind buni de nimic". Fiind înştiinţat ori dându-şi seama că artileria grea nu putea însoţi şi sprijini cu foc infanteria aflată în ofensivă, generalul Averescu a ordonat ca artileria uşoară, de câmp, să îndeplinească această misiune. La 12 iulie el notează: „Am oprit de aseară trupele pe linia Susiţa, cu ordin de a duce artileria de

Tancuri ruseşti în zona Mărăşti în anul 1917? Am rugat un specialist, pe domnul IOAN I. SCAFEŞ, de la Muzeul Militar Naţional „Regele Ferdinand I", căruia îi mulţumim şi pe această cale, să confirme sau să infirme afirmaţia autorului-memorialist.

După toate informaţiile pe care le deţin, armata rusă nu a avut tancuri pe frontul românesc. Au existat însă maşini blindate de mai multe tipuri, între care s-au remarcat cele „Austin", „Austin Putilov" şi „Putilov-Garford". Ultima mi-a atras atenţia prin faptul că seamănă destul de mult cu „tancul" descris în text: era de mari dimensiuni, avea o masă respectabilă (11 tone), două turele fixe, în partea frontală, cu mitraliere (cal. 7,62 mm) şi o turelă rotativă, în partea posterioară, cu un tun cal. 76,2 mm şi o mitralieră (cal. 7,62 mm).

În concluzie, bănuiesc că este vorba despre o astfel de maşină, impresionantă pentru anul 1917, cu tun şi mitraliere şi o masă suficientă să-i permită să înlăture din calea sa chesoane, căruţe etc.

În al doilea rând, aş fi înclinat să cred că relatarea este făcută după război, când s-a răspândit denumirea de „tanc", în detrimentul celei de „car de asalt", uzitată în timpul războiului. Deci ar fi putut trece un oarecare timp, interval în care unele amănunte s-au estompat, fiind combinate cu alte informaţii. Vă ataşez o imagine cu o maşină blindată „Putilov-Garford" şi un plan al acesteia, ce ar putea sprijini supoziţiile mele. ■

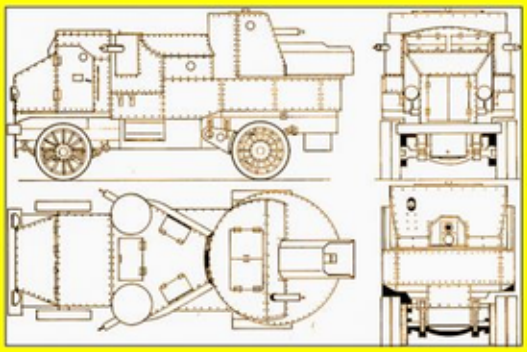

Numai bucăți de ființe omenești

Pe măsură ce, după străpungerea liniei de apărare inamice, trupele române ar fi înaintat, Secția Observații trebuia să le urmeze. „Colonelul trimite după noi. Venim și ne spune să nu ne depărtăm de post și la adăpostul trăsurii cu două roate de telefoane, cei șase ostași să înhame căluşei, iar bobinele să fie puse în ea".

Toate regimentele au cucerit pozițiile nemților până la 03.00, cu excepția cotei 711, lângă Poiana Încărcătoarea. „Nu puteau să ocupe [cota 711 – *n.n.*]. Atunci, observatoarele ne comunică și concentrăm toate gurile de tun la [pe – *n.n.*] cota 711 – 712 și în alte direcții. [Generalul Averescu: „Am dispus... a se bombarda Încărcătoarea cu toată artileria grea"; *Notițe zilnice*... p.174].

Au ocupat cota, făcând 1.700 de prizonieri, la ora 4 dimineața. Mărăștii au fost ocupați de Regimentul 22 Infanterie Târgoviște, 3 Olt și alte regimente.

La ora 5 dimineața, am părăsit poziția noastră. Am luat carabina în spate, sacul de merinde cu cartușe și aparatul meu la mână. Restul de bagaje, manta, pătură și altele, ca și ale colonelului, s-au pus la căruța de telefoane. Haide acum, domnule colonel, cu Dumnezeu înainte!"

Înaintând de la postul de comandă aproape un kilometru, „dăm în valea Mărăștilor de-a coasta, pe lângă drum, unde au fost tranșeele nemților, numai cadavre și fel de fel de bucăți de ființe omenești. Tranșee nu mai erau, cu tot blindajul lor. Ajungem sus, pe creastă, unde a fost comuna. Și aici găuri de obuze și a doua linie a lor cu pământul răvășit amestecat cu cadavre nemțești. Stăm puțin, să vină trăsura cu telefoane, care se deplasase cam greu la deal și drumul de-a creasta șerpuit. Aveam nevoie să vină, fiindcă telefoniștii întindeau sârmele, să nu pierdem contactul cu divizia".

Cele patru „tancuri"

Aflându-se în satul Mărăști și așteptând întinderea firelor telefonice, Theodor Pâslaru vede, pentru prima dată, „tancuri". „În acest puțin timp de așteptare, ora 6 și jumătate dimineața, văd că urcă pe coasta șerpuită a Mărăștilor patru tancuri rusești cu mitraliere pe ele și cu câte două tunuri. Niște matahale mari cu o cupolă la ele, parcă erau turle de biserică, de-abia urcau la deal. Atunci am văzut noi, românii, pentru prima dată tancuri [autorul se referă la sine și colegi – *n.n.*]. Urcă sus, trec pe lângă noi. Unul scoate capul din turelă, salută și o ia înainte pe șosea, cu steagul, secera și ciocanul fâlfâind. [Prezența unui asemenea simbol comunist nu este imposibilă într-o armată bolșevizată, cum era cea rusească. În iunie 1917, guvernul provizoriu rus, dominat de menșevici, încă nu o rupsese cu bolșevicii – *n.n.*].

Dădeau la o parte, ca pe niște mingi, tot ce găseau în calea lor, căci șoseaua era barată de sute de chesoane, căruțe diferite, care de baterii și altele. Nemții căutaseră să fugă, dar au fost surprinși de ai noștri și făcuți prizonieri sau împușcați. Alții erau fugiți, rătăciți de groază prin pădurile coastelor de munte crezând că vor scăpa. Dar s-au înșelat, că a doua linie de susținere, coloane și batalioane de infanterie și alte unități au împânzit peste tot, pe întreaga spărtură făcută de noi pe front".

Având în vedere faptul că satul Mărăști se afla în zona de acțiune a Armatei 2 române și anume a Diviziei 3 conduse de generalul Alexandru Mărgineanu, cum se explică prezența „tancurilor" rusești? Într-adevăr, zonele de acțiune ale unităților militare române erau strict delimitate de cele ale unităților rusești. Investigând pentru a găsi o explicație prezenței „tancurilor" rusești în bătălia de la Mărăști, în sectorul de acțiune al Armatei 2 române, am aflat că Marele Stat Major decisese ca două divizioane de artilerie rusești să susțină acțiunea ofensivă a Armatei 2 (C.

Generalul Berthelot îi acordă generalului Arthur Văitoianu „Legiunea de Onoare"

Inedit

ÎNSEMNĂRI DIN RĂZBOI

ȘTEFAN POPESCU-FILUTZĂ

Cititorul se va fi lămurit până acum (Magazin istoric, **nr. 3 – 6/2017) că autorul acestor însemnări ar fi înclinat mai curând către o alianță a României cu Germania, decât cu Rusia, în care vedea principalul pericol pentru noi. Dar, în același timp, condamna ferm actul de trădare comis de coloneii Sturdza și Crăiniceanu. Lesne de înțeles de ce revoluția izbucnită în Rusia în februarie 1917 îi provoca îngrijorări atât de mari.**

Martie [1917]. Sufletul nostru chinuit de durerea pribegiei n-are noroc să fie înviorat nici măcar de razele soarelui de primăvară. Cu toate că timpul e destul de înaintat pentru a merita să vedem cât mai degrabă primăvara cea plină de veselie și de nădejdi meritate, cerul e tot mohorât și plouă, ninge sau viscolește în fiecare zi. Babele sunt toate urâte foc, moșii care le urmează nu se lasă nici ei mai prejos, noroaiele sunt până la genunchi și în multe părți adâncimea lor nici nu poate fi știută.

În Rusia s-a produs revoluția militară care a avut ca urmare detronarea familiei imperiale și a întregii caste din familia Romanov. Toți ducii și marii duci au fost îndepărtați din serviciile publice, unii din ei au fost închiși, ca și țarul și familia sa. Știrea a venit ca un trăsnet, întrucât nimic nu s-a comunicat.

Guvernul e încredințat reprezentanților din Dumă, cei mai autorizați ai democrației rusești.

Sub influența ideilor bolșevice, soldații ruși din România organizează adunări ce vor destabiliza frontul

Transformarea aceasta a formei de guvernământ nu e numai cel mai important act politic petrecut în timpul acestui război, dar desigur că prin imensitatea țării în care s-a produs e poate cel mai mare din istoria lumei.

Ziarele nu dau amănunte mari asupra cauzelor, ceea ce dovedește că se ascund cu mare precauțiune știrile care ne-ar interesa. Transpiră totuși printre rânduri faptul că țarina ar fi avut o așa influență, încât ar fi fost deja preparată în dauna noastră o pace separată a Rusiei cu Germania. Anglia, prin ministrul său de Finanțe, Bonar Law, ar fi pus la cale toată revoluția pentru a scăpa Înțelegerea [Tripla Înțelegere sau Antanta – *n.n.*] de dezastrul unei păci separate a Rusiei. Se socotea de conducătorii „Sfintei Rusii" cum îi ziceau la întruniri oamenii noștri politici, puși în slujba intereselor rusești că e cinstit ca Moldova să devină a Rusiei, Muntenia a Austriei și Dobrogea a Bulgariei. Anglia, căutând să salveze marile ei interese, ne-a salvat astfel și pe

După război, generalul Averescu în fața arcului de triumf ridicat la Mărăști

câmp înainte și de a o instala până la ora 1 pe terenul cucerit". La ora 16.00 s-a ordonat reluarea înaintării.

Averescu la Câmpurile

Infanteria română nu a fost, totuși, lipsită de sprijinul artileriei grele, întrucât avansând în urma infanteriei de la Mărăști spre Câmpurile, ostașii Secției Observații, susținuți la cererea colonelului Costescu de grupe de infanteriști, au capturat, în zona dintre Mărăști și Câmpurile, un număr de obuziere inamice (obuzierele a cinci regimente nemțești). S-a dispus folosirea obuzierelor capturate, pentru susținerea infanteriei române aflate în ofensivă.

„Colonelul [Costescu – *n.n.*] cere să vină toți ofițerii și trupa regimentelor noastre de obuziere, pedeștri, spre a-i lua în primire pe prizonieri. Ofițerii lor dau ultima comandă trupei lor să iasă afară din adăposturi, cu tot ce au, și să facă front pe două rânduri, spre a se preda. Vin și ursarii noștri de artiliști de obuziere, se pun și ei pe două rânduri, față în față, se uitau unii la alții. Colonelul dă ordin să scoată ei obuzierele afară. Alții să aducă caii, cu hamurile pe ei, din grajdurile adăposturi subterane unde erau. Se înhamă, pe baterii, caii la obuzierele lor și la chesoane. Când au venit cu caii lor, mari și grași, copita cât gura doniței, ai noștri au rămas uimiți. Au luat în primire trei baterii complete, luând câte un țugfeler și câte un vertfeler [grade militare în armata germană; Zugführer = plutonier – *n.n.*] de fiecare baterie. Ceilalți au rămas în continuare cu predarea. Colonelul dă ordin coloneilor noștri să-și ia obuzierele în primire".

Ajungând în localitatea Câmpurile, „colonelul [Costescu – *n.n.*] dă ordin să facă ai noștri o mică tragere cu tunurile lor, să se inițieze ai noștri. Acestea erau obuziere de 150 mm, cu tragere până la 15 km. Au tras într-o coastă, cam șase km până la ea. A mers bine, că la fiecare tun avea cartea țevii și a înclinației, pe nemțește. Acei gradați au explicat totul. Am luat de la ei și muniție, obuze. Am luat câte 100 și ceva de obuze de fiecare obuzier, nu termina în cinci ani de tras. Ar fi distrus ei depozitele lor de muniții din munți, dar n-au avut timp, au fost luați prea repede".

De la Câmpurile, Secția Observații s-a deplasat spre Soveja, având de suferit de pe urma atacului aviației inamice. „La ora 2 după masă intrăm în comuna Soveja. Aceasta era o comună mare. Aici au avut nemții comandamentele lor, centrala lor de telefoane, cu sute de sârme și bine aranjată. Sârme subțiri cu izolații speciale pe ele, când vorbeai, să fi fost cât de surd, îți spărgea timpanul dacă ai fi țipat. Și de acestea am găsit un depozit întreg, ca și telefoane și receptoare cu centrale portative".

De aici, din Soveja, Theodor Pâslaru consemnează că trupele române „i-au dat înapoi [pe inamici – *n.n.*] până dincolo de granița țării în adâncime". Semnificația faptului că bătălia de la Mărăști, prin rezultatele ei, marca nu doar o victorie în lupta pentru apărarea țării, ci și o speranță în perspectiva întregirii naționale reiese și din însemnările generalului Averescu.

În ziua de 13 iulie 1917, generalul Averescu, însoțit de generalul Văitoianu, inspectând câmpul de bătălie, a ajuns la Câmpurile. „Am găsit pe generalul Stratilescu, comandantul Diviziei I, de la care primesc frumoasa știre că parte din Regimentul 31 a intrat în Soveja și a făcut circa 1.000 de prizonieri. Acest nou avantaj îmi dă curajul să împing linia mea ceva mai înainte. Generalul Văitoianu este de părere că în direcțiunea Lepșei, am putea merge peste frontieră. Ideea îmi surâde; mi-ar plăcea să pot planta un drapel pe un petec din pământul ce voim să cucerim, pentru a se simboliza aspirațiunile noastre. L-am rugat în acest sens și mi-a făgăduit că dorința mea va fi satisfăcută". ■

În ianuarie 1917, Rusia traversa o criză cu grave consecințe asupra nivelului de trai al oamenilor

au nicio influență asupra trupei.

Nu e cu neputință ca cea mai importantă urmare a revoluției rusești să fie distrugerea politică a Rusiei de azi. Rusia e de fapt mai mult o expansiune politică și geografică decât o țară cu unitate națională. Ca și Austro-Ungaria, dar într-un grad mai redus ca ea, unitatea politică e menținută prin atitudinea despotică a conducătorilor. Lăsate neamurile să gândească cum vor și să facă ce gândesc, negreșit că fiecare vrea un așezământ de sine stătător, cu autonomia dacă nu cu independența completă a tutulor neamurilor ce constitue aceste organizațiuni politice. E probabil dar că Rusia va deveni o republică federativă, compusă din mai multe state.

Rușii având putința să facă ce voiesc, fără disciplină și fără bici, simt cum sunt, nu mai voesc acum decât „respublică și pace". Ei pleacă de pe front fără să ceară voie nimănui și țin meetinguri revoluționare în Moldova, în care cer și pentru România aceeași stare de lucruri. Atât de departe a ajuns libertatea în armata rusă, încât ofițerii nu mai au ordonanțe. Soldații se simt jigniți de un asemenea rol și ofițerii se servesc singuri, își duc singuri bagajele, își curăță singuri încălțămintea și hainele etc. Ca dovada libertății să fie mai elocventă, soldații de cel mai mare număr de ori înadins aprind țigara de la ofițeri sau le cer țigări. De salutat nici nu mai e vorba. În ultimul timp s-a dat chiar ordin ca salutul între soldați și ofițeri să nu mai fie obligator. Aceasta desigur pentru că lipsește altă posibilitate.

Mult așteptata ofensivă generală întârzie să se producă. Marile succese ale aliaților de pe frontul de vest vor rămâne în curând fără rezultat, din cauza inacțiunei pe frontul oriental, unde nicio mișcare nu e posibilă. Se speră că se va întări treptat disciplina militară în armata rusă. După părerea mea aceasta e în afară de orice posibilitate. Psihologia omului primitiv se traduce în genere tocmai prin aceea că o idee nouă bazată pe libertatea individului nu mai poate fi înfrântă îndată ce s-a produs. Ar fi ca rușii să înscrie unica pagină în istoria războaielor lumei, în care armata luptă și se jertfește de bună voie, din convingerea unui principiu mai superior ca valoarea individuală însăși. Dacă e greu să convingi la sacrificii infinit mai mici un singur individ, e peste putința omenească, oricâte guverne s-ar mai schimba în Rusia, ca această convingere să fie împărtășită de câteva milioane de oameni.

Mai. Luna aceasta se caracterizează printr-o stagnare pe toate fronturile. Se vorbește de pace în mod mai insistent ca oricând, dar e de presupus că pacifiștii vor fi și de data asta învinși de uraganul de patimi ce clocotesc în sufletul popoarelor în luptă. Nici congresul socialiștilor de la Stockholm, care e în fond o manoperă a Germaniei, dar nici pacifiștii maximaliști ai lui Lenin nu vor aduce mult așteptata încetare a ostilităților.

Emile Vandervelde, șeful socialiștilor belgieni, ne-a vizitat țara...

noi. Acum se explică de toată lumea că noi am căzut victimă, pentru a treia oară în istorie, mișeliei rusești, că Dobrogea am pierdut-o grație unei învoieli prealabile la germano-bulgari, că încetineala acțiunei militare rusești era intenționată și că faptul că rezistența s-a produs pe malurile Siretului, și nu la Focșani, este și acesta tot opera unei învoieli.

Ministrul de Finanțe Andrew Bonar Law (1858 – 1923), care, în 1922 – 1923, va fi și prim-ministru al Marii Britanii, ...

Cum ne va despăgubi Europa aliată contra Germaniei de mișelia aliatei sale? Desigur, pretinzând reconstituirea țărei noastre și se vor găsi destui oameni politici în România care, cu reaua credință cunoscută, să ne arate că am obținut ceea ce ne trebuia și prea mulți netrebnici care să-i creadă și de data asta pe cuvânt.

Dacă mișeii care au dus țara la pieire, farseurii care de atâția ani speculează interesele statului în profitul lor vor mai fi având o licărire de conștiință, desigur că vor fi cugetând și ei la atâta amărăciune și durere cât a dat să sufere această țară „nefericita Românie", cum îi zic marii noștri aliați.

Presa franceză desvelește din ce în ce mai mult secretul înfrângerei noastre. E stabilit faptul că am suferit cea mai formidabilă trădare cunoscută în istorie. Cabinetul Sturmer, pentru a justifica nevoia unei păci separate, avea nevoie să dea dovada că imperiile centrale [Puterile Centrale sau Tripla Alianță – *n.n.*] sunt încă puternice. Pentru aceasta îi trebuia o victimă, și România a și fost găsită. Atacată cu forțe mari într-un timp când aliații se preparau pentru marea ofensivă, lipsiți de ajutorul trupelor rusești, care făceau abia cel mult 100 km în 10 – 12 zile, trupele noastre s-au luptat și la nord și la sud, până în fine rezistența lor a fost învinsă.

America a declarat și ea război Germaniei. China a rupt relațiile cu ea și totuși semne de pace nu sunt. Cu acestea aproape toate popoarele de pe glob sunt în conflict cu acest imperiu și aliații săi. Este peste putință de admis că în aceste condițiuni Germania va mai fi învingătoare, la finele finelui tot ea va cere pace și desigur că va obține una, în condițiuni că onoarea îi va fi salvată. Deja aliații nu mai vorbesc de desmembrarea, de distrugerea armatei, a flotei etc. E probabil că tot răsboiul mondial se mai duce acum pentru capul Kaiserului și a actualei forme de guvernământ germane – chestiuni care desigur că pe noi nu ne interesează. Interesant e pentru noi să știm când se va termina, deoarece neavând resursele inepuizabile ale marilor noștri aliați, vom muri pur și simplu de foame.

Aprilie. Toate preocupările tutulor se limitează deocamdată la urmările revoluției rusești. Se pare că rușii, nemeritând libertățile ce au obținut, vor abuza de ele și vor intra repede în starea de anarhie. Soldații nu mai voiesc să știe de nimic și de nimeni, disciplina s-a suprimat complet, în senzul că ofițerii nu mai

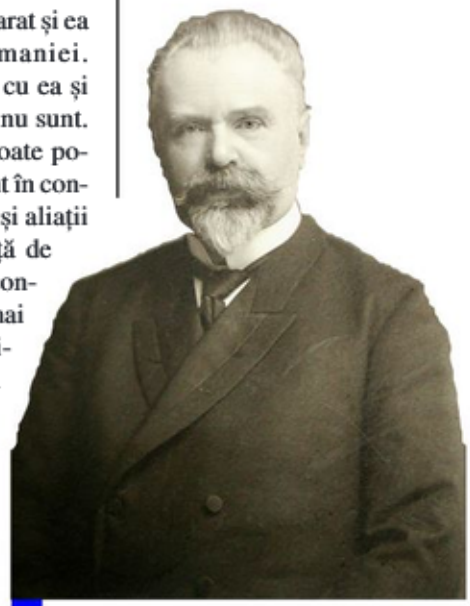

... și baronul Boris V. Sturmer (1848 – 1917) premierul Rusiei între februarie și noiembrie 1916

Soldații ruși se îmbarcă în vagoane pentru a se întoarce acasă

militare mari, se cere probabil pe lângă inteligență și o putere de inițiativă, proporțională cu răspunderea ce rezultă din această funcțiune. Funcțiunea aceasta e atât de complexă, încât se cer unui asemenea om calități, care aproape nu se pot găsi întrunite la o singură ființă. Contrariu multor păreri, nu e mai cu seamă la noi mare lucru să fii ceva, ci mai ales a fi cineva e cea mai mare dintre greutăți. A căuta să fii respectat și iubit numai pe seama meritului personal, a fi modest, iubitor de oameni și de o severitate dreaptă și nelimitată sunt încă însușiri care stârnesc mai curând sau mai târziu admirația și a celor buni și a celor răi. Prin teroare și prin abuz se poate obține și respect, și disciplină, dar aceste beneficii nu durează decât atât cât durează cauza imediată care le-a produs. Când un comandant intră în garnizoană precedat și urmat de câte un escadron de călăreți, când abia intrat începe să înjure pe jidani din capul strajei [străzii? – *n.n.*] că n-au curățat șoseaua și buruienile, când soldatul e bătut și insultat în mod trivial, pentru că un cal stă la conovăț într-un fel, pentru că nu vrea să stea în altul, sau pentru că e legat prea scurt sau prea lung, sau dacă câteva paie au căzut din iesle, sau pentru că merge într-un fel și nu în altul, când se batjocorește tot pentru că nu e cum vrea el, aceasta nu mai e disciplină, e teroare, e moarte lentă pentru toate simțurile și pentru toți oamenii care asistă la asemenea spectacole. Așa a fost viața noastră de la mobilizare până acum și prin ea dacă va fi scris undeva pe lângă că am răsplătit toate păcatele ce le-am făcut, dar dacă vom scăpa sănătoși, trebuie să ne considerăm născuți a doua oară.

(Va urma)

Prezentare și editare de
Traian D. LAZĂR

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2017, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Care a fost scorul întâlnirii dintre România și Cuba, disputată la Campionatul Mondial de fotbal din Franța, din anul 1938?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna mai 2017 este:
Societatea „Rotația"

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Ștefan Matei Nagy**, din **Arad**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2018.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15 – 702, Of. P. 15, sect. 1, București**

Quadrupla [Antanta – *n.n.*] tare pe convingerea acțiunei hotărâtoare a intrării în scenă a Statelor Unite, Puterile Centrale tare și ele pe situațiunea lor militară și pe convingerea că Rusia nu va mai ieși din anarhia în care se sbate. În aceste condițiuni învinsul nu apare curând.

Când în cursul iernei trecute se presupunea că refacerea armatei române nu va putea avea loc decât în cel puțin cinci-șase luni, credeam că e o imposibilitate de a mai putea rezista atât și mă gândeam cu groază la o durată atât de mare. Acum a trecut și acest timp și o groază mai mare se produce la gândul că nenorocirea se va întinde poate ca durată la peste iarna viitoare. E cu putință să mai facem în pribegie încă o nouă campanie de iarnă și nu știu dacă e de ajuns o egală durată de bucurie ca toate durerile să fie date uitărei.

La Iași a sosit din partea Franței Albert Thomas, ministrul Munițiilor (*Magazin istoric*, nr. 6/2016), urmat la câteva zile de Emile Vandervelde, șeful socialiștilor din Belgia, și apoi de o misiune militară americană. Toți au fost sărbătoriți cum se cuvine, dar durerea pribegiei noastre nu poate fi cu nimic micșorată, oricare ar fi cuvintele frumoase ale distinșilor oaspeți, oricât ar fi de valoroase personalitățile politice și militare care ne vizitează.

Se pare că războiul n-a schimbat decât foarte puțin relele de care suferim. În ziarul *Opinia* văd la rubrica informațiilor că un anume Jenică Șendrea a dat pentru împrumutul „apărării naționale" suma de 200.000 lei. Atâtea laude i se aduc acestui individ, încât ar părea că a dat gratis această sumă. În fond, acest nemernic a speculat armata și publicul, luând câte 50 lei pe D-l [decalitrul – *n.n.*] de vin, încât, realizând un beneficiu se zice de peste 7.200.000 lei peste prevederi, și-a plătit toate datoriile provenite din risipă, iar suma de mai sus a subscris-o, asigurând-o în împrumutul național. În loc ca acest individ speculant să fie supus hulei și disprețului public, e dimpotrivă lăudat?!

Împrumutul Apărării Naționale merge cât se poate de greu. Deși cu ocazia războiului au intrat în crâmpeiul de țară ce a mai rămas peste 7 – 8 sute de milioane, totuși nu s-au subscris decât vreo 90 de milioane, din care cea mai mare sumă au subscris-o instituțiunile de credit. Se vede că noi nu suntem patrioți, în înțelesul adevărat al cuvântului. Suntem patrioți până vine vorba de interes și de pungă chiar, când dovedind aceasta nu ni se cere niciun sacrificiu.

Întâmplarea face ca tocmai în timpul când presa noastră face un apel atât de călduros, în Franța, Crucea Roșie a invalizilor de război face și ea unul, nu cerând bani în schimbul cărora să acorde procente mari, ci pietre prețioase, în mod gratuit, pentru a fi vândute la licitație în folosul invalizilor. Între alte cazuri, un anonim trimite un smarald în greutate mare. Se publică fapta nobilă a anonimului și un alt anonim oferă pe smarald fără să-l vadă 50.000 lei. De aci începe licitația prin presă între anonimi, fără ca vreunul să vadă prețioasa piatră. Suma maximă ce se oferă e de 120.000 lei, pentru un smarald care poate costa cel mult trei-patru mii de lei. Toți ceilalți concurenți, în urma propunerii unuia din ei, oferă jumătate din sumele cu care au concurat, după care se întâlnesc prin mijlocirea ziarului și-și fac cunoștința reciprocă. Acesta este adevăratul patriotism și numai spiritul patriotic francez poate să se ridice la nivelul neîntrecut încă de niciun alt neam, al iubirei de țară și al respectului ce trebuie datorit celor ce s-au jertfit pentru interese atât de superioare. Noi nu putem fi decât aceia ce suntem.

Ca să fii comandantul unei unități

... ca și Albert Thomas, ministrul francez al Munițiilor

reparat de zeci de ori, peticit și vopsit chiar de mâna lui. Îi cunoștea toate cusururile, dar nu-l lăsase niciodată la ananghie.

La ora două noaptea, pilotul Tase Rotaru se prezentă pe terenul de zbor. În carlingă se instalase ofițerul de informații Aurel Bălășanu îmbrăcat în haine sărăcăciose, având pe cap o pălărie ruptă. Dacă totul decurgea normal, „pasagerul" trebuia lăsat la marginea satului Topliceni, aflat la câțiva km de orașul Râmnicu Sărat.

Avionul se desprinse de pământ ca o fantomă cenușie și dispăru în noapte. Trei sferturi de oră mai târziu echipajul nocturn se apropia de linia frontului.

Trecură liniile. Un proiector inamic îi căuta cu fascicolul său mortal. Avionul pierdu din înălțime. Pilotul știa cum să procedeze în asemenea cazuri. Raza de lumină a proiectorului mătura cerul, cercetând colțurile cele mai îndepărtate ale orizontului. Se mai mișcă încoace și încolo, apoi rămase la punct fix de parcă ar fi fost bătută în cuie. Nu-i zărise.

Un avion Farman 40, din dotarea aviației române

După un ocol mare, făcând mici spirale, ocolind satele, Farmanul se îndreptă spre Râmnicu Sărat. Când ajunse la locul stabilit, Tase Rotaru, la lumina reflectorului montat pe planul inferior stâng, începu să caute un teren de aterizare. A redus motorul, coborând încet la marginea unei păduri de salcâmi, în apropiere de satul Topliceni – Râmnicu Sărat. A pipăit solul cu roțile și a aterizat perfect pe un drum de țară. Misteriosul pasager sări din carlingă, ducând cu el o cușcă cu porumbei călători. Se făcu nevăzut printre copacii pădurii.

A doua zi dimineața, în gara din Râmnicu Sărat, un cerșetor îmbrăcat în haine ponosite, stârnea mila tuturor. Din ochiul drept i se prelingeau continuu lacrimi pe obraz și simula crize de epilepsie. Cunoscând bine limba germană, ofițerul nostru de informații fusese instruit la Iași de specialiștii români și francezi, luând lecții de arta deghizării. Și-a jucat așa de bine rolul, încât ofițerii din Serviciul de contraspionaj german care activau în oraș n-au putut să-și dea seama cine era acel „cerșetor". Agentul Trotner (nr. matricol 19) l-a urmărit o perioadă, fără să bănuiască cine se ascunde sub acele zdrențe. Mai mult, comenduirea gării i-a permis „bolnavului de epilepsie" să cerșească printre soldații germani aflați în tranzit. Sublocotenentul Aurel Bălășanu a transmis informații importante, printre care și deplasarea de pe Frontul de Vest pe frontul românesc a Diviziei 76 Infanterie de rezervă germane.

În cursul anului 1917, aviația română efectuează peste 20 de misiuni secrete în liniile inamice, „venind în sprijinul serviciilor de informații. Avioanele românești în care agenții se urcau să zboare în timpul nopții trec liniile și aterizează în locuri necunoscute. Agenții sunt depuși, departe, în spatele liniilor dușmane. Acestea erau de multe ori misiuni de sacrificiu, dar rezultatele au fost dintre cele mai apreciabile și le-am simțit în timpul bătăliei de la Mărășești, când aviatorii Grupului 2 Aeronautic au depus mai mulți agenți, fiecare cu câte o cușcă de porumbei călători, și în câteva zile de la depunere s-au obținut știri foarte importante. Între ele, unul din agenții noștri, instalat în gara orașului Râmnicu Sărat, a comunicat, timp de o lună, știri despre toate trupele și armamentul ce trecea spre front", se arăta într-un document militar al vremii.

Peste câteva zile, pilotul plecă din nou pentru a-l aduce acasă pe ofițerul de informații. Pentru fapta sa de arme deosebită, subofițerul aviator Tase Rotaru a fost decorat cu medalia „Bărbăție și credință" cu spade clasa II-a. În noaptea de 25 august 1917, Tase Rotaru a îndeplinit o nouă misiune în spatele liniilor inamice, faptă răsplătită prin avansarea la gradul de sublocotenent. Pentru activitatea deosebită a fost decorat cu Ordinul „Coroana României" cu spade în gradul de cavaler, „Virtutea Militară" cu spade clasa I, „Virtutea Aeronautică" cu spade în gradul de cavaler și „Medalia militară franceză". ■

MISIUNE SPECIALĂ

Prof. dr. VALERIU AVRAM

● Furtună la 2.000 m ● Aterizează după ce fusese dat dispărut ● Un proiector inamic îi caută pe cer ● Cerșetorul bolnav de epilepsie din gara Râmnicu Vâlcea ● 20 misiuni secrete în spatele liniilor inamice

La începutul lunii iulie 1917, trupele române refăcute erau gata să înceapă ofensiva pentru eliberarea teritoriilor vremelnic ocupate de armatele Puterilor Centrale. Lovitura principală urma să se dea pe frontul Armatei 1 române și Armatei 4 ruse, la Nămoloasa, precedată de o operație simultană în sectorul Mărăști.

Prin înaintarea concentrică a forțelor române și ruse spre vest și nord-vest, se urmărea încercuirea și nimicirea Armatei 9 germane. Lipseau informațiile privind rezervele, aprovizionarea și mișcarea trupelor adverse, nu se știau prea multe despre ceea ce se întâmpla în spatele liniilor inamice.

Tase Rotaru, în planul doi, între cele două personaje din prim-plan care stau spate în spate

La 9 iulie 1917, maiorul aviator Andrei Popovici, comandantul Grupului 2 Aeronautic Tecuci, a primit un ordin de la Marele Cartier General român să pregătească un avion pentru îndeplinirea unei misiuni speciale care consta în depunerea în spatele liniilor inamice a unui ofițer din Serviciul de informații. Comandantul Popovici a discutat misiunea împreună cu căpitanul aviator Haralambie Giossanu, comandantul Escadrilei F.4, unitate specializată în zboruri la distanță mare. Cei doi comandanți au căzut de acord să plece în misiune plutonierul Tase Rotaru, un pilot de un calm desăvârșit, un adevărat as al manșei, care zbura zilnic și se făcuse remarcat prin misiuni efectuate în spatele liniilor inamice. Zburase în zona Buzăului, dar și la Covasna sau Târgu Secuiesc și de fiecare dată se întorsese la aerodrom cu informații importante.

În dimineața zilei de 10 iulie 1917, subofițerul aviator Tase Rotaru a zburat pe un avion abia ieșit din reparații capitale. Sus la 2.000 m, o puternică furtună l-a pus la grea încercare. Nu s-a pierdut cu firea și a reușit să aterizeze perfect pe aerodromul Escadrilei F.5 de la Domnești, aflat lângă Vaslui. După ce timpul s-a ameliorat, a aterizat la Tecuci. Tocmai fusese dat dispărut.

Noaptea liniștită, fără lună, a cuprins terenul de zbor. Într-un hangar, o duzină de mecanici se adunară în jurul aparatului ce urma să decoleze curând. Capota motorului fusese îndepărtată și părțile cele mai importante intraseră pe mâinile pricepute ale mecanicilor. Plutonierul aviator Tase Rotaru urmărea cu îngijorare munca mecanicilor. Ținea morțiș să plece cu bătrânul lui avion F.40 nr. 3.343

Gaspar Grațiani, domnul Moldovei în 1619 – 1620, italianul născut în Croația

du-se că respectivele materiale ar fi suferit transformări vizibile în contact cu otrăvurile.

O asemenea prudență nu era chiar nejustificată, în condițiile în care în cronici a rămas consemnat că, uneori, domnii s-ar fi servit de otravă ca să scape de boierii potrivnici, iar alteori, boierii ar fi încercat să-i îndepărteze pe domni prin aceeași metodă. Potrivit lui Miron Costin, Gaspar Grațiani „pre Bucioc pusesă gândul să-l otrăvească" – mai precis, pe marele vornic al Țării de Jos Coste Băcioc, tatăl Tudoscăi, prima doamnă a lui Vasile Lupu –, nemulțumit că boierul era unul dintre cei care se împotriveau aplecării sale spre poloni. Prin urmare, la un ospăț, vodă a „pus de i-au dat otravă". Dimitrie Cantemir îi învinuia de moartea lui Șerban Cantacuzino pe fostul mare stolnic Constantin Cantacuzino și pe marele logofăt – la timpul acela – Constantin Brâncoveanu, respectiv, fratele și nepotul de soră ai domnului decedat. „Oameni nerăzboinici și afemeiați" – după eruditul moldovean –, fiindcă preferau expectativa și diplomația războiului cu otomanii pentru care Șerban vodă se pronunțase deschis, cei doi ar fi hotărât, tocmai din această cauză, să-l îndepărteze „prin viclenie", așa că, la o masă, „i s-au dat venin și a murit". Am pomenit, deja, că Ion Neculce înclina să creadă cele auzite de pe la alții, cum că Mihai Racoviță nu ar fi fost deloc străin de moartea marelui vornic Lupu Bogdan, căruia i-ar fi strecurat „în cafe otrav<ă>", pentru că nu ar fi văzut cu ochi buni influența pe care marele dregător o avea asupra rivalului său la tron, Antioh Cantemir. Medicul Mihail Schendos susținea, de asemenea, că Nicolae vodă Mavrocordat i-ar fi arătat o cutie cu otrăvuri pe care avea de gând să le strecoare, la nevoie, în cafeaua turcească a rudelor devenite incomode. Știind însă cât de încordate au fost raporturile dintre domnul incriminat și persoana acuzatoare, ar fi nefiresc să nu ne întrebăm cât de veridic reflectă realitatea această mărturie.

Ne întrebăm, deopotrivă, cât de des să fi recurs oamenii timpului – indiferent cine ar fi fost ei – la respectiva practică. Tommaso Alberti, în calitate de agent al unei case de comerț venețiene, călătorea în iarna anului 1612 de la Istanbul la Liov, drumul său trecând și prin Moldova. Găzduit – probabil, în mai multe rânduri – în gospodăriile unor oameni simpli, Alberti observase că femeile obișnuiau să guste ele mai întâi din mâncarea și băutura aduse pentru străinii primiți în casă. De ce să fi procedat astfel? Să fi fost un simplu gest de ospitalitate sau să fi însemnat mai mult de atât?

Farfurii, unele peste altele

Acuzațiile de otrăvire puteau fi făcute cu ușurință, dar cât de dificil trebuie să le fi fost celor puși să cumpănească într-o asemenea situație, astfel încât, într-un final, să fie pedepsiți aceia care o și meritau. Atât în pravilele bisericești, cât și în pravilele domnești – facem referire la *Pravila ritorului Lucaci*, respectiv, la *Cartea*

Un narval, al cărui colț era folosit de occidentali pentru a detecta otrăvurile

A LUA MASA

OLIVIA SENCIUC

Cu ajutorul izvoarelor care ne-au stat la îndemână – amintire a felului în care au trăit locuitorii Moldovei și ai Țării Românești în perioada secolelor XVI–XVIII –, am aflat până acum unde le plăcea domnilor și boierilor – acestora, cu precădere – să se ospăteze în zilele obișnuite ori să petreacă la ospețe, ce momente ale zilei erau alese pentru așa ceva, cum arăta mobilierul specific și, deopotrivă, ne-am familiarizat cu acele obiecte și vase întrebuințate atunci când era pusă masa (Magazin istoric, **nr.11/2016, 1, 3, 5/2017). Credem că a venit timpul să cunoaștem și ce însemna a lua masa – într-o zi oarecare sau la zi de sărbătoare – la Curtea domnească și în casele boierești, cu regretul că meselor moldovenilor și muntenilor de rând aproape că nu s-a învrednicit nimeni să le păstreze amintirea.**

Trâmbițași, cei ce anunțau mesele domnești, detaliu din Ospățul lui Irod (pridvorul Bisericii „Sfinții Îngeri" din Curtea de Argeș)

Atât călătorii străini, cât și cronicarii ne lasă să înțelegem că mesele domnești cu fast erau anunțate cu trâmbițe, cornuri și darabane – obicei regăsit până în primii ani ai veacului al XVIII-lea –, semn că bucatele erau numai bune de gustat și că venise vremea ca mesenii să se adune. Stolniceii, supravegheați de vătaf și de stolnicul al doilea, deja primiseră mâncărurile de la cuhne, iar marele stolnic le rânduise pe masă. Totuși, înainte ca vodă împreună cu cei poftiți să-și ocupe locurile pe măsura demnității fiecăruia, marele medelnicer și ajutoarele sale – la mesele boierești rolul acesta va fi revenit slugilor din casă – le ofereau tuturor apă ca să-și spele mâinile, nefiind potrivită apropierea de bucatele lăsate de Dumnezeu aflându-te într-o stare de necurățenie. Tot lui Dumnezeu, mitropolitul, uneori vreun patriarh venit în ospeție sau orice altă față bisericească prezentă îi aduceau rugă pentru binecuvântarea hranei, băuturilor și mulțimii celor de față, care se rugau și ei, stând în picioare.

Cutia cu otrăvuri a lui Nicolae Mavrocordat

Odată pogorâtă protecția divină, domnul se așeza – moment marcat cu salve de tun –, purtarea fiindu-i urmată întocmai de restul mesenilor. De acum, fiecare putea să se înfrupte din cele pregătite. Marelui stolnic și marelui paharnic le revenea cinstea de a-l servi pe principe, care, de altfel, nu ducea nimic la gură înainte ca cei doi să fi „luat credința", adică să fi gustat bucatele și băutura. Era dovada că felurile de mâncare gătite și licorile alese sub atenta lor supraveghere puteau fi consumate de domn, fără vreo temere că ar fi fost otrăvite. O astfel de grijă se purta în epocă și suveranilor din Apus, numai că, acolo, se recurgea la „cornul de licorn" și la „limba de șarpe" – un colț de narval (cetaceu asemănător cu delfinul) și bucăți de piele de șarpe, de fapt – crezân-

de feluri de mâncare –, ci erau servite pe rând, grupate pe categorii distincte – de exemplu: aperitive, supe, fripturi, desert, potrivit denumirilor actuale – fiecare sortiment fiind preparat în diverse variante, din care mesenii aveau libertatea să-și aleagă ce și cât doreau. Este vorba, de fapt, de serviciul numit „à la française".

Medicul ardelean Andreas Wolf era însă de părere că boierii moldoveni învățaseră ce înseamnă o masă „bine rânduită" de la ofițerii ruși aduși în Principate de conflictul cu Poarta. Am crede că Wolf nu era departe de adevăr și că același lucru li se întâmplase și boierilor munteni. În anul 1794, reverendul englez James Dallaway, călătorind de la Londra la Istanbul, a trecut prin Țara Românească. El își amintește cu plăcere de cina cu care fusese onorat la Pitești, specificând că gazdele pregătiseră mai multe feluri de mâncare, dar că aduseseră la masă câte „unul singur în același timp", ceea ce ne sugerează că ar fi vorba de serviciul „à la russe". Avem din nou dovada că Principatele erau spațiul în care Orientul și Occidentul se întâlneau, influențând – și unul, și celălalt – moravurile locuitorilor, măcar pe ale celor făcând parte din straturile superioare ale societății.

Nu rămâne nicio urmă de îndoială că la Curte și în familiile boierilor se consumau mari cantități de mâncare, mesele fiind cu atât mai îmbelșugate atunci când veneau oaspeți de vază, se celebra vreo logodnă sau vreo nuntă ori era vorba de alte evenimente însemnate. E de

Învățatul grec Markos Antonios Katsaitis (1717 – 1787) a fost și el poftit să prânzească la masa lui Constantin Mavrocordat

regretat că nu sunt de găsit nici meniuri, enumerând feluri de bucate servite de-a lungul vremii la zi de sărbătoare, și nici condici în care să se fi înregistrat cu rigurozitate sortimentele și cantitățile de produse alimentare existente în fiecare gospodărie în parte, din care se gătea zilnic, așa încât mâncărurile din alte

La Cozia, în bolniță, se poate privi o secvență de ospăț, cu ceremonialul aferent

timpuri vor rămâne aproape un mister pentru noi, cei de acum.

Abia dacă ne putem da seama cu ce erau serviți mesenii, mărturiile rămase fiind foarte puține. De pildă, asupra lui Anton Maria del Chiaro a făcut impresie plăcinta adusă înainte ca ospețele date de Constantin Brâncoveanu să se încheie. Era „o plăcintă mare făcută din foițe de aluat și în care au fost băgați cu meșteșug […] țechini și încă și diferite bilete […] având scrise pe ele câteva cuvinte […]. Și astfel, când domnul împarte plăcinta, unuia îi cade vreun ban de aur, altuia vreun bilet al cărui cuprins trebuie să fie citit cu glas tare de boierul căruia i-a căzut din întâmplare, ca de pildă: beție, îngâmfare, prefăcătorie sau fățărnicie, pretenții la tron etc., și aceasta îi înveselește nespus de mult pe toți".

Pentru un prânz sau o cină de fiecare zi, unii dintre solii moldoveni și munteni, ajunși la Cluj între anii 1556 și 1665, au cerut să li se pregătească, pentru prânz sau cină: păsat de orz sau mei, lapte cu orez, mazăre fiartă, varză cu ulei, friptură de gâscă sau porc, găini fierte în zeamă de varză, pui de găină cu lămâie, plăcintă. Cât despre masa luată de sulgerul Mihalache Strilea, într-o zi oarecare, alături de doi mazili, aflăm din *Scrierile* istoricului Radu Rosetti că ea cuprinsese: „potroc de găină, plachie de crap, sărmăluțe de gușă de curcan învălite în frunză de vie, pilaf cu uger, friptură de prepeliță și cataif", toate fiind stropite cu vin vechi, roșu, de Nicorești, și vin alb, de Odobești. ■

Pagină din
Pravila ritorului Lucaci,
cod de legi civile ce menționa otrăvirea drept crimă

românească de învățătură a lui Vasile Lupu și *Îndreptarea legii* a lui Matei Basarab –, otrăvirea este menționată deosebit de alte genuri de omoruri. Cele două coduri de legi civile o socoteau ca fiind mai gravă decât uciderea cu sabia sau cu altă armă și de aceea stabileau să fie pedepsită cu „cumplită certare“, ceea ce însemna pierderea capului. Mai mult, rușinea acestei fapte se răsfrângea până și asupra urmașilor. Nu scăpau de rigorile legii – deși pedeapsa rămânea la „voia giudețului“ – nici măcar cei dovediți că făceau sau vindeau otravă. În plus, legiuitorul stabilise că „mai vârtos să cade să muncească pre om la uciderea cea cu otravă decât la alte morți și uciderii ce se fac“, conștient fiind că „otrăvitul iaste un lucru foarte cu nevoe să-l arate neștine“. Pedeapsa de natură spirituală nu era mai puțin aspră, șapte ani de post și câte 150 de mătănii pe zi trebuind să îndure cel care ar „piarde om cu otravă“. Din păcate, este greu de stabilit în ce măsură a fost nevoie ca aceste prevederi să fie puse în practică, în lipsa unor documente din care să reiasă câte persoane au fost judecate și condamnate.

Dar să ne întoarcem la mesele care, în desfășurarea lor, fuseseră ferite de astfel de evenimente neplăcute. În timp ce marele stolnic și marele paharnic îl serveau pe vodă, stolniceii aduceau mâncărurile pentru ceilalți meseni – existau anumiți slujitori care tăiau cărnurile –, păhărniceii umpleau pocalele, iar cămărașii schimbau farfuriile, dregătorii superiori în rang acestora îngrijindu-se ca „toate să se facă după cuviință și după rânduială“. În odăile doamnei, care se desfăta împreună cu jupânesele, masa decurgea după același tipic.

În privința servirii, părerile sunt împărțite. Diplomatul suedez Claes Brorsson Ralamb – ca și Dimitrie Cantemir – observase că felurile de mâncare și farfuriile se schimbau, în permanență. Dimpotrivă, consilierul aulic suedez Paul Strassburg și florentinul Anton Maria del Chiaro – secretarul lui Constantin Brâncoveanu – pomenesc de un alt obicei. „Bucatele nu se ridicau în tot timpul prânzului – a însemnat Strassburg în *Jurnalul* său – și mai multe ceasuri în șir se tot puneau mereu felurile unele peste altele, încât s-au înălțat, cu încetul, într-o grămadă ca o movilă“. La rândul său, del Chiaro sesizase că „se formau coloane de farfurii atât de înalte, că boierii, chiar în picioare, nu vedeau pe cei de cealaltă parte a mesei“.

Meniurile – un mister

Mai lămuritoare sunt relatările din anii următori, când marile ospețe ajunseseră deja să fie de domeniul trecutului. Poftit să prânzească, într-o zi ca multe alte zile, împreună cu marii dregători ai Curții lui Constantin Mavrocordat, Markos Antonios Katsaitis a remarcat că „masa a fost servită parte după maniera turcă, parte după cea franceză“. Peste câtva timp regăsim aceeași modă „franceză“ la Curtea lui Alexandru Ipsilanti, călătorul apusean Constantino-Guglielmo Ludolf trecând în însemnările sale că la prânzul la care participase „au fost cinci servicii, fiecare de câte zece feluri“. Înțelegem, așadar, că bucatele nu mai erau puse pe masă toate deodată, după cum procedau otomanii – potrivit acestui obicei, puteau fi înghesuite laolaltă chiar și 50

Diplomatul suedez Claes Brorsson Ralamb (1622 – 1698), guvernator al Stockholmului în 1673 –1678

Comisie Specială pentru a întări Regulamentul și a-i urmări aplicarea. În ciuda eforturilor de a corela dezvoltarea urbană, Regulamentul a fost criticat de inginerul Cincinat Sfințescu, pe motiv că nu conținea suficiente prevederi legate de regimul parcelărilor. De altfel, ambiguitățile Regulamentului împreună cu cele administrative au creat o serie de tergiversări și încălcări ale legii care au întârziat construirea locuințelor.

Studierea parcelării Aron Mayer oferă o importantă perspectivă asupra tensiunilor dintre primăriile de sector și cea generală. În 1932, Societatea de construcții „V.A. Ureche" cerea avizul Comisiei Tehnice a Sectorului III Albastru pentru parcelarea unui teren din Calea Rahovei 228. La 11 aprilie 1932, planurile erau refuzate de către Comisia Specială pentru Aplicarea Regulamentului, care cerea lărgirea străzii noudeschise (redenumită Popeia în 1935) de la 10 la 12 m, pe baza articolului 7 din Regulament care stipula explicit: „lărgimea străzilor, conform prevederilor Regulamentului Organic, menținută prin constituțiune, va fi de cel puțin 12 m, afară de străzile de lungime maximă de 100 m, declarate de interes local de către comisiunea specială, care vor putea avea 10 m". Motivul pentru care societatea cerea atât o lățime mai mică a străzilor, cât și posibilitatea de a proiecta locuințele pe aliniamentul trotuarului era determinat de dorința de a proiecta un număr mai mare de case. Decizia de a reduce lățimea străzii nu era pe placul noului proprietar al terenului, Aron

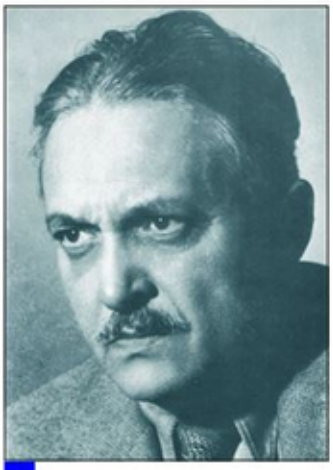

Arhitectul Marcel Iancu

Mayer, care a recerut examinarea planurilor, primind, în cele din urmă, aprobarea ajutorului de primar D.I. Niculescu să înceapă lucrările, în ciuda faptului că parcelarea nu fusese avizată de Comisia pentru Aplicarea Regulamentului.

Ca urmare a acestor controverse, la 16 mai 1933, Consiliul General s-a sesizat și a organizat o întâlnire la care ajutorul de primar D.I. Niculescu era chemat pentru a da explicații pentru decizia unilaterală și, implicit, ilegală, de a aproba parcelarea fără consimțământul Comisiei. Primarul Dem Dobrescu insista pentru oprirea lucrărilor și modificarea planurilor de parcelare, considerând că, „în ceea ce privește parcelările și lucrările edilitare, autoritatea comunală trebuie să aibă o normă neschimbată – deoarece trebuie formată și în Capitală mentalitatea «legalitară» (sic!)" și că „Administrația Comunală trebuie să fie severă în reprimarea tuturor încălcărilor de regulament".

Pe de altă parte, consilierul Anghel Dumitrescu atrăgea atenția că, deodată ce autoritatea de sector aprobase parcelarea, vina cădea pe primăria de sector, nu pe proprietar, iar acesta nu ar trebui să plătească pentru neclaritățile legale. Acesta era și punctul de vedere al lui D.I. Niculescu, care întreba „dacă un cetățean trebuie să sufere, să fie sancționat, din conflictul sau deosebirea de concepții dintre Municipiu și Sector." De aceeași părere era și consilierul G. Manea, care susținea „că ar trebui admonestat Consiliul Sectorului III, pentru că ar fi păcătuit în contra normelor edilitare, dar din această cauză nu e drept să sufere cetățenii și cere să se treacă cu vederea această parcelare pe lângă alte lucruri care nu sunt perfecte în București". Consilierii Em. Dan și Calypso Botez considerau că Primăria trebuia să

Primarul Dem Dobrescu (stânga) și Nicolae Iorga

PARCELAREA ARON MAYER

În anii '30, modernismul câștiga tot mai mulți adepți în rândul artiștilor, arhitecților și urbaniștilor bucureșteni, iar primii comanditari ai proiectelor realizate de aceștia făceau parte din elita financiară sau politică.

Locuințe din parcelarea Aron Mayer (și în p. 59)

ANDREI RĂZVAN VOINEA
(Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu", din București)

După o serie de experimente la sfârșitul anilor '20, în special în domeniul vilelor, arhitecți precum Horia Creangă au extins proiectul modernist spre masele tot mai mari de locuitori care ajungeau în București. Astfel, în 1933, Casa Construcțiilor începea construirea Parcelării Vatra Luminoasă, în care arhitecții Ioan Hanciu și Neculai Aprihăneanu prevăzuseră construirea a peste 600 de imobile cu certă influență modernistă, iar în 1937, Horia Creangă semna planurile pentru locuințele tip de pe Victor Manu, construite de Primărie pentru artiști și ziariști. În același an, arhitectul Marcel Iancu proiecta pe terenul deținut de tatăl său, Herman Iancu, Parcelarea Trinității (Max Popper), o serie de 11 imobile de aceeași factură. Însă înaintea acestor proiecte, în 1932 – 1933, arhitectul de origine armeană Krikor Navasartian proiecta pe Calea Rahova nr. 228 (străzile Corneliu Popeia și Rădiței) o parcelare compusă din 51 de imobile pentru Aron Mayer, un investitor despre care nu se cunosc mai multe detalii. Informațiile din arhive și din monitoarele comunale reconstituie istoria construirii locuințelor din această parcelare, una dintre parcelările care pot rivaliza cu Vatra Luminoasă, cea mai cunoscută parcelare modernistă din România.

Legea administrației din 1925 a generat o serie de schimbări printre care și împărțirea Bucureștiului în sectoarele Galben, Negru, Albastru (din care făcea parte și Calea Rahovei), Verde și Roșu. Acestea aveau propriile primării și consilii comunale, introduse cu scopul de a ușura administrarea orașului. Însă modificările au generat o serie de dispute în privința autonomiei pe care aceste sectoare o aveau față de consiliul general. Formulările ambigue din legi și puterea *de facto* a primarilor sau consilierilor au contat, în numeroase cazuri, mai mult în luarea deciziilor decât litera legii.

Din punct de vedere al arhitecturii și urbanismului, deciziile Comisiilor Tehnice aflate în subordinea Consiliilor de Sector sau General se bazau pe Regulamentul de Construcții și Alinieri, intrat în vigoare în ianuarie 1928. Concomitent, se instituia o

Planul Parcelării Aron Mayer

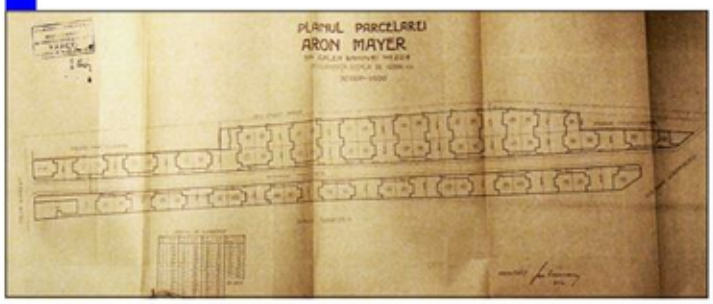

PUȘCA CU MAGAZIE SCURTĂ

LEE-ENFIELD MARK III

Doi soldați australieni, John Frederick Quice și Andrew Alfred Hynds, cu puști SMLE Mk III; fotografia este realizată la 15 noiembrie 1916 pe când se aflau în Anglia și se pregăteau să fie trimiși pe frontul din Franța (The Australian War Memorial, cota P03183)

ROYCE WILSON (Australia)

Când trupele Kaiserului Wilhelm al II-lea au mărșăluit în Belgia neutră, la sfârșitul lui iulie 1914, au atras Marea Britanie și Imperiul ei în conflictul ce va deveni cunoscut drept Primul Război Mondial. În acel moment, pușca standard a celei mai mari părți a trupelor britanice și a celor coloniale era Lee-Enfield cu magazie scurtă (Short Magazine Lee Enfield – SMLE), o armă cu închizător. SMLE folosea cartușul .303 Mk VII (7,7 mm), cunoscut și ca .303 British. Magazia era încărcată cu zece gloanțe, alimentate de pe lamele cu cinci gloanțe.

Pușca era robustă, de încredere, precisă și este unanim recunoscută ca fiind una dintre cele mai bune arme de luptă proiectate vreodată. Ea a rămas în serviciul trupelor britanice și australiene până la finalul războiului din Coreea (1950 – 1953), fiind folosită până în zilele noastre de poliția și trupele paramilitare indiene.

Numele Lee-Enfield (care vine de la proiectantul puștii, James Paris Lee, și fabrica de armament Enfield din Marea Britanie) se referă în mod obișnuit la pușca cu magazie scurtă Lee-Enfield (SMLE), introdusă în 1907.

Arma avea lungimea aproximativă de 1.32 m, greutatea de 4 kg și țeava lungă de 64 cm. SMLE Mk III a fost produsă în cantități mari (câteva milioane) în Marea Britanie, India și Australia, între 1907 și sfârșitul producției, la mijlocul anilor '50.

O armă cu caracteristici speciale

Așa cum sugerează și numele, pușca a fost versiunea cu 30 cm mai scurtă a armei Lee-Enfield, introdusă în 1895. SMLE trebuia să fie o formă de compromis între pușca cu magazie Lee Enfield pentru infanterie și mai scurta

intervină și să oprească lucrările, iar primarul Dem Dobrescu invoca principialitatea drept cea mai importantă caracteristică după care ar trebui să se ghideze Municipalitatea: „la comună nu se poate lucra decât după principii". *Monitorul Comunal* prezintă astfel poziția lui Dem Dobrescu: „Domnia sa protestează în mod pasiv în contra acestei călcări a legii, a regulamentului și a esteticii – nu dă ratificare (deoarece este o călcare a regulamentului) și lasă cetățenii fără ratificare. Domnia sa declară că lasă sectorul să facă ce vrea, să lase să lucreze mai departe. Dl. G. Aslan adaugă că decizia consiliului de sector e definitivă, întrucât autoritatea tutelară nu s-a pronunțat în 30 zile." Așadar, parcelarea intra în legalitate, întrucât expirase termenul în care Primăria putea interveni.

Deși fără avizul final, arhitectul Krikor Navasartian a început proiectarea și ulterior construirea caselor. Navasartian era un tânăr arhitect de origine armeană, născut în 1900, căsătorit în 1931 cu Vartinica Gheragoș. În București, în 1933, semna planurile și pentru alte clădiri precum cele de pe Nifon 20 (în același sector), Petru Cercel 4 și Rădăuți 4 (nelocalizat). Din punct de vedere arhitectural, casele sunt caracterizate printr-o compoziție simetrică, cu elemente comune, în ciuda tipologiei diferite, precum ferestrele rotunde, inspirate din hublourile pacheboturilor, volumele orizontale. Casele nu sunt retrase de la aliniamentul străzii și sunt cuplate câte două. Tipurile depind de numărul de etaje, întrucât există case parter, cu etaj și chiar și cu două etaje, iar suprafața lor era de cel puțin 82 m². Unele dintre ele au și balcoane, altele sunt caracterizate prin proiectarea unei case a scării marcată de ferestre pătrate și cu o fațadă principală compusă din trei volume, retrase succesiv de la aliniament. Intrările sunt pe laterală în aproape toate cazurile.

Puține date reies din arhive despre locuitorii parcelării. Consemnarea atentă a mariajelor în paginile *Monitorului Comunal* împreună cu cele câteva autorizații de construire acordate individual de către Primărie în 1933 certifică faptul că în parcelare locuiau militari și funcționari. Astfel, pe strada Popeia (pe partea stângă), la parcela cu numărul 4 locuia Nora Igner, la numărul 8, Maria Ion Barbu, iar la numărul 14 locuia Ana Vasilichia Vișănescu. Pe partea dreaptă, la prima casă (parcelare 36) locuia funcționarul U.C.B. Nicolae Jean Stanef, iar la numărul 52, Ștefan Adamescu. Pe strada Rădiței, lotul 32 îi aparținea lui H. Winert, ulterior Stelianei Tănase.

Construirea a durat un singur an, iar beneficiarii s-au mutat în noile case, începând, cel mai probabil, din primăvara anului 1934. În ciuda problemelor de avizare, parcelarea Aron Mayer reprezenta la începutul anilor '30 probabil prima parcelare de locuințe tip de factură modernistă. În ciuda acestor calități, parcelarea nu se găsește pe lista monumentelor istorice. ■

Radio
România
București fm [98,3 FM]

design rotund a trecut la unul orizontal pătrat, și în final, o cătare cu înălțime variabilă.

În plus, discul de alamă de pe patul armei a fost eliminat. Inițial, discul respectiv conținea informații despre unitatea căreia îi aparținea posesorul armei, dar s-a descoperit că armele capturate ofereau germanilor informații utile despre mișcarea trupelor britanice.

Puștile produse în noua configurație au rămas cunoscute drept SMLE Mk III*, pronunțată „Mark Three Star" – Mark trei stele – și este cea mai întâlnită variantă de pușcă, fiind produsă în Regatul Unit, până la mijlocul celui de Al Doilea Război Mondial, în Australia până la mijlocul anilor '50 și în India, posibil până la sfârșitul anilor '80.

În timpul Primului Război Mondial, ambele variante de SMLE MK III au fost produse de Royal Small Arms Factory Enfield, Birmingham Small Arms Co. and London Small Arms Co. în Regatul Unit, împreună cu Ishapore Rifle Factory, în apropiere de Calcutta, India, și Lithgow Small Arms Factory, în apropierea orașului Sydney, Australia.

Cea mai simplă cale pentru a identifica locul de fabricație al unei SMLE este să te uiți la partea de metal care face îmbinarea între pat și restul armei. O armă SMLE, de fabricație britanică, din Primul Război Mondial, ar trebui să aibă câteva marcaje distinctive, aici incluzând o coroană peste literele „GR", producătorul, cuvintele „Sht LE" și III sau III* și, la final, anul de fabricație. Coroana și literele GR vin de la cifrul regal al regelui George al V-lea, *George Rex*, Sht LE înseamnă Short (Magazine) Lee Enfield, iar III sau III* reprezintă modelul.

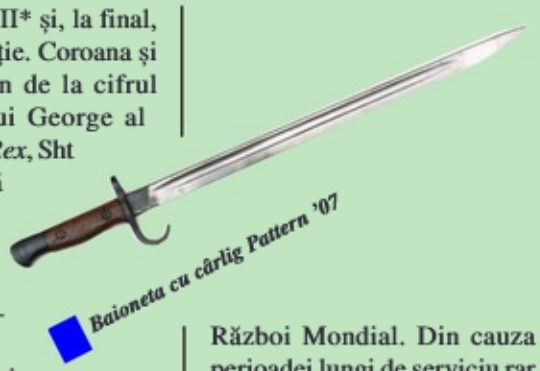

Baioneta cu cârlig Pattern '07

Puștile fabricate în India erau produse la Ishapore Rifle Factory și nu au numele producătorului trecut pe ele, dar sunt însemnate cu literele „GRI", care veneau de la *George Rex Imperator*, regele George, împăratul Indiei. Armele de acest tip produse în Australia nu au cifrul regal. Oricare dintre puștile SMLE care au ca an de fabricație între 1914 și 1918 au fost, evident, folosite în Primului Război Mondial. Dar și cele produse în anii anteriori războiului au putut fi utilizate în teatrele de operațiuni, căci se aflau deja în depozitele armatei atunci când s-a declanșat conflictul. Cei mai cunoscuți producători de puști SMLE au fost: Enfield – Royal Small Arms Factory Enfield, din Regatul Unit; BSA Co – Birmingham Small Arms Company, Regatul Unit; LSA Co – London Small Arms Company Ltd, tot din Regatul Unit; Lithgow – Lithgow Small Arms Factory, din Australia; GRI – Ishapore Arsenal, din India.

Este demn de notat că puștile SMLE care au fost folosite în Primul Război Mondial au fost mai târziu recondiționate, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Din cauza perioadei lungi de serviciu rar găsești o armă SMLE III/III*, produsă între 1914 – 1918, care să aibă doar componente originale.

Și pentru a face lucrurile și mai confuze pentru colecționari sau istorici, după Primul Război Mondial selectorul a fost reintrodus, dar militarii par să fi fost nehotărâți cu privire la modul de implementare. Prin urmare, armele fabricate după 1918 pot fi găsite fără selectorul pentru încărcător sau slotul pentru el, cu slotul pentru selector (dar fără să fie fixat) sau echipat cu acel selector.

Baionete și cartușe

Baioneta standard pentru SMLE a fost Pattern '07, cu o lungime a lamei de 43,5 cm. Ca și pușca Lee-Enfield cu magazie scurtă, a fost produsă în două variante în timpul Primului Război Mondial. Pattern 07 se baza pe Arisaka Type 30; versiunea inițială avea și un cârlig, ce trebuia folosit în lupta la baionetă sau lupta de aproape. Cârligul avea rolul să prindă sau să rupă lama inamicului. Realitatea războiului (mai ales lipsa timpului necesar pentru

carabină, aflată în dotarea Poliției Regale Irlandeze și a Brigăzii de pușcași montani din Noua Zeelandă.

SMLE Mk III avea mai multe caracteristici care acum pot părea neobișnuite, dar care erau considerate foarte importante pentru infanteria britanică din acea vreme. Cea mai notabilă era piedica pentru alimentarea din magazie, o placă metalică ce se află pe partea dreaptă și care, când este pusă în poziția închis nu mai permite alimentarea cu cartușe din magazie în momentul manevrării închizătorului. Din acel moment, trăgătorul trebuia să încarce gloanțele unul câte unul. În cazuri de urgență, piedica putea fi scoasă și atunci arma se alimenta direct din magazie, permițând o cadență sporită de tragere. Scopul piedicii era ca trăgătorul să execute foc doar la ordinul ofițerilor. Se considera că dacă se permitea soldaților să alimenteze pușca direct din magazie, putea rezulta o irosire a muniției. Prin urmare, în mod normal piedica era pusă în poziție închisă și soldatul încărca și trăgea cartuș cu cartuș. Prin modificarea poziției piedicii (în teorie, cu acordul ofițerului), soldații puteau trage toate cele zece cartușe dacă situația o cerea.

Pușca SMLE avea și un înălțător reglabil, calibrat pentru distanța de 1.800 m. Există și o cătare pentru salvă la distanțe mari, setată la 2.560 m, dar aceasta se întâlnea rar. Este clar că era imposibil pentru un singur trăgător să lovească o țintă aflată la o distanță așa mare cu acuratețe, dar ideea era ca fiecare soldat din unitate să își fixeze cătarea la distanța indicată și să execute foc indirect puternic, împroșcându-și inamicul cu un baraj de salve succesive de foc. Cât de eficient a fost în realitate acest sistem nu este foarte clar. Ceea ce se știe cu siguranță este că, per total, pușca SMLE a fost foarte apreciată de soldați și a funcționat bine oriunde Imperiul Britanic a avut nevoie de ea, din deșertul Arabiei, până în noroiul de pe frontul occidental al Primului Război Mondial, de la câmpiile din Africa, până în jungla din India sau insulele din Pacific.

Schimbări în vreme de război

În 1915, când costurile umane, financiare și materiale ale războiului au devenit evidente, mai multe schimbări au fost făcute în designul SMLE, pentru a o face mai ușor și mai ieftin de produs în masă. Schimbările au fost adoptate oficial la 2 ianuarie 1916, cu toate că Birmingham Small Arms Factory aplicase noul design încă de la jumătatea anului 1915.

Ce schimbări au fost operate? În primul rând a fost eliminată piedica, precum și cătarea pentru salvă la distanțe mari. Mânerul închizătorului a fost schimbat: de la un

Cartușul .303 Mk VII (7,7 mm) și înălțătorul reglabil, calibrat pentru distanța de 1.800 m

Piedica pentru alimentarea din magazie (stânga); Ilustrarea modului cum se executa salva la distanțe mari

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

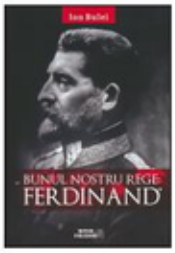

● **Ion Bulei – „BUNUL NOSTRU REGE: FERDINAND"**
Editura Meteor Publishing, București, 2017, 191 pp.

● **Matei Cazacu, Nicolas Trifon – REPUBLICA MOLDOVA. UN STAT ÎN CĂUTAREA NAȚIUNII** (traducere din franceză de **Adrian Ciubotaru**)
Editura Cartier, București, mai 2017, 413 pp.

● **Ștefan Lemny – SENSIBILITATE ȘI ISTORIE ÎN SECOLUL XVIII ROMÂNESC** (ediția a II-a revăzută)
Editura Polirom, Iași, 2017, 315 pp.

● **Miruna Mădălina Iancu – RELAȚIILE ROMÂNIEI CU UNIUNEA SOVIETICĂ ÎN PERIOADA 1990 – 1991**
Institutul European, Iași, 2017, 385 pp.

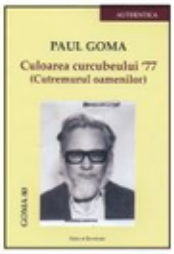

● **Paul Goma – CULOAREA CURCUBEULUI '77. CUTREMURUL OAMENILOR** (îngrijită de **Flori Bălănescu**)
Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2015, 415 pp.

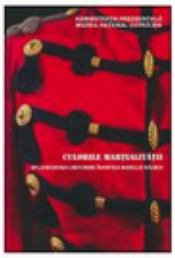

● **CULORILE MARȚIALITĂȚII. SPLENDOAREA UNIFORMEI ÎNAINTEA MARELUI RĂZBOI** (colecția **Adrian-Silvan Ionescu**; sub egida **Administrației Prezidențiale** și a **Muzeului Național Cotroceni**)
București, 2017, 99 pp.

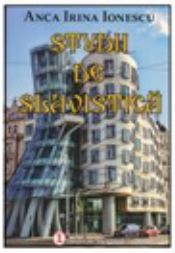

● **Anca Irina Ionescu – STUDII DE SLAVISTICĂ**
Editura Lider Internațional, București, 2017, 322 pp.

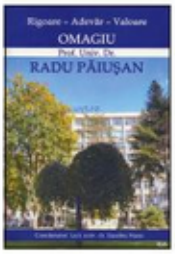

● **RIGOARE ADEVĂR VALOARE. OMAGIU PROF. UNIV. DR. RADU PĂIUȘAN** (coordonator: lect. univ. dr. **Eusebiu Narai**)
Editura Universității de Vest, Timișoara, 2017, 327 pp.

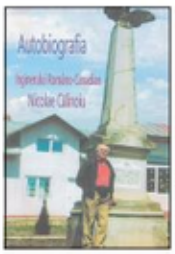

● **AUTOBIOGRAFIA INGINERULUI ROMÂNO-CANADIAN NICOLAE CĂLINOIU**
212 pp.

● **CONSTRUIND ROMÂNIA MODERNĂ. ȘCOALA SUPERIOARĂ DE ȘTIINȚE DE STAT (1871 – 1948). DOCUMENTE** (editor: **Andrei Florin Sora**)
Editua Școala Ardeleană, București. 2016, 309 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România)
Serie nouă, Anul XIII, Nr. 5 (148), mai 2017, 48 pp.

● **ROMÂNIA EROICĂ** (Revistă de cultură și educație patriotică, de cinstire a eroilor neamului; editată de **Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria"**)
Nr. 2 (53), Anul XIX – 2016, 64 pp.

La British Army School din Kent, doi soldați britanici se antrenează cu o pușcă SMLE, 21 ianuarie 1915 (Imperial War Museum, cota Q53552)

un antrenament adecvat pentru lupta de acest tip) a dus la concluzia că nu mai era nevoie de cârlig, astfel că britanicii l-au eliminat de pe baioneta Pattern 07 în anul 1913, iar australienii în 1915. Ambele variante de baionetă Pattern 07 au fost folosite în Primul Război Mondial.

Ambele versiuni ale modelului SMLE Mk III au fost configurate pentru tipul de cartuș .303 Mk VII, introdus în anul 1910, cu un glonț de 11,275 grame, învelit complet în metal, cu vârf ascuțit, cu o viteză de 743,7 m/s.

Varianta anterioară de cartuș, Mk VI, avea 13,93 grame și vârf rotunjit, se producea în paralel cu Mk VII în Australia și în tot Imperiul Britanic, iar modelele mai vechi de puști, mai ales cele produse înainte de 1910, foloseau încă acea variantă. Soldații australieni și neozeelandezi care au debarcat pe țărmurile de la Gallipoli, la 25 aprilie 1915, aveau, în mare parte, în cartușiere Mk VI, deoarece în depozite se găsea doar acest model în momentul în care au plecat din țările de origine.

Ca o regulă generală, orice model Lee-Enfield, nemodificat, datând din perioada Primului Război Mondial (sau al Doilea Război Mondial) are o cameră a cartușului pentru modelul Mk VII și (presupunând că este într-o stare bună), prin extensie, pentru a utiliza varianta comercială, mai modernă, o muniție calibru .303. Pasionații de aceste arme pot folosi și cartușe Mk VI, deși nu este recomandat, fiind totuși articole vechi de un secol. Orice doritor de a trage cu o pușcă veche – un SMLE sau orice alt model – este sfătuit să o verifice cu un armurier, pentru a se asigura că totul este în regulă și în siguranță pentru a fi folosită. La mai mult de un secol de la introducere, SMLE rămâne încă un model popular printre trăgătorii din Commonwealth, pentru designul său clasic, caracterul robust și eficiența cartușului.

Un text foarte bun despre această armă este cartea lui Ian Skennerton *The Lee –Enfield: A Century of Lee-Metford and Lee-Enfield Rifles & Carbines* (Lee-Enfield: Un secol de puști și carabine Lee-Metford și Lee-Enfield). O altă apariție editorială utilă pentru istorici sau posesorii de arme este cartea aceluiași Skennerton: *Small Arms Identification Series No. 1: .303 Rifle No. 1, SMLE Marks III and III** (Serii de identificare a armelor de calibru mic numărul 1: .303 pușca nr. 1, marca SMLE III și III*). Pe internet se găsesc, de asemenea, foarte multe informații despre armele Lee-Enfield. Forma distinctă, lunga sa istorie sau designul interesant au făcut-o populară și în prezent și, mai mult ca sigur, și în viitor.

Traducere de Alexandru PIȚIGOI

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

COMITETUL NAȚIONAL ROMÂN. ANUL 1949

Încheiem aici prezentarea documentului „Dare de seamă asupra activității Comitetului Național în cursul lunii octombrie 1949", păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Ca de obicei, mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Comitetul Național a discutat un proiect de buget pregătit de Comisiunea sa financiară. Acel buget prevede deocamdată un total de cheltuieli lunare de 15.750 dolari, din cari 6.850 dolari sunt destinați cheltuielilor în Statele Unite, 3.100 dolari pentru reprezentanțele și agențiile Comitetului în străinătate, 1.800 dolari pentru ziarul în limba română al Comitetului și 4.000 dolari pentru asistența refugiaților.

Comitetul Național nu a fost încă informat dacă acest buget a fost acceptat în total sau în parte. De răspunsul pe care-l va da „National Committee for Free Europe" va depinde în mare parte rezolvarea mai multor chestiuni ce sunt încă în fază de studiu și de discuții și, în special, organizarea acțiunii Comitetului Național în străinătate și aceea a ajutorării refugiaților.

6) Intervențiuni în favoarea românilor refugiați în Iugoslavia.

La data de 28 octombrie, Comitetul Național a făcut un demers formal pe lângă State Department pentru a-i cere o intervenție în următoarele chestiuni:

a) După informațiunile primite de Comitetul Național, refulările în România a românilor internați în Iugoslavia continuă. Cu toate că se ajunsese la un fel de înțelegere între Crucea Roșie Internațională și autoritățile din Belgrad, în virtutea căreia internații români posesori de vize pentru țări din Occident, vor fi autorizați a ieși din Iugoslavia, iar ceilalți se vor bucura de oarecari înlesniri tacite spre a trece clandestin frontiera, s-au mai ivit cazuri de retrimitere în România a elementelor privite drept „fasciste" sau „în slujba capitalismului imperialist".

Comitetul Național a cerut guvernului american să facă o nouă intervenție stăruitoare pe lângă guvernul iugoslav spre a pune capăt unor asemenea procedee neomenești.

b) Organizațiunea Internațională a Refugiaților (I.R.O.) urmând a se lichida definitiv la 1 iunie 1950 nu mai primește noi înscrieri de persoane deplasate sau refugiați după 15 octombrie 1949. O asemenea măsură lovește pe refugiații ieșiți din România încă din iulie – octombrie 1948 și reținuți de autoritățile iugoslave care vor ajunge pe teritoriul liber Trieste după expirarea datei de 15 octombrie și nu vor mai fi acceptați de autoritățile I.R.O. din Italia.

Comitetul Național a semnalat guvernului american următoarele două soluții posibile:

– sau ca autoritățile I.R.O. din Italia să fie împuternicite a se ocupa de acești refugiați cari formează un caz special până ce se va decide care organism va succeda lui I.R.O.;

– sau să intervină un aranjament cu Crucea Roșie Internațională pentru ca aceasta să ia pe acei refugiați sub protecția ei.

În ceea ce privește chestiunea înființării unei Episcopii române în exil, s-a hotărât a se examina după întoarcerea d-lui general Rădescu din Europa. Până atunci, dl. Mihai Fărcășanu a fost însărcinat să intre în contact cu părintele Trutză, conducătorul Episcopiei Ortodoxe Române din America, spre a se cunoaște cari sunt limitele exacte ale jurisdicției acelei Episcopii, în ce privește bisericile și preoții români din Europa de Vest și în ce măsură înțelege actuala conducere a Episcopiei să-și exercite drepturile.

31 octombrie 1949

CUPTOR

4

1917. „Iată-ne, La Fayette“, rostește în această zi un colonel american, în prezența generalului Pershing, în cimitirul parizian Picpus, unde americanii au venit să depună flori la mormântul marchizului, prietenul lui Washington, șeful voluntarilor francezi care au luptat în Războiul pentru independență american.

5

1841. Thomas Cook (născut în1808), un pionier al agențiilor turistice, organizează prima excursie pe calea ferată din Anglia, convingând Compania de Cale Ferată a Comitatelor Centrale să instituie o cursă specială de o zi de la Leicester la Loughborough, în valoare de un șiling de persoană, pentru participanții la o întrunire. Trei ani mai târziu Cook beneficia de un acord permanent cu Compania Centrală; i se puneau la dispoziție curse, cărora el le asigura pasageri. În 1851, la Marea Expoziție, oferă sprijin pentru 165.000 de vizitatori să călătorească spre Londra și înapoi, iar în 1855, anul Expoziției de la Paris, Cook se aventurează pe piața europeană, organizând circuite de la Leicester la Calais, contra 1 liră și 10 șilingi. După un an face și primul mare circuit al Europei.

6

1770. Pe fondul slăbiciunii accentuate a Imperiului Otoman, Mediterana intră în atenția țarilor Rusiei. În această zi în largul orașului Çesme, ascuns în spatele insulei Chios, rușii atacă flota otomană. Una dintre corăbiile lor explodează, atunci când catargul cuprins de flăcări al unei nave inamice cade pe puntea ei. Dar un vânt puternic din vest îi ajută pe ruși să-și folosească vasele incendiare, astfel că multe corăbii otomane ard pe apă. Împăratul austriac este impresionat și îngrijorat: „Întreaga Europă va trebui să coopereze pentru a opri acest neam, turcii nu sunt nimic în comparație cu ei“. Rușii organizează câțiva ani la rând ambuscade și atacuri în Marea Egee și în sud, până în orașul Damietta, unde îl capturează pe guvernatorul Damascului. Dar ceea ce contează cu adevărat este posesia unui port important, poziționat strategic, ceea ce nu au.

14

1518. La Strasbourg, o femeie, Frau Troffea, începe să danseze și dansează ore în șir, nu se poate opri. Apoi vecinii o imită frenetic. În august aproape 400 de locuitori se alătură celor ce dansează. Epuizați, cu picioarele sângerânde, pe care nici nu le mai simt, nu se opresc decât pentru a înghiți ceva și a face o mică siestă. În fiecare zi 15 persoane cad victime unor crize cardiace sau accidente vasculare cerebrale. Autoritățile intervin, expediindu-i pe dansatorii nebuni la Saverne, la o zi distanță de mers. Astfel epidemia de dans cedează. Ce să fi declanșat fenomenul? Un cult eretic, o otrăvire, un fenomen de isterie colectivă? Strasburghezii trăiesc într-un climat de teroare, se tem de epidemii, de foamete, de turci, cred că Dumnezeu i-a abandonat, de unde și disperarea din comportament.

16

1054. Cardinalii Humbert de Moyenmoutier și Frederic de Lorena, însoțiți de arhiepiscopul de Amalfi, merg în bazilica Sfânta Sofia din Constantinopol, ca purtători ai unei bule redactate de Humbert, conducătorul misiunii, prin care îl excomunică pe patriarhul Constantinopolului, Mihail Cerularie. După ce lansează în public anatema asupra celui din urmă, cei trei demnitari ai Bisericii romane depun textul în altar și părăsesc bazilica. Ieșind, își scutură praful de pe încălțări, murdărite de acel loc pe care tocmai l-au blestemat, și, cu semeție, declară: „Fie ca Dumnezeu să vadă și să ne judece“. Excomunicarea este reciprocă: în zilele ce urmează Mihail Cerularie replică pe același ton. De fapt, grecii și latinii nu se mai înțeleg de mult între ei. Ruptura datează din veacul al VIII-lea, de când papii au devenit conștienți că Imperiul Bizantin nu îi mai protejează de inamicii lor din Italia și că au ales să facă alianțe cu suveranii franci. Acumularea acestor neînțelegeri, clivajul politic, început de la încoronarea lui Carol cel Mare, certurile teologice izbucnite în veacul al IX-lea vor fi cele ce provoacă marea schismă dintre Orient și Occident, din 1054, moment de o gravitate fără egal.

1917

Trupe germane defilează pe Calea Victoriei

Georg Michaelis, pentru scurtă vreme cancelar al Imperiului German

organisme de drept internațional). E un tablou mirific, menit să genereze o stare de spirit progermană. Același ton au comunicatele de pe front: Antanta e epuizată, trebuie să accepte pacea, iar Centralii, ca o „jertfă de nevoie", trebuie s-o primească! „Rusia zdrobită", „Dezastrul Rusiei" sunt titluri incendiare făcute să înspăimânte publicul românesc din spațiul ocupat, redus acum la canale de știri partizane. Ecouri ale victoriilor românești din această lună în Moldova, între care cea de la Mărăști, sunt înfățișate eufemistic: „La Putna s-au efectuat mișcări devenite necesare în urma presiunii inamice".

Ocupația germană s-a consolidat în mod semnificativ. Disciplina și ordinea prusiană își dau roadele. Așa cum constată un observator de la fața locului, deputatul takist Vasile Cancicov, prizonier consemnat la domiciliu în București, nemții n-au avut interes, în cazul României, să procedeze ca în Belgia sau în nord-estul Franței, să facă *tabula rasa* din zone întregi. La noi, de aproape 50 de ani, modernizarea se înfăptuise pe jumătate cu capital german: drumuri, poduri, căi ferate, fabrici, instalații petroliere, școli, clădiri de interes public se ridicaseră în acest fel. Germania căuta acum transformarea României în bază de aprovizionare, la început pe durata războiului, mai apoi, sperând într-o pace leonină, într-un furnizor permanent de materii prime (prioritar, petrol și cereale).

„Școala de civilizație" germană exercitată asupra României, după credința unui ziarist vândut, cum a fost Dumitru Karnabatt, s-a manifestat explicit: au fost aduse mașini agricole și distribuite proprietarilor, s-a organizat creditul agricol, numeroși prizonieri români au fost eliberați din lagăre și transformați în mână de lucru gratuită pe aceleași ogoare românești. Întreaga producție s-a îndreptat către Germania, la prețuri de monopol: 1.600 de lei vagonul de grâu, când acesta valora 5.000. La fel s-a procedat în orașe: la București, pe Calea Victoriei sau pe Bd. Colței (actualul Bd. I.C. Brătianu) se cultivau roșii care luau aceeași cale. Găinile au fost recenzate și jumătate din producția de ouă trebuia dusă săptămânal ocupanților. Dacă păsările mureau, erau prezentate la „etapă", unde se încheia un proces-verbal de constatare… Marile depozite fuseseră golite, iar mărfurile lor se distribuiau în magazine unde aveau acces doar posesorii de *ausweis*-uri germane. Prețurile erau ridicole față de piața neagră. Așa, de exemplu, zahărul se vindea acolo cu 1,40 lei, iar clandestin cu 25 de lei și cafeaua cu 6 lei în loc de 40. Specula înflorea și neamțul era părtaș deplin la ea. Dintr-o vită tăiată, pielea, coarnele, copitele și jumătate din carne reveneau acestuia – altminteri îl denunța pe măcelarul român contravenient. Măslinele, mâncarea săracului până atunci, ajung acum cinci bucăți la leu.

Penuria alimentară e sporită de umilințe la tot pasul: românii n-au voie să umble cu trăsura până în luna aceasta, iulie. Acum o pot face, dar dacă sunt opriți pe drum de un neamț, îl duc la destinație și plătesc ei cursa. Arestări fără mandat, internări în lagărul de la Săveni (Ialomița), domiciliu obligatoriu se succed năucitor și în același timp se produc

GEORGETA FILITTI

Războiul își urmează cursul inexorabil. Atât Muntenia, sub ocupație germană, cât și Moldova, în „cooperare" cu rușii, suportă tot mai greu apăsarea străină. O rază de speranță o dă lupta de la Mărăști, de la sfârșitul lunii iulie, unde armata română, refăcută, bine echipată, sub conducerea generalilor Alexandru Averescu și Constantin Christescu, produce o serioasă înfrângere nemților.

A trecut aproape un an de când România a intrat în război și urgia lui stăruie asupra pământului țării. Muntenia e sub ocupația Centralilor (germani, austrieci, bulgari, turci), cu o Komandatură la București condusă de generalul Mackensen. Moldova „liberă" este sufocată de numărul uriaș al refugiaților și mai ales de prezența armatelor ruse aliate, în curs de destrămare.

Un factor hotărâtor care contribuie la slăbirea energiilor, la epuizarea morală este războiul psihologic purtat cu abilitate de Centrali. În absența altor surse de informare, românii din teritoriul ocupat sunt siliți să asculte relatările presei germane și ale celei austriece, în primul rând. În plus, colaboratorii români de la *Gazeta Bucureștilor* nu fac decât să țină isonul ocupanților, sporind starea de derută, indignare și neputință a omului obișnuit.

Se vorbește de abdicarea împăratului Germaniei, pentru a se încheia pacea; cancelarul Bethmann Hollweg e înlocuit cu Michaelis, doritor și el de pace. În același sens se pronunță Parlamentul din Berlin (împăcare reciprocă, fără anexiuni, fără blocaje economice, cu libertatea Mărilor și crearea de

1917

Prizonieri români în lagărul de la Haskovo

Trupe ruse încă disciplinate aşteaptă sosirea regelui României

borare, elogiată de unii, blamată de alţii, în virtutea acelui tranzacţionism clamat azi drept caracteristică salvatoare a românilor, să se distreze. Iată ce spectacole „cu casa închisă", „cu publicul în delir", „cu sala arhiplină" au loc în acest răstimp: la sala „Amicii orbilor", *O dată şi să mor* de A. de Hertz; la „Colos", revista *Spanac* de Ion Pribeagu; la „Comedia", *Pui de dragoste*; la sala „Blanduzia", Teatrul Naţional joacă *Necunoscuta*; la „Oteteleşanu", compania Grigoriu are reprezentaţii cu *Floarea din Stambul*; la sala „Jicniţa" o formaţie evreiască prezintă spectacolul *Diamantum*. În zeci de cinematografe lumea se amuză, inclusiv cu glume despre situaţia României ocupate.

Dincolo de divertisment, războiul era pretutindeni. Şi o aminteşte rău voitor un anonim (gazetar, ofiţer de rezervă) într-o broşură de 100 de pagini tradusă din limba germană, *Războiul României*. Ţara noastră, cu o armată „zăpăcită", ar fi pierdut, până în iulie 1917, 422 de tunuri (din 800), 24 de tunuri grele (din 60), 364 de mitraliere (din 500), 200.000 de puşti (din 400.000), 137 de locomotive (din 700), 4.000 de vagoane (din 18.000).

Dar tot acum, în luna iulie, începe revirimentul. E vorba de apariţia armatei celei noi în Moldova, „armata revanşei": 57 de divizii, cu 170.000 de oameni perfect echipaţi, entuziaşti, optimişti, 52 de avioane, 584 de tunuri etc. Superioritatea ei e recunoscută chiar de inspectorul general al armatei ruse, generalul Vinogradski. Conducătorii armatei române, generalii Averescu şi Christescu, o desfăşoară pe un front de 30 de km, între Măgura Caşinului şi dealurile Momâia, cu satul Mărăşti în centru. Generalul Averescu le-a spus ostaşilor: „Vă aflaţi aici pentru cea mai dreaptă şi mai sfântă cauză: izgonirea cotropitorilor din căminurile noastre". Bombardarea trupelor germane a fost cumplită, s-au folosit 2.200 tone de muniţii şi a fost capturat un tun „Dike Bertha" de 422 mm. Românii au pătruns în tranşeele şi buncărele inamicului. Un prizonier capturat la 24 iulie şi intervievat de ziaristul britanic Brown de la *Times* declara că după ritmul în care fugeau ai săi şi îi urmăreau românii, în trei zile puteau ajunge la Budapesta! Doar că românii erau încorporaţi în marele front rusesc şi după retragerea de la Tarnopol (24 iulie) în faţa Centralilor, generalul Scerbacev, din dispoziţia guvernului provizoriu de la Petrograd, a ordonat retragerea şi de pe frontul moldovenesc. În acest fel, victoria de la Mărăşti n-a fost valorificată, iar pericolul pierderii Moldovei a sporit îngrijorător.

Remanierea guvernului de la Iaşi (Take Ionescu, vice-prim-ministru şi locţiitor al lui Ionel Brătianu, plecat la Petrograd, dr. C. Istrati schimbat cu Nicolae Titulescu, Dem. Greceanu cu Barbu Ştefănescu Delavrancea) s-a făcut concomitent cu lansarea unui zvon de mutare a acestuia la Odessa. Defecţiunea rusească a transformat, de la o zi la alta, un aliat dubios într-un duşman cert. În timp ce ruşii căutau „un Bonaparte" în stare să pună capăt anarhiei ce le cuprinsese ţara, Moldova se vedea primejduită din toate părţile.

Salvarea avea să vină curând, la începutul lunii următoare, când are loc lupta de la Mărăşeşti (1 – 6 august). ■

Steagul lui Ştefan cel Mare recuperat de trupele franceze în Grecia (Magazin istoric, *nr. 8/2011*) *este prezentat la Sorbona*

Regina Maria îi vizitează pe răniţi

1917

eliberările, încât starea de nesiguranţă a populaţiei atinge cote maxime.

Şi călătoriile cu trenul au regim restrictiv. Pentru clasa a II-a trebuie să te supui despăducherii, altfel ai acces doar la clasa a III-a. Din fudulie, ca şi cum păduchii ar fi de producţie proprie, mulţi români refuzau operaţia, chiar când Barbu Ştirbei ori Grigore Cantacuzino, oameni educaţi, dau bun exemplu şi acceptă controlul.

Mai toate familiile poartă o grijă în plus: soarta rudelor prizoniere. Cei de la Stralsund beneficiază de ajutorul Crucii Roşii franceze şi al celei americane (cum o mărturiseşte Alexandru Filitti, conducătorul şarjei de cavalerie de la Robăneşti împotriva unui cuib de mitralieră german, din 16 noiembrie 1916, în scrisorile către soţie). Cei din Bulgaria în schimb au o situaţie îngrozitoare: torturaţi, bătuţi în faţa ostaşilor (cum s-a întâmplat cu Traian Grigorescu, fiul generalului Eremia Grigorescu), înfometaţi – ei rezistă cu greu. Cartea poştală a lui Radu Lipatti, sublocotenent în Regimentul 15 Artilerie, către mama sa, din lagărul de la Haskovo, trecută prin cenzura bulgară, nu trebuie să ne înşele: „Dragă mamă, sper că ai primit scrisorile şi fotografia. Eu sunt extrem de sănătos şi am primit de la voi o dată 300 leva, o dată 500 leva şi în cele din urmă 200 de leva prin Crucea Roşie bulgară. Am mai primit două pachete şi trei scrisori nedatate. Dacă se poate, abonaţi-mă la Crucea Roşie elveţiană pentru colete cu rufărie şi conserve şi trimiteţi bani. Vă sărut cu drag pe toţi, Radu".

Acum guvernul român de colaborare are o serie de iniţiative îngrijorătoare. P.P. Carp, considerat altă dată „bufonul" regelui Carol I, e potrivnic succesorului acestuia şi organizează un plebiscit pentru abdicare. În acest sens sunt trimise în ţară registre de exprimare a „voinţei naţionale". „Piramidal" caracterizează un bucureştean procedeul desfăşurat sub cizma germană şi cu Moldova atacată din trei părţi: austriecii dinspre Bucovina, nemţii dinspre Muntenia, ruşii bolşevizaţi. Până la realizarea în fapt a acestei „lovituri de stat", cum o percepea lumea, urma să se instaureze o regenţă formată din P.P. Carp, Dim. Nenişescu şi Lupu Kostaki. Acesta din urmă telegrafiază ireverenţios regelui Ferdinand, la Iaşi, cerându-i să nu expedieze în Rusia fondurile Băncii Naţionale, ale Creditului Funciar Urban şi ale altor bănci. Iar P.P. Carp oferă Kaiserului, după previzibila cădere a Moldovei în mâna nemţilor, în credinţa sa, pacea. Îi fixează şi un termen: 10 zile. Dar Wilhelm al II-lea n-a răspuns niciodată.

Mai realist, Alexandru Marghiloman pledează pentru schimbarea regelui, dar păstrarea dinastiei, cu un reprezentant favorabil Puterilor Centrale. Şi unii români din monarhia austro-ungară îşi uită de ţară: Iosipescu Grecul, deputat în Parlamentul vienez, salută reocuparea Bucovinei de către Habsburgi. Tot în această lună e prins Victor Filotti, fost deputat, fost secretar general de minister, sindic al Bursei din Bucureşti, care delapidase milioane în vâltoarea războiului, fugind apoi în Rusia.

Bucureştiul sub ocupaţia germană, plin de restricţii, dispoziţii constrângătoare, ameninţări de tot felul, continuă, printr-o subtilă cola-

Scarlat Sturdza, primul guvernator rus al Basarabiei

Armenești. Conform proiectului, suprafața de teren oferită Arhiepiscopiei Armene, numită „curte armenească", era împrejmuită cu un gard și aparținea Mănăstirii de Echmiadzin (din Armenia), unde își avea sediul Patriarhul Suprem și Catolicosul Tuturor Armenilor. În interiorul curții, Casa Episcopală era localizată undeva la mijloc, actualmente pe str. Bulgară.

Potrivit unor opinii, Chișinăul a devenit centru administrativ juridic și economic al Basarabiei în 1813 ca urmare a unei mite oferite de comunitatea armeană guvernatorului. Generalul Aleksei Bahmetiev, reprezentantul puterii centrale din acea perioadă, ar fi optat pentru Bender/Tighina, însă mita a determinat alegerea Chișinăului.

Prima sistematizare

În același an, 1813, începe elaborarea unui prim plan al orașului, încredințat de guvernatorul civil al Basarabiei, Scarlat Sturdza, arhitectului gubernial Mihail Ozmidov. Lucrările de ridicare a Chișinăului drept capitală a Basarabiei au durat până la 9 august 1834, când planul definitiv al orașului, cu o rețea stradală ortogonală, diferită de tradiția locală, a fost aprobat de Nicolae I. Din datele disponibile, putem conchide că străzile orașului au fost denumite în 1818, când A.N. Bahmetiev, guvernatorul militar al Podoliei, a efectuat o schiță a orașului cu localizarea străzilor până la str. Reninskaia (actualmente, M. Kogălniceanu), respectiv a străzii Armenești, din „partea de sus" a orașului. Numele i-a fost dat din cauza apropierii de Arhiepiscopia Armeană.

În imediata apropiere a Arhiepiscopiei, în 1825, a fost deschisă Piața Nouă, cu spații comerciale mobile, comode și destul de frumoase. Locuitorii armeni, bulgari, greci și evrei erau obligați să-și vândă mărfurile, în cadrul pieței, fiindu-le interzisă practicarea comerțului lângă casele lor, amplasate în partea veche a orașului. Legați de vechea piață, dar și de comoditatea amplasării ei, 2.000 de proprietari armeni, bulgari, greci și evrei și-au arătat nemulțumirea într-o scrisoare din 18 iulie 1826, adresată guvernatorului civil al Basarabiei, V.F. Tișkovski. Cu toate acestea, lucrurile nu s-au schimbat, iar târgul vechi, treptat, își pierde din însemnătate, ca și „partea de jos" a orașului.

Mulți armeni erau în această perioadă deținători de hoteluri și frizerii, alții erau negustori de mărfuri orientale, persane și otomane; printre ei era și o categorie de armeni foarte avuți.

Nu cunoaștem cu exactitate ce clădiri se aflau în acel moment pe Strada Armenească sau ale cui erau, însă știm că în toate cartierele noi se ridicau case frumoase din piatră albă, de circa 7 m înălțime, cu elemente arhitecturale grațioase. Sigur că diferențele păreau uneori izbitoare între casele din partea nouă și cele din partea veche a orașului, unde majoritatea erau făcute din „ceamur [material de construcție alcătuit din lut frământat cu paie tocate – *n.a.*] și acoperite cu stuf sau complet ruinate..., intrate în pământ până la ferestre, printre acestea regăsindu-se prăvălii mici, gherete strâmbe, hanuri, ceainării, cârciumi". Conform datelor existente, la 1833, în Chișinău erau 495 de clădiri din piatră și 3.264 din lut și stuf. Armenii și bulgarii își decorau casele cu covoare orientale.

Un deziderat pentru autoritățile țariste rămânea pavarea străzilor. Deși lucrările în această direcție au fost inițiate, începând cu 9 martie 1835, de guvernatorul Basarabiei Pavel Feodorov, ele s-au tergiversat până în 1860, când s-a început pavarea străzilor aflate în cea

Mănăstirea Echmiadzin

Continuăm povestea străzilor armenești din Chișinău și a celor care le locuiau, începută în numărul trecut.

PE URMELE ARMENILOR DIN CHIȘINĂU

Dr. LIDIA PRISAC
(Institutul Patrimoniului Cultural, Academia de Științe a Moldovei)

Strada Armenească din Chișinău, perimetrul Pieței Centrale, în anul 1959 (sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova)

Începutul celei de-a doua străzi armenești a fost legat de transferul la Chișinău, după 1812, a Arhiepiscopiei Armene. Aceasta fusese constituită pe teritoriul Principatelor Moldovei și Munteniei printr-un ucaz al țarului Alexandru I, în anul 1809. Chișinăul a primit statut de centru administrativ al proaspătului teritoriu anexat al Basarabiei, moment care a coincis cu inițierea elaborării unui nou plan al orașului.

În 1813, pentru așezarea Casei Episcopale Armene la Chișinău, guvernatorul Basarabiei i-a atribuit acesteia un teritoriu cu o suprafață de circa 13.000 desetine (măsură agrară rusească, folosită în trecut și la noi, egală cu 1,09 ha) în partea nouă a orașului. Adiacent, arhiepiscopul armean, Grigor Zakarian (1809 – 1828), a solicitat guvernatorului încă 12.000 de desetine de pământ, alături de cele oferite deja, în scopul construirii unor case parohiale. Suprafața de teren pusă la dispoziția Arhiepiscopiei Armene din Basarabia era de 25.000 desetine de pământ (aproape 27 de ha). Ulterior, o parte dintre acestea au fost cuprinse între străzile Alexandrovskaia (actualmente, Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Kievskaia (str. 31 august 1989), Benderskaia (str. Tighina) și Armeanskaia (str. Armenească). Cartierul pe care îl ocupa Zakarian la Chișinău potrivit surselor de epocă era numit al Mitropoliei

săptămână. Duma orașului Chișinău a aprobat o hotărâre prin care se interzicea cu strictețe transportarea și aruncarea pe străzi a zăpezii, gunoaielor, pământului, cenușii și a oricărui alt soi de murdării.

În perioada interbelică lucrurile nu s-au schimbat foarte mult. În atmosfera cotidiană a Chișinăului în perimetrul Străzii Armenești și mai ales al Pieței Noi, menținerea curățeniei rămânea un deziderat. Într-un raport din 29 decembrie 1921, se menționa că murdăria „cu mirosuri pestrițe ajunge peste orice limite". Ștefan Ciobanu, prin afirmația că „de la Strada Armenească se începe partea cea mai frumoasă a orașului", părea să tragă linia în acest sens, arătându-ne existența a două lumi diferite în oraș.

Conform ordinului Ministerului de Interne din 29 februarie 1924, toate străzile din Chișinău au fost redenumite. Strada Armenească „de sus" a fost denumită un timp Cetatea Albă, ulterior Mareșal Pietro Badoglio, iar cea veche „de jos", Gh. Asachi. Cu toate acestea, din inerție, atât populația, cât și administrația românească le menționau drept Armenească și Veche Armenească, așa cum apar în documente. Ștefan Ciobanu scria și el că „străzile Chișinăului, chiar cele centrale, au câte douătrei denumiri; ce e drept, orășenii, care țin foarte mult la tradiție, respectă mai mult denumirile rusești".

După 28 iunie 1940, autoritățile sovietice au restabilit numele străzilor existente până în 1924. Totodată, în conformitate cu decretul

Arhitectul Mihail Ozmidov

Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești din 12 aprilie 1941, orașul Chișinău a fost divizat în trei raioane urbane: Stalinski, Krasnoarmeiski și Leninski. În ultimul raion intra și Strada Armenească de acum. Atunci a început și implementarea planului reconstruirii Chișinăului după război, în stil sovietic. Planul general al Chișinăului a fost elaborat de academicianul A. Șciusev. În primăvara lui 1941 a început asfaltarea străzilor.

În urma distrugerilor cauzate de Al Doilea Război Mondial, la reparația străzilor au fost implicate atât autoritățile Chișinăului, cât și gospodăriile locative. Au fost formate comitete ale străzilor, care aveau menirea să repare clădirile și să curețe bulevardele. Conform mărturiilor scrise din perioada sovietică, pe parcursul unui singur an străzile Chișinăului au fost scoase din ruine: „pe străzi au fost aprinse lămpi electrice, au fost înverzite scuarurile și parcurile..., curțile și străzile au fost curățate de buruieni, orașul trăiește, orașul se construiește". Prin decizia din 7 decembrie 1949 a autorităților sovietice, Casa Eparhială Armenească a fost naționalizată.

Astăzi, Strada Armenească din Chișinău figurează în categoria simbolurilor ce amintesc despre istoria unei comunități armenești din alte vremuri. De la o etapă la alta, comunitatea s-a redus constant. Chiar dacă nu mai au o memorie fizică a continuității, armenii nu ezită să se identifice cu predecesorii lor. ■

MOLDOVA CIRCA 1365
(Criptografie: 4, 1, 3, 5, 4)

Gh. BRAȘOVEANU

Soluția integramei **ÎMPĂRAȚI BIZANTINI CU PORECLE,** din nr. 6/2017

I – C – NN – F – TM – NURORI – ROMEI – SENECA – CA – H – ST – SAH – BANCA – SIST – IV – SURI – N – ANFAR – EOL – PION – OSTILI – AUTORI – R – TC – AN – II – LEON – O – T – PN – AER – EAN – ACE – ER – AVANS – ALEXIE – A – IA – UZI – T – RASIST – CONSTANTIN – A – N – AZOT – LEON – TABELAS

Soluția jocului **SFRAGISTICĂ**, din nr. 6/2017

PECEȚI NECUNOSCUTE
(PE – CE – T – IN – E / CU – N – O / S– CU – TE)

Generalul Aleksei Bahmetiev

mai deplorabilă stare, cum erau străzile Fontanaia sau Minkovskaia. La 1902, și o porțiune a Străzii Armenești, cuprinsă între str. Harlampievskaia și Irinopoliskaia, precum și Strada Armenească Veche, cuprinsă între str. Fontanaia, Minkovskaia și Bannaia, au fost pavate cu granit, adus din Podolia, între 1888 și 1889.

După construirea apeductului de inginerul Haris, la 15 decembrie 1892, Strada Armenească din „partea de sus" a orașului era asigurată cu apă, care venea de la izvoarele Fântâna Mare (localizate pe str. Fontanaia, din partea veche a orașului) și Arteziană. Strada Armenească era intersectată de trei magistrale de apă: cea de sus, între străzile Sadovaia (actuala str. A. Mateevici) și Kievskaia (str. 31 August 1989), cea din mijloc, între Kievskaia și Harlampievskaia (str. Alexandru cel Bun), și ultima, care asigura toată porțiunea orașului aflată mai jos de str. Harlampievskaia. Locuitorii trebuia să plătească apa utilizată. De la cei care luau până la 300 de căldări de apă pe zi se percepeau 25 de copeici, de la cei care luau 500 de căldări pe zi, 20 de copeici, de la cei care luau 1.000 de căldări pe zi, 15 copeici, și de la cei care luau mai mult de 1.000 de căldări pe zi, 12 copeici. Dacă apa era folosită pentru adăparea animalelor, se lua o copeică pe zi. Plata pentru apă se efectua în lunile aprilie, august și decembrie, la data de 10.

Începând cu 5 octombrie 1905, conform deciziei Adunării de Zemstvă, în Chișinău au fost deschise 50 de puncte telefonice și 5 linii de magistrale pe o lungime de 257 de verste. Evident, la această rețea telefonică puteau să fie abonați și cei de pe strada Armenească. Conform listei abonaților de la începutul secolului XX, am putut deduce ce contoare și ale cui se aflau pe Strada Armenească. Aici găseam Arhiepiscopia Armenească a lui Nerses, casa lui Feodor Timofeev, biroul morii lui Gendrih, Asociația Rusească de Credit, Asociația de Economii și Împrumut „Trud", biroul doctorului Rabinovici, magazinul de fire și lână al lui M.F. Georghiu, casa lui Paskari Șlioma, biroul doctorului D.I. Aivaz, biroul doctorului A.Ă. Urbanovici, casa lui Șteingauz Boruh, biroul avocatului și executorului judecătoresc Vainlud Iosif Moiseevici, biroul de detectivi, biroul referențial de servitori al lui Levițchi, depozitul băuturilor alcoolice, depozitul de lemne și cărbune al lui Brofman Ușer (amplasat în interiorul Curții Armenești) etc. Privind strict aceste date, armenii păreau să fie oriunde în oraș, în afară de Strada Armenească.

Partea frumoasă a orașului

În aceeași perioadă cu instalarea liniilor telefonice a început și iluminarea străzilor, după darea în exploatare a primei centrale electrice în 1909. Pe Strada Armenească au fost instalate lămpi electrice numai în porțiunea care traversa actualul Bulevard Ștefan cel Mare și la intrarea pe teritoriul Pieței Noi. Iarna iluminarea se făcea mai puține ore din cauza condițiilor meteorologice. Vara, în schimb, era prezentă toată noaptea.

La lucrările Dumei Orășenești a Chișinăului participau și patru armeni: Bagdasarov Ivan Borisovici, Kirkorov Grigorii Karabetovici, Kirkorov Iosif Grigorievici, Hacikov Vartan Hristoforovici.

Salubrizarea Chișinăului era o problemă stringentă, orașul fiind cel mai populat din Basarabia. Ca și în alte orașe, aici exista un serviciu de salubritate, care răspundea de curățenia străzilor. Acesta acorda o atenție deosebită centrului, prin urmare și Străzii Armenești, unde se făcea ordine aproape zilnic. În zonele periferice se mătura și se strângea gunoiul în căruțe doar de două-trei ori pe

Strada Armenească astăzi, la intersecție cu strada Columna

Blanche Maupas și cuplul funcționează din septembrie la școala din comuna Rouxeville, tot din La Manche. Curând li se va naște o fiică, Jeanne, primită cu bucurie de Suzanne, copila din prima căsătorie a profesorului. Din 1912 cei doi se stabilesc la Bréhal, unde Théophile continuă să participe la serbări populare, în mijlocul localnicilor.

La 2 august 1914 se declară mobilizarea generală. Théophile, care are 41 de ani, se prezintă la cazarma Belevue din orașul normand Saint-Lô. Blanche preia și clasa de băieți a soțului ei, pe lângă a ei, de fete, și secretariatul Primăriei. Soțul îi va scrie aproape zilnic. În numai trei luni de război sunt sute de mii de morți. Pe front Théophile vede multe nedreptăți și inegalități, pe care le descrie uneori „micuței" lui: băieți ai tatei, protejați fel și fel, prieteni ai unui general sau colonel au cele mai calde posturi. „Eu îmi fac cât mai corect datoria, ceea ce îmi va permite să răspund cu capul sus la toate injustițiile din jurul meu." În ianuarie 1915 francezii luptă din greu contra nemților, iar dezorganizarea și nepăsarea comandanților se lasă cu mari pierderi de vieți. Este un dezastru. Blanche primește o scrisoare care o cutremură. „Am asistat ieri, îi scrie Théophile, la o ceremonie tristă. Un soldat a fost împușcat pentru că și-a părăsit postul. O ceremonie lugubră: 1.000 de persoane cu baioneta la armă, răpăit de tobe, 12 salve, apoi o defilare prin fața celui ucis. Zguduitor." Scriitorul Henri Barbusse, și el convocat, scria câteva luni mai târziu că soldații aceștia erau oameni, nu aventurieri, nu războinici pregătiți pentru a deveni carne de tun, doar muncitori și țărani, pe care îi puteau ușor recunoaște sub uniformele lor; pur și simplu civili dezrădăcinați.

Generalul ordonă un spectacol sinistru

„Împușcații ca exemplu" au constituit întotdeauna un subiect sensibil. În tot războiul purtat de francezi au fost 740, iar în 1914 și 1915 – 650. De fapt, erau oameni revoltați contra condiției lor de victime. Franța cunoscuse fenomenul și în războiul din 1870, când ofițerii procedaseră aleatoriu. Se vorbea despre decimări, când ofițerii împușcau un soldat din zece pentru a da un exemplu. Or, soldatul francez n-avea la îndemână niciun mijloc juridic de a se apăra. Abia în 1917 președintele Raymond Poincaré și prim-ministrul Georges Clemenceau au ordonat militarilor să organizeze procese înainte de a da sentințe. Între primii „împușcați ca exemplu" erau bieți țărani bretoni sau baști. Pur și simplu nu înțelegeau ordinele date în franceză, nu stăpâneau suficient de bine limba.

În plus, războiul se schimbase. Artileria modernă făcea ravagii. Psihic și psihologic oamenii erau vulnerabilizați. Răniți sau nu, șocul era enorm. Soldatul era proiectat departe de locul unde cădea obuzul și, pentru un timp, scurt, nu mai știa de el. Mulți „împușcați ca exemplu" fuseseră oameni sărmani rătăcind dezorientați pe câmpuri, înainte de a încerca să-și revină din șoc și să-și caute camarazii, compania...

Batalionul 5 a primit ordin să recucerească moara din Souain, o comună din departamentul Marne. Oamenii caporalului Maupas tocmai respinseseră două atacuri germane, depășiseră două zile grele. Inerți și buimaci, cu munții de cadavre ale camarazilor în fața lor, nu se simțeau în stare să mai iasă din tranșee. Mitralierele germane trăgeau îndrăcit.

Generalul Géraud Réveilhac (1851 – 1937) este gata să-și pună artileria pe proprii soldați numai să-i scoată din tranșee. Renunță însă la ideea nebunească, dar de comandat continuă să comande atacul. Niciun soldat nu iese. Pentru că știe că odată ieșit va fi omorât. Așa că atacul este imposibil. Generalul solicită un tribunal militar, pentru „refuz de a părăsi tranșeele". Cinci membri ai lui, fără să mai analizeze situația, fară să înțeleagă ce și cum, decid ca 18 oameni din companie, aleși la întâmplare, să fie făcuți responsabili pentru nesupunerea camarazilor, între care cei patru caporali, Maupas, Girard, Lefoulon, originari din departamentul La Manche, și Lechat, din Ille-et-Vilaine (Bretania). Îi execută sol-

Generalul Géraud Réveilhac înmânând medalia militară unui soldat ce și-a cărat în spate camaradul rănit

Cei patru caporali „împușcați ca exemplu“ (Théophile Maupas este al doilea din stânga)

ÎN NUMELE SOȚULUI NEVINOVAT

FLORENTINA DOLGHIN

Dacă am putea vorbi despre o Antigonă a Primului Război Mondial, aceea ar putea fi franțuzoaica Blanche Maupas. Biografia ei a constituit subiectul unei piese de teatru, în anul 2000 (Blanche Maupas, l'amour fusillé – **Blanche Maupas, dragostea împușcată), al unui film de televiziune, în 2009, difuzat pe canalul France 2, și al altuia, de 90 de minute, ieșit pe piață în mai 2016, cu Romane Bohringer în rolul principal.**

Soțul ei, Théophile Maupas, este împușcat pe front prin tragere la sorți, pentru insubordonare, pentru „a da exemplu“. Blanche află de moartea lui nu mult după, dar la început crede că a căzut în luptă.

Era fiica unei biete femei din Normandia ce făcea menajul, iar pe tatăl ei nici nu-l cunoscuse. Urmase o școală publică, gratuită, unde excelase la învățătură. Mama ei lucra în mai multe case. Ar fi vrut tot ce-i mai bun în viață pentru unicul ei copil. Blanche se străduie să nu o dezamăgească. Înregistrează succes după succes la toate examenele. Devine învățătoare, iar la 19 ani, în 1902, intră în corpul didactic al școlii din Teilleul, o comună din departamentul La Manche.

Blanche, soția preocupată toată viața de memoria soțului nedreptățit

„Eu îmi fac datoria“

Blanche este o fire veselă, deosebit de simpatică. Din curiozitate se înscrie la o școală de muzică. Unde are profesor un domn serios cu zece ani mai mare decât ea, pe care îl place și care o place. Este văduv, cu o fetiță. Tânăra se căsătorește cu Théophile Maupas, profesorul apreciat de elevi și de colegi și, pe deasupra, secretarul Primăriei din Bréhal, o altă comună, la aproape 40 km de Teilleul. Îl iubesc și sătenii, pentru că a avut inițiativa de a-i învăța să cânte la un instrument, privilegiu rezervat îndeobște burgheziei locale. Așadar, în iulie 1907, la 24 de ani, domnișoara Blanche Herpin devine doamna

CRÂMPEIE DIN MITOLOGIA UNIVERSALĂ

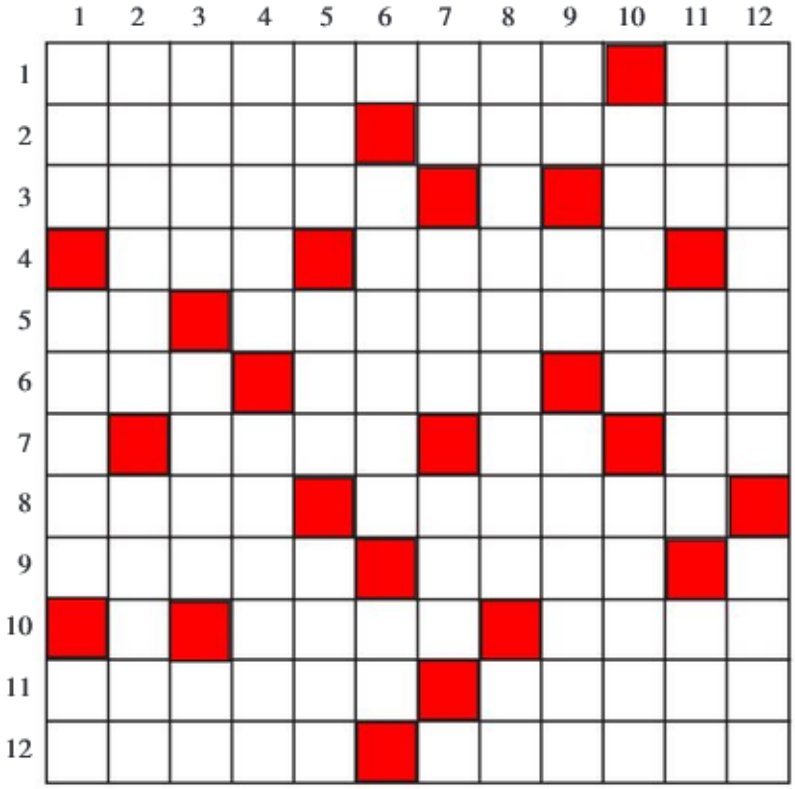

ORIZONTAL: 1) Zeu chinez al bucătăriei și al artei culinare – Domeniu de internet pentru Ucraina. 2) Zeu scandinav al primăverii și al frumuseții – Zeița arabă a destinului și a norocului. 3) Băutura nemuririi în mitologia vedică – Pustiu de lângă Marea Roșie străbătut de evreii scăpați din robia egipteană (Vechiul Testament). 4) Localitate în Thailanda – Tagmă vedică de înțelepți mitici cu o mare forță morală. 5) Ego! – Zeul suprem la ugrii, vechi popor din zona Uralilor. 6) Liquid Natural Gas (siglă) – Lac în China – Munte în vechea Eladă. 7) Una dintre divinătățile vechilor arabi – Alexandru Sturdza Ren! 8) Orășel din Laos – Zeița romană a căsătoriei și protectoare a femeilor. 9) Pasăre ce reprezenta zeul zoomorf – Garude (pl.) – Numele unui manual de poetică și al unei culegeri de cântece eroice și ale zeilor redactate în Islanda în secolul al XIII-lea. 10) Al doilea fiu al lui Adam si Eva, ucis de fratele lui, Cain – Învățător al novicilor în mănăstirile din Tibet. 11) Divinitate egipteană cunoscută drept zeu funerar până la ascensiunea lui Osiris – Zeu suprem al teologilor tebani. 12) Cal înaripat născut din sângele Meduzei (mit. greacă) – Una dintre cele 50 de fiice ale zeului marin Nereus

VERTICAL: 1) Teba! – Fiul lui Hippolochus, participant la războiul troian – Capul lui Apollo! 2) Personaj biblic considerat o rămășiță a unui cult arhaic – Zeița scandinavă a sorții. 3) Insulă din nordul Europei ce aparține Danemarcei – Fosta capitală a regatului hindus al Bengalului (secolele VII – XIII) – În fugă! 4) Zeul suprem din mitologia scandinavă – Divinitate a hurienilor, considerat drept zeu al războiului. 5) Cert! – Zeiță etruscă adorată de locuitorii din Veii – Pasăre exotică ce personifică pe zeul Toth. 6) Zeu suprem precreștin din Georgia, ce era sărbătorit în fiecare vară la Mtheta – Einsteiniu (chimie). 7) A fost creat de El din… lut (bibl.) – Localitate unde au poposit evreii fugiți din Egipt –Personaj biblic minor, prezent în *Cartea lui Ezra*. 8) Țărmul morților păcătoși în mitologia scandinavă – Aluminiu. 9) Gen! – …-Bo, zeul protector al Fluviului Galben în China – Oraș mitologic din Palestina distrus de voința divină ca represalii morale. 10) Vechi popor din Mesopotamia – Apa primordială ce simboliza substanța universală la sumerieni. 11) Zeul soarelui în Vechiul Sumer – Zeu babilonian ce a distrus Babilonul Condei. 12) Formă fonetică elenă pentru numele zeului iranian Angra-Mainyu – Altă denumire dată Selenei, zeița lunii

Dicționar: SON, NAER, IRA, UNOA, ALRO, GAOR, UEL

Laurian BUTURE, Mărășești

Afișul filmului ieșit în mai 2016

dați din propria companie, cu un ritual de-a dreptul barbar. Era 17 martie 1915.

Vestea merge repede, soldații și ofițerii îi scriu lui Blanche că soțul ei este demn de toată stima și o asigură că sunt gata să depună mărturie, atunci când și dacă va fi necesar. Blanche nu înțelege încă despre ce este vorba. Nici nu știe că soțul ei a fost împușcat de ai lui. După câteva zile o anunță preotul, care are informații sigure de pe front și care îi înmânează și câteva obiecte ale soțului, între care fotografiile ei și ale fetițelor, pe care Théophile le-a avut asupra lui. Despre tragedia martirilor de la Souain va ști apoi toată țara, pentru că soldații au scris acasă, familiilor. Mulți vin să o întărească pe Blanche. Îl cunoșteau pe profesor, îl apreciau. Erau siguri că n-ar fi fost în stare de un act de lașitate. Și superiorii ei de la școală află despre caz. O șansă! În alte sate din nordul țării alte femei asemenea ei, cu soți uciși „exemplar", sunt hulite de compatrioți, mai ales de cei ai căror copii, soți și frați luptau pe front. Respinși de comunitate sunt și copiii lor, rămân într-un fel de carantină în curtea școlii.

Demersuri tenace și eficiente

Ceea ce n-a fost nici pe departe cazul lui Blanche. Preotul îl cunoștea pe domnul Maupas. El s-a grăbit la prima predică duminicală să o compătimească pe doamna învățătoare și să-și îndemne enoriașii să se roage pentru reabilitarea acestui om care fusese șase luni în tranșee.

În februarie 1916 generalul Réveilhac și-a părăsit postul. Avea 65 de ani. Mareșalul Joffre scria despre el că părea la limita forțelor fizice și intelectuale.

Reînhumarea caporalului Maupas, în august 1923, cu participarea familiei și a foștilor camarazi

Ce face Blanche? Într-un prim impuls vrea să meargă în Champagne și să-l ucidă cu mâna ei pe general. Prietenii soțului, soldați aflați în permisie, îi scot din cap impulsul. Ea trebuie să-i spele onoarea.

Metodic, cu răbdare și deloc agresivă, întocmește un dosar impecabil construit. Bate la toate ușile, inclusiv la cea a ministrului André Maginot. Nimic nu o poate opri. Liga drepturilor omului, apoi Asociația foștilor combatanți îi vor sprijini demersul. Între timp își vede de școală. Este la fel de iubită de copii și admirată de părinți. Numele soțului ei va fi scris pe monumentul consacrat morților din comuna lor. Deocamdată. Oricum, el nu este între primii reabilitați. Vor fi alții. Se opune ministrul Instrucției Publice și nici Curtea de Casație nu-și dă verdictul. Blanche împrăștie în tot departamentul scrisoarea de refuz pe care a primit-o. Foștii combatanți sunt indignați. Sindicatul învățătorilor din departamentul La Manche creează în 1922 „Comitetul Maupas" pentru reabilitare.

După ce intră în vacanța mare, Blanche ține conferințe ici și colo, relatează cazul, arată documentele, se ajută cu foști combatanți care povestesc despre condițiile vieții de front. Prima etapă este reînhumarea caporalului, moment ce va sensibiliza opinia publică. Foștii combatanți sunt toți prezenți, pentru a da greutate și solemnitate. Mama și cele două fiice orfane sunt în cortegiu, urmate de celelalte trei văduve ale caporalilor împușcați.

În 1925 se înalță o stelă în comuna Sartilly, din La Manche, în memoria celor patru caporali. Dar lupta ei avea să mai dureze încă 19 ani încheiați. Curtea de justiție militară se va pronunța la 3 martie 1934: „Ordinul de atac dat în 1915 era irealizabil". Cei patru sunt reabilitați. Blanche va mai găsi puterea să scrie *Le Fusillé* (Împușcatul), volum publicat în 1934, pentru a face cunoscut calvarul acelor militari în 1915.

Apoi se va liniști. Va lucra la catedră cu aceeași pasiune (până la pensie, în 1938), se va recăsători, în 1929, iar la Sartilly, o școală va purta numele acestei tenace și nebiruite Antigone. În comuna Bréhal, fieful primarului-caporal, o stradă se numește Théophile Maupas. ■

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ȘI PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ANUL 1917

A XXV-a ediție a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu" are ca temă Banca Națională a României și Primul Război Mondial – Anul 1917**. Este o ediție aniversară. Ea arată că am reușit să facem din Simpozionul „Cristian Popișteanu" un proiect cultural de durată. Marcăm cu această ocazie un secol de la anul cel mai greu al României în Primul Război Mondial, dar și împlinirea a: 137 de ani de la înființarea Băncii Naționale a României, prin** Legea pentru înființarea unei bănci de scompt și circulațiune**, publicată în** Monitorul Oficial **din 17/29 aprilie 1880; 150 de ani de la adoptarea sistemului monetar modern al României și a leului ca monedă națională; 50 de ani de la apariția numărului 1/1967 al revistei** Magazin istoric**. Urez „La mulți ani!" celei mai cunoscute reviste de popularizare a istoriei și partenerului nostru de un sfert de secol.**

Anul 1917 a fost unul dintre cei mai dificili din istoria modernă a României: a început cu multe greutăți și s-a terminat cu și mai multe. În astfel de vremuri, o instituție centrală, precum Banca Națională, și-a dat măsura solidității și a rolului său în efortul de apărare a teritoriului țării și de realizare a unității naționale. În acei ani, în toate țările implicate în război, băncile centrale au sprijinit efortul financiar al guvernelor lor. Franța și-a finanțat războiul în primul rând cu ajutorul Băncii Franței, care în perioada 1911 – 1918 a acordat statului francez împrumuturi în valoare de 21 miliarde franci. În același timp, Franța a apelat și la credite externe, acordate de Marea Britanie și de Statele Unite, dar și la emiterea bonurilor de tezaur. Mobilizarea financiară a Germaniei a început încă din 1913, când s-au introdus două impozite noi și s-au înființat Statul Major Financiar și Statul Major Economic. În anii de război, Germania a apelat la nouă împrumuturi pe piața internă, în valoare de 96 miliarde mărci, la cursul forțat al biletelor Băncii Reichului, dar și la sporirea fiscalității. Și Anglia a apelat la trei mari împrumuturi consolidate pe piața internă: Lloyd George (1914), Mackenns (1915) și Bonar Law (în 1917), dar Ministerul Finanțelor al Marii Britanii nu a făcut apel la Banca Angliei decât pentru avansuri temporare pe care le-a înapoiat din împrumuturi.

DIALOG CU CITITORII

„NEGRESA“ DIN CIȘMIGIU

Domnul inginer MIHAI COCIUFI, **din** București, **ne-a trimis următoarele rânduri**: După ce am citit numărul din luna decembrie 2015 al revistei *Magazin istoric*, am avut o surpriză. Pe coperta a doua, o fotografie reprezintă o frumoasă statuie de marmură care mi s-a părut foarte cunoscută. Din explicațiile referitoare la acele imagini și din textul articolului de la pagina 54, am aflat că este vorba despre o celebră grădină și muzeu de lângă Nisa, numită Vila Ephrussi de Rothschild de la Saint Jean Cap Ferat. În cadrul acestei grădini-muzeu se află mai multe realizări artistice din marmură, printre care și cea din imaginea prezentă pe coperta revistei și care este numită „Templul dragostei“.

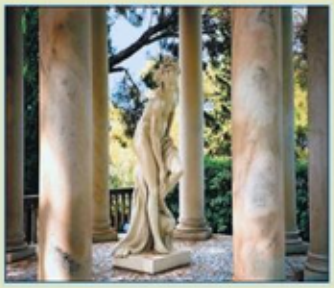

Dar eu nu am fost la Nisa și nici în Franța și, totuși, statuia îmi era foarte cunoscută. Explicația stă în fotografia pe care o anexez și care reprezintă o statuie identică, instalată în mijlocul Bucureștiului, în grădina Cișmigiu.

În articolul respectiv se menționează că după decesul baronesei Beatrice de Rotschild, proprietara și creatoarea acestui muzeu, inaugurat în 1912, nu s-au găsit niciun fel de documente referitoare la proveniența și costul numeroaselor colecții din vilă. Totuși, având în vedere că era o cunoscătoare în domeniul artei și dispunea de enorme resurse financiare, nu cred că ar fi achiziționat obiecte fără valoare. Statuia din Cișmigiu a fost botezată în mod neinspirat, „Negresa“, probabil după culoarea bronzului din care este făcută. Așezarea ei este de asemenea nepotrivită, într-o groapă în care curge vara puțină apă, pe

un fel de stâncă ridicată artificial, cu piciorul de sprijin îngropat până la gleznă în ciment.

Aș dori să știu dacă între statuia din grădina Vilei Ephrussi și cea din Cișmigiu există vreo legătură sau este doar o simplă coincidență?

Îi invităm pe toți cei care știu mai multe despre această statuie din Cișmigiu să ne scrie.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric **prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista** Magazin istoric **figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.**

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

leului „până când statul își va achita toate împrumuturile ce a contractat la Banca Națională, precum și până când Banca Națională își va aduce la sediul său din București stocul său metalic aflat astăzi în străinătate". Consecințele acestei prevederi au fost apreciate drept incalculabile pe termen lung, dar introducerea ei a fost imposibil de evitat în condițiile unui sprijin financiar insuficient atât al aliaților occidentali, cât și al Rusiei, devenită scenă a revoluției. În condițiile de atunci însă, așa cum aprecia Gh. Dobrovici, sub imperiul greutăților anului 1917, orizontul reflecției nu depășea ziua următoare.

Dosarele cu borderouri ale plăților efectuate de Banca Națională a României pentru Aprovizionarea generală a Armatei demonstrează importanța sprijinului Băncii Naționale pentru efortul militar al statului român din anul 1917. În noiembrie 1917, ministrul de Finanțe Nicolae Titulescu a venit personal la Banca Națională (Sucursala Iași), a prezentat demersurile făcute pe lângă Aliați, promisiunile primite de la aceștia și a solicitat un nou împrumut, al șaptelea, de 300 de milioane lei, pe care Consiliul de administrație al Băncii l-a acordat o lună mai târziu. La sfârșitul anului 1917, România, rămasă singură pe frontul din Moldova, a încheiat armistițiul de la Focșani, dar armata rămânea moblizată. În acel moment, guvernul român datora Băncii Naționale 1,3 miliarde lei.

Banca Națională a României a sprijinit material efortul făcut de autorități pentru înzestrarea și dotarea armatei române ce avea să obțină frumoasele victorii din vara lui 1917

La aceste împrumuturi se adaugă sprijinul logistic pentru emisiunea bonurilor de tezaur ale Împrumutului Apărării Naționale, dar și subscrierea a 10 milioane de lei, pe termen de un an, urmând ca dobânda de 5% să fie oferită pentru operele de binefacere ale reginei Maria. De asemenea, având în vedere numărul mare al refugiaților din Transilvania care erau posesori de carnete de economii la diferite bănci, Consiliul general al B.N.R. a decis să le acorde, pentru necesități stringente, împrumuturi fără dobândă.

În plus față de acțiunile de finanțare și sprijinire directă a guvernului deja prezentate, pe agenda de lucru a Băncii Naționale a României se aflau și alte urgențe. Una dintre acestea era pregătirea celui mai negru scenariu, acela al exilului, în cazul în care ofensiva germană din vara anului 1917 nu ar fi fost oprită.

În anul precedent, pe măsură ce sudul țării fusese ocupat, activitatea sucursalelor și a agențiilor Băncii din partea ocupată a fost suspendată. Această decizie a fost extinsă în iulie 1917 și pentru sucursalele și agențiile B.N.R. din Moldova, toată activitatea instituției fiind concentrată la Iași. A urmat decizia din Jurnalul Consiliului de Miniștri, prin care Banca Națională era autorizată „să ia, la epoca ce se va socoti necesară, toate măsurile trebuitoare pentru transportarea în țară străină a întregului său avut: efecte, depozite, valori, titluri ale sale sau aflate în păstrarea sa, precum și pentru strămutarea sediului său, făcând aceste operațiuni împreună sau succesiv, după cum va crede de cuviință". În același timp, ministrul Nicolae Titulescu ruga să se aibă în vedere că „statul va avea aici [în Iași – *n.n.*]

Bancnotă emisă de Banca Generală Română

După intrarea României în război, în august 1916, situația s-a deteriorat rapid. După ce, în perioada 1914 – 1916, primise 400 milioane de lei împrumut de la Banca Națională, în octombrie 1916, guvernul a solicitat un nou împrumut, de această dată de 300 milioane lei, acoperirea metalică fiind rezolvată printr-un bon de tezaur și prin angajamentul guvernului că va depune la Londra în contul B.N.R. 100 milioane lei în lire sterline. În condițiile războiului, promisiunea nu a fost îndeplinită: deși guvernul român a primit un împrumut din partea celui englez, guvernul român a informat B.N.R., în februarie 1917, că „nu poate pune nicio sumă la dispoziția B.N.R. la Banca Angliei". În consecință, Banca Națională a acceptat soluția înscrierii de către guvernul englez în registrele sale a unui „acreditiv în lire sterline, de care B.N.R. se va putea folosi după șase luni de la încheierea păcii".

Directorul B.N.R. Constantin I. Băicoianu a caracterizat acest moment drept „o lovitură dureroasă" pentru „politica de acoperire a băncii" (acoperirea cu aur a bancnotelor), care, „în fața unei situațiuni pe care nu o mai putea îndrepta, a trebuit să se resemneze". La rândul său, Victor Slăvescu spunea că, „în anul 1917, [...] activitatea Băncii Naționale se reduce la marea operațiune de finanțare a războiului, prin concursul prudent, dar permanent dat statului, lipsit de alte mijloace bănești". Acceptând acest sacrificiu, conducerea Băncii avea însă conștiința datoriei împlinite, așa cum se arăta în *Raportul Consiliului de administrație al B.N.R.* prezentat Adunării generale a acționarilor din 19 februarie 1917: „Sforțarea aceasta, pe care Banca Națională a fost în stare s-o accentueze într-atât în interesul țării, este credem un eveniment ce trebuie să ne bucure, nu numai ca acționari, ci mai ales și osebit ca români; căci s-a dovedit că, cu capitalul exclusiv românesc, s-a știut și s-a putut prin muncă, stăruință și inteligența conducerii de români să se clădească pe de-a întregul o instituțiune financiară, care, în vremile extrem de grele ce străbatem, e o pavăză pentru toți, mari și mici, stat și particulari".

Foarte curând, guvernul a solicitat al șaselea împrumut la B.N.R., ceea ce a pus instituția noastră într-o dificultate fără precedent. Așa cum observa C.I. Băicoianu, „de o parte, erau interesele întregii noastre vieți economice, de alta acelea ale neamului și țării românești".

Marile lupte pentru apărarea Moldovei aveau să urmeze și conducerea B.N.R. a sprijinit în continuare statul în ceea ce se anunța a fi momentele decisive pentru supraviețuirea statală românească. Astfel, în aprilie 1917, s-a semnat convenția pentru încă un împrumut de 300 de milioane lei și datoria statului la B.N.R. a atins un miliard de lei. Pentru că statul nu și-a îndeplinit obligațiile cu privire la acoperirea metalică, prin această convenție s-a suspendat convertibilitatea

Deși era o instituție particulară, autoritățile germane au ocupat sediul B.N.R.

cei 352 de funcționari ai B.N.R. (153 în Centrală, 51 în sucursale și 148 în agenții), 201 au mers pe front. Dintre aceștia, 21 au dat jertfa supremă. Vă rog să-mi îngăduiți să le rostesc numele cu aceeași solemnitate cu care a făcut-o guvernatorul Mitiță Constantinescu la 11 noiembrie 1937, când a fost dezvelită placa comemorativă, concepută de arhitectul-șef al B.N.R., Radu Dudescu, și amplasată în Palatul Lipscani, pe palierul principal al scărilor de onoare. Pe placa din marmură albă, străjuită de flacăra recunoștinței veșnice, sunt încrustate următoarele nume:

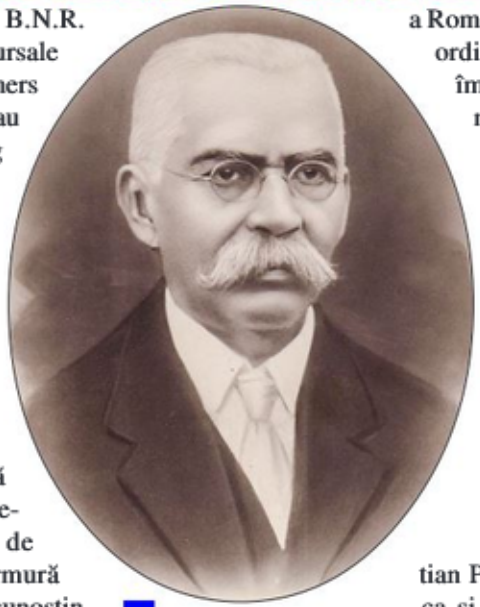

Ioan G. Bibicescu

- Ioan I. Slăvescu, Constantin Biciola și Constantin Colac (Secretariat),
- Ștefan G. Ioanin (Contabilitate),
- Dumitru N. Vasiliu, Ștefan Constantinescu, Ioan Dumitrescu (Scont),
- Gheorghe Gh. Dumitrescu (Serviciul depozite),
- Ioan E. Vergatti (Control general),
- Matei Oproiu (Serviciul bilete),
- Constantin Georgescu, Ioan Pătulea, Grigore Săndulescu (Imprimerie),
- Haralambie Popa (Sucursala Galați),
- Dumitru P. Constantinescu, Constantin Enescu (Agenția Constanța),
- Marin N. Ionescu (Agenția Focșani),
- Alexandru I. Popescu, Mihalache Ionescu (Agenția Ploiești),
- Ioan Crivăț (Agenția Târgu Jiu) și Petre Popa

Să nu uităm că realizarea Unirii din 1918 s-a datorat și sacrificiului lor.

Venind în fața adunării generale a acționarilor în februarie 1919, guvernatorul Ioan G. Bibicescu, care a condus instituția în anii războiului, sublinia: „în condițiuni din cele mai grele, am continuat în Iași munca noastră, dovedind pentru toți cât bine a putut face institutiunea Băncii Naționale a României acum în timpuri extraordinare și mai ales în aceste împrejurări excepționale. Urmând guvernul și reprezentanța legală a țării, am pus la dispoziţiunea lor mijloacele trebuincioase pentru armată, precum și pentru celelalte nevoi ale statului, așa încât se poate zice că în ajungerea rezultatelor dobândite, ajutorul Băncii Naționale a fost esențial".

Ca și în alte ocazii ale Simpozionului „Cristian Popișteanu", această lucrare ca și prezentările care urmează au și scopul de a face educație financiară prin istorie.

Educația financiară este însă, în sine, un domeniu sensibil și complicat. Totodată, este o preocupare mai veche, ale cărei rădăcini s-au dezvoltat în istoria modernă a României. Țara, în anii imediat următori Unirii de la 1859, se ridica din temelii. „Avem totul de creat – nota Cuza, în mesajul domnesc din decembrie 1859 –, să întemeiem creditul public, să deschidem drumuri, să facem poduri, să facem să înflorească industria și comerțul". Iar pentru asta era nevoie și să se înfăptuiască aceste construcții, să fie organizată munca țării, să fie finanțate lucrările. Țara avea deci nevoie de avânt constructiv, plus o voință de fier cuplată cu un gând înțelept de a da viață unui program intern de schimbare și modernizare a structurilor economice, politice, sociale și administrative. Era nevoie de un climat modernizator, care să cuprindă o masă critică a populației, climat ce nu putea fi dezvoltat fără școli bune, fără societăți de dezbateri, fără un larg proces de pregătire a populației pentru schimbările ce aveau să urmeze.

În acele vremuri, mai ales, nu era posibil – cum nici astăzi nu este nici posibil și nici necesar – să se asigure o pregătire sofisticată a populației, pentru ca, bunăoară, să se familiarizeze cu problemele tehnice ale sistemului bancar. Dar dacă „aveam totul de creat", cum

Anul trecut, la 15 decembrie, a fost dezvelită o placă pe fațada sediului Sucursalei B.N.R. Iași ce amintește că acolo s-a refugiat Banca Națională în timpul Primului Război Mondial

nevoie mai departe de concursul Băncii și deci vă rugăm a îngriji să se rețină stocul necesar de bilete pentru acest scop, Banca funcționând mai departe aici".

Luându-se în calcul mutarea sediului Băncii în străinătate, directorul Alexandru Radovici fusese trimis la Kherson, portul ucrainean de la Marea Neagră, pentru a închiria imobilele unde Banca și-ar fi putut continua activitatea. Nu avem mențiuni despre modul în care a decurs misiunea directorului Alexandru Radovici. Știm însă că după ce, în decembrie 1916, au plecat către Moscova 1.738 de casete, proprietatea B.N.R., care conțineau monede și lingouri de aur, pentru a fi puse la adăpost, în iulie 1917 a avut loc cel de-al doilea transport către Moscova, care a inclus alte 188 de casete ale B.N.R. cu aur, arhivă, titluri, efecte de comerț. În total, s-au evacuat 91,48 tone aur. Victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz au anulat însă cel mai negru scenariu și nicio instituție centrală a României nu și-a mai mutat sediul în străinătate.

În același timp, conducerea Băncii Naționale era foarte atentă la veștile care veneau de la București cu privire la tratamentul la care era supusă de către ocupant delegația cu competențe limitate lăsată la sediul central B.N.R. din Lipscani nr. 25. Semnificativ pentru ruptura dintre teritoriul ocupat și cel rămas liber în Moldova ni se pare faptul că astfel de știri ajungeau, de pildă, la Iași, în martie 1917, printr-o telegramă a ministrului român la Stockholm. Și veștile erau îngrijorătoare, pentru că ele se refereau la:

- Emiterea leilor de ocupație, anunțată încă de la 17/30 decembrie 1916, de către Banca Generală Română, o bancă cu capital german, care fusese înființată în 1897. În total, autoritățile germane au emis 2,2 miliarde lei, fără acoperire, adică de două ori mai mult decât valoarea biletelor B.N.R. aflate în circulație în anul 1916 (1,03 miliarde lei) și oricum mai mult decât totalitatea împrumuturilor acordate guvernului român de Banca Națională în toată perioada 1914 – 1918 (1,6 miliarde lei).
- Se poate vorbi de o depreciere intenționată a leului de către autoritățile de ocupație, iar efectele aveau să se resimtă pe termen lung în inflația care a afectat leul după Unirea din 1918.
- Rechiziționarea Palatului Lipscani și apoi punerea sub sechestru administrativ a instituției.
- Folosirea fondurilor, a funcționarilor și a rețelei de agenții a Băncii în mai multe operațiuni ce aveau în vedere exploatarea potențialului agricol al României ocupate.

Luând cunoștință de toate acestea, conducerea Băncii a considerat că „Banca Națională a României fiind o instituțiune privată, iar nu de Stat, toate principiile dreptului privat și al ginților sunt prin aceste două fapte adânc știrbite și un procedeu fără precedent încă se inaugurează în România". De aceea, a întocmit un protest energic „în contra acestei violări a drepturilor sale", pe care l-a înaintat ministrului de Finanțe, cu rugămintea de a fi adus „la cunoștința puterilor aliate și neutre". Potrivit lui Victor Slăvescu, prin intermediul ministrului Olandei la Berlin, protestul a fost transmis și reprezentanților Puterilor Centrale.

Acestor realități privind efortul de război al B.N.R. li se adaugă sacrificiile umane. Dintre

EDUCAȚIE FINANCIARĂ LA B.N.R.

Ne aflăm la cea de-a XXV-a ediție a Simpozionului, o ediție aniversară, care ne oferă prilejul să rememorăm începuturile. În anul 1990, după aproape 50 de ani de economie centralizată, pentru marea masă a românilor banca, **adică locul unde puteai să-ți depui în cea mai mare siguranță banii și de unde puteai să primești împrumuturi, era Casa de Economii și Consemnațiuni, binecunoscutul C.E.C. În acel moment percepția publicului era corectă, deoarece C.E.C.-ul era singura instituție bancară din România specializată în relațiile cu populația, singura care efectua operațiuni de creditare a persoanelor fizice.**

În anul 1990 a început perioada de redefinire a sistemului bancar românesc, pentru a intra în tiparele economiei de piață. Este perioada în care B.N.R. își propusese obiective pe care putem să le numim istorice:

- Reînființarea sistemului bancar pe două niveluri, prin adoptarea în mai 1991 a noilor legi bancare, Legea privind activitatea bancară și Legea privind Statutul B.N.R.;
- Renunțarea la controlul direct, administrativ al sistemului bancar și trecerea la instrumente indirecte de control monetar;
- Liberalizarea prețurilor;
- Eliminarea plafoanelor de credit și liberalizarea completă a dobânzilor din sistemul bancar;
- Adoptarea unui nou regim valutar, realizarea convertibilității interne, de cont curent a monedei naționale și eliminarea cursurilor multiple;
- Deschiderea pieței interbancare, ca instrument al pieței libere;
- Deschiderea caselor de schimb valutar;
- Înființarea Băncii Comerciale Române, care a preluat de la B.N.R. întreaga activitate comercială (1990), reorganizarea ca societăți bancare cu capital de stat a băncilor care existau în România în 1989 și începerea procesului formării societăților bancare cu capital privat. La sfârșitul anului 1991, funcționau în România patru bănci cu capital de stat, patru private sau cu capital mixt, C.E.C.-ul și cinci sucursale ale unor bănci străine.

Se încheia astfel epoca în care statul paternalist avea grijă de economiile bănești ale populației și stabilea cine, când și cât să se împrumute sau epoca în care erau acordate credite abundente și ieftine pentru întreprinderile de stat, multe falimentare. Acum, fondul de salarii nu mai putea fi eliberat dacă întreprinderile nu aveau bani în cont, iar amenințarea cu muncitorii aduși în fața băncii ca să facă presiuni nu mai funcționa.

Populația suporta deja efectul măsurilor dureroase. În aceste condiții, cum puteau fi comunicate și explicate toate aceste schimbări publicului, clienților noilor instituții bancare?

Primul răspuns era educația financiară a populației. Pentru început, oamenii trebuia convinși că au nevoie de educație financiară, deoarece

Zilele porților deschise la B.N.R.

spunea Cuza, și înainte de orice „să întemeiem creditul public“, era firesc să fie răspândite reguli de bază privind banii, să fie învățat bunul simț financiar. Fiindcă, așa cum voi exemplifica în continuare, nu doar marea masă a populației avea nevoie de lărgirea cunoștințelor, ci și mulți dintre intelectualii publici ai acelui timp.

Atunci, ca și acum, invențiile epocii moderne în materie de bănci și bani au provocat mai întâi temeri oamenilor. Atunci înlocuirea banilor metalici, sunători, cu biletele de bancă a fost un șoc probabil mai mare decât apariția cărților de credit în zilele noastre. Când, în 1866, s-a pus pentru prima oară problema înființării unei bănci de scont și emisiune, ziarul *Trompeta Carpaților* anunța pe prima pagină cu titlu mare că aceasta este „funestă țării“ și trebuie „oborâtă“ cu orice preț.

Ion C. Brătianu însuși atrăgea atenția în deceniul opt al secolului al XIX-lea că „mai cu seamă în chestiuni economice suntem novici […]; nu știam ce este chiar adevăratul rol al monetei în tranzacțiunile noastre. De aceea, când auzeam de hârtie [bani de hârtie, bancnote – *n.n.*], credeam că ne prăpădim“.

Un alt exemplu pentru a vedea că nimic nu e nou sub soare: adoptarea legii pentru emiterea biletelor ipotecare, în 1877, a provocat, de asemenea, spaima unuia dintre ziarele vremii, care scria despre „periculosul expedient al creării și punerii în circulațiune a unor titluri fiduciare“.

Treptat însă, Banca de emisiune a fost înțeleasă, acceptată și declarată o necesitate,

Expoziția „Leul românesc“ și-a început drumul prin țară în decembrie 2016

Placa comemorativă dezvelită la 11 noiembrie 1937 în sediul B.N.R. pe care sunt încrustate numele eroilor instituției căzuți în Marele Război

fapt pentru care, în aprilie 1880, a fost adoptată legea prin care se înființa Banca Națională a României ca „bancă de scompt și circulațiune“. Mai mult decât atât, devenit autor al unui manual de *Economie politică*, directorul ziarului care deplângea emiterea biletelor ipotecare definea în 1897 biletul de bancă drept „titlul de căpetenie, care cruță circulațiunea monetei“ și „a cărui emisiune, regulată […] de lege, caracterizează băncile de emisiune“.

Adevărul este că, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea și în primii ani ai secolului XX, până la izbucnirea Primului Război Mondial, creierele din slujba țării, multe șlefuite la școli mari din Apusul Europei, nu doar că au participat la punerea în operă a unor proiecte îndrăznețe, dar au și susținut pregătirea populației pentru restructurarea societății românești, educația financiară jucând unul dintre rolurile cele mai importante.

Nu întâmplător, în programul reuniunii aniversare de astăzi – invocând sfertul de veac de când, an de an, organizăm la Banca Națională un colocviu dedicat istoriei și civilizației bancare – am integrat un panel în care să analizăm învățămintele pe care le desprindem din istorie pentru efortul de astăzi și de mâine în procesul dezvoltării culturii și civilizației bancare în România.

Academician Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul Băncii Naționale a României

Așa s-a născut ideea simpozionului de istorie și civilizație bancară, văzut ca o manifestare prin care să redescoperim și să împărtășim viitorilor funcționari bancari și, în egală măsură, viitorilor clienți ai băncilor:

- ABC-ul bancar
- Tradiția istorică a băncilor românești
- Istoria Băncii Naționale a României
- Rolul pe care băncile l-au jucat în viața economică, socială și culturală a țării
- percepția corectă asupra noului sistem bancar ce se forma în România
- percepția corectă asupra profilului bancherului, care nu este întotdeauna, după cum spunea Mark Twain, tipul care îți împrumută umbrela pe timp cu soare, dar o vrea înapoi în minutul în care începe să plouă.

Atunci când a fost inițiat Simpozionul ce poartă astăzi numele lui Cristian Popișteanu a constituit o premieră absolută. În cei 25 de ani de existență, Simpozionul a fost onorat de prezența multor personalități ale lumii științifice, bancare și politice, dintre care amintim pe: academicienii Virgil Cândea, Dan Berindei, Dinu C. Giurescu, Ioan-Aurel Pop, Răzvan Theodorescu, Virgil N. Constantinescu, Ionel Haiduc, Tudorel Postolache; președintele Emil Constantinescu; Nicolae Noica, Radu Varia, Mihnea Constantinescu, Vasile Secăreș, Ioan Talpeș, Adrian Cioroianu, Victor Axenciuc, Gheorghe Iacob, Ion Bulei, Ioan Scurtu, Ioan Bolovan, Nicolae Păun, Bogdan Murgescu, Marian Ștefan; bancherii Ion Ghica, Bogdan Baltazar, Elena Petculescu, Radu Negrea, Emanuel Odobescu, Petre Bunescu, Radu Grațian Ghețea, Constantin Dună, Dan C. Pascariu, Mișu Negrițoiu, Nicolae Dănilă, Eugen Dijmărescu.

În urma celor 24 de ediții ale Simpozionului de până acum, avem câteva certitudini în legătură cu eficiența acestui demers. În primul rând, faptul că Simpozionul „Cristian Popișteanu" a devenit un model, acela al proiectelor culturale care nu sunt abandonate cu ușurință, așa cum se întâmplă adesea în lumea de astăzi. Apoi, publicarea în revista *Magazin istoric* a tuturor comunicărilor, care au ajuns astfel să fie larg popularizate, pentru că revista se vinde în toată țara, la un preț pe care și-l pot permite mulți oameni. Și, mai mult decât atât, pentru atragerea cititorilor tineri, de mai mulți ani lucrările Simpozionului sunt postate pe site-ul revistei, unde pot fi accesate de toți cei interesați.

S-a spus și anul trecut, dar cred că este bine să repetăm că, așa cum *Magazin istoric* a făcut timp de 50 de ani „istoria pe înțelesul tuturor" și nu oricum, ci cu profesionalism, tot în acest fel am încercat și noi, în cei 25 de ani de parteneriat cu revista, să redescoperim tradiția bancară din România de dinaintea anului 1947 și, în egală măsură, să prezentăm „pe înțelesul tuturor" sistemul bancar actual.

În ceea ce privește educația financiară a publicului larg, Simpozionul „Cristian Popișteanu" a fost doar începutul, pentru că în ultimii zece ani B.N.R. și-a conturat clar programul educațional în acest domeniu. Mă refer în primul rând la proiectele:

- „Academica – B.N.R.", prin care se urmărește realizarea unui dialog și a unui schimb de idei pe teme financiar-bancare, între Banca Centrală și comunitatea academică
- „B.N.R. – Zilele porților deschise pentru studenții economiști", proiect derulat împreună cu Consiliul Național al Rectorilor, la care în perioada 2009 – 2017 au participat peste 19.000 de studenți și cadre didactice
- „Să vorbim despre bani și bănci", proiect inițiat în 2011, în parteneriat cu Ministerul Educației Naționale și Cercetării Științifice. Până în prezent au beneficiat de activitățile educaționale desfășurate peste 100.000 de preșcolari, elevi și cadre didactice din peste 750 de școli și licee din toată țara.

Acum, la aniversarea celor 137 de ani de existență ai Băncii Naționale, rememorez pentru dumneavoastră urarea transmisă de profesorul Costin C. Kirițescu în 1995, când Banca aniversa 115 ani de la înființare: „să aibă parte în continuare de oameni entuziaști, clarvăzători precum Eugeniu Carada, patrioți precum Costin Stoicescu, conducători flexibili, adânc cunoscători ai tainei meseriei, precum Mugur Isărescu, pentru ca Țara să așeze B.N.R. lângă Armată și Biserică".

Cristian PĂUNESCU,
Consilier al Guvernatorului B.N.R.

le putea aduce mari beneficii. Dar sintagma *educație financiară* s-a răspândit în România abia la sfârșitul anilor '90, începutul anilor 2000 și a rămas pentru mulți dintre noi doar o expresie. Ne aflam într-un moment în care în școală nu se preda nimic despre educația financiară, iar în familie se discuta rar; sistemul bancar abia își pregătea specialiștii; se înțelegea destul de greu că educația financiară este mai mult decât a vorbi despre bani și bănci și este, de fapt, una dintre căile dezvoltării personale. Reprezintă adoptarea unui mod de a fi, de a face economii, de a cheltui rațional și de a avea cheltuieli mai mici decât veniturile, a-ți gestiona corect bugetul, alocând eficient banii personali, a face investiții, a nu acționa emoțional atunci când iei decizii financiare.

În ceea ce privește domeniul bancar, educația financiară trebuia, în primul rând, să pregătească populația pentru a intra în relație cu băncile, pentru a înțelege câte ceva din ABC-ul bancar:

- Care sunt serviciile oferite de bănci și care se potrivesc profilului și bugetului fiecărui client?
- Cum se accesează ori se restructurează un credit?
- Cât de importante sunt citirea, înțelegerea și asumarea cu responsabilitate a Contractului de credit, pentru a fi semnat în deplină cunoștință de cauză?
- Care sunt principalele riscuri ale unui credit?

– Riscul de curs de schimb;

– Riscul de rată a dobânzii, mai ales pentru o durată de creditare îndelungată;

– Riscul diminuării sau pierderii veniturilor familiei etc. Nu intru în amănunte, dar nu pot să nu-mi amintesc de câte ori s-a spus în această sală că este foarte bine să ne îndatorăm în valuta în care suntem plătiți, eliminând astfel riscul de curs de schimb.

Trebuia reinventată profesia de funcționar bancar, care să înțeleagă funcționarea sistemului bancar într-o economie de piață, trebuia redeșteptată tradiția băncilor și a bancherilor din România de dinainte de 1947.

Atunci, mai exact în anul 1992, profesorul Cristian Popișteanu, specialist în Relații Internaționale, membru al Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale, corespondent de presă la Paris și la Praga (1968), participant la numeroase congrese mondiale ale istoricilor, un om care călătorise mult în străinătate înainte de 1989, prieten și colaborator apropiat al profesorului Costin Murgescu – avea așadar suficiente noțiuni despre ce înseamnă o bancă și despre limbajul specific acestei profesii – i-a spus guvernatorului Băncii Naționale a României: „Domnule guvernator, dacă eu nu înțeleg limbajul dumneavoastră, al bancherilor, câți dintre români credeți că vă înțeleg?"

Cristian Popișteanu și Cristian Păunescu la B.N.R.

economice, ca și când în cinci sau șase ore de prelegeri s-ar putea concentra toată știința economică studiată timp de trei – cinci ani în facultăți. Trebuie înțeles că aceste simpozioane sunt destinate doar a deschide apetitul pentru studiul temeinic al economiei. În plus, aceasta arată cât este de necesar apelul la opinia specialistului în economie, atât de către cetățeanul care dorește să ia un credit, cât și de către juristul care are de rezolvat o speță comercială.

În al treilea rând, nu este adevărat că B.N.R. nu a avertizat asupra unor pericole înainte de izbucnirea crizei. A făcut-o și încă cu vârf și îndesat. Dar, atunci când toată lumea era în petrecere și muzica dată la maximum, avertismentele respective nu au fost auzite, iar cei care le semnalau erau calificați drept pesimiști, defetiști, lipsiți de patriotism etc.

Trecând la subiectul principal al prezentării mele de astăzi, *Educația financiară prin istorie*, am structurat-o pe trei capitole distincte: ce este un bun economist; ce învățăm din istorie; care sunt implicațiile pentru România.

1. *Ce este un bun economist.* După părerea mea, un bun economist ar trebui să se situeze la intersecția dintre științele sociale (istoria, dar și sociologia, politologia, psihologia etc.) și științele exacte (matematica). Din păcate, în ultimele decenii, curentul dominant din universitățile occidentale, preluat și la noi de câțiva ani, a fost de a privilegia educația matematică a economiștilor, în detrimentul educației sociale, rezultatul fiind niște economiști incompleți, care excelează în aplicarea de modele și algoritmi, dar nu au baza intelectuală de a le integra într-o viziune de ansamblu. A nu se înțelege că un economist care știe istorie, dar nu are aparatul matematic, ar fi de preferat.

Pentru a arăta cât de importante sunt științele sociale în formarea unui economist, este suficient să arătăm câteva exemple. Astfel, Adam Smith, părintele științei economice moderne, era profesor de *științe morale* la Universitatea din Edinburgh; revista *The Economist* are mai mult de jumătate dintre articolele fiecărui număr consacrate *politicii internaționale*; foarte mulți laureați ai Premiului Nobel pentru economie, de la George Akerlof la Gary Becker, s-au concentrat pe studierea *psihologiei* actorilor economici etc.

Consider că tendința spre matematizare a profesiei de economist a provenit din frustrarea (nejustificată, după părerea mea) derivată din faptul că economia nu este considerată o știință, în sensul „tare" al cuvântului. Dar este o știință, numai că nu una *deterministă* (în care, date fiind anumite condiții inițiale, cauza x produce întotdeauna efectul y), ci una *probabilistă* (în care efectul y apare cu o anumită probabilitate). Acest lucru se întâmplă deoarece obiectul studiului economiei sunt oamenii, iar deciziile acestora nu sunt întotdeauna raționale și/sau morale. Atunci când milioane (sau miliarde) de oameni iau decizii iraționale și/sau imorale (amorale), niciun model matematic nu poate surprinde respectivele fenomene. Și atunci în ajutorul nostru vine studiul istoriei.

2. *Ce învățăm din istorie*. În istorie, fenomenele tind să se repete, dar într-un alt context pe spirala evoluției, respectând succesiunea teză – antiteză – sinteză. De aceea, putem învăța din lecțiile trecutului, cu condiția să știm că valorile, credințele, moravurile (într-un cuvânt, *cultura*) unei epoci își pun amprenta pe evenimente, dându-le un aspect specific. Dacă știm să extragem fenomenele de sub stratul cultural, putem observa că multe dintre ele au tendința de a se repeta.

Spre exemplu, cu totul altele erau valorile culturale și economice ale secolului al XIX-lea, când întregul sistem economic se baza pe etalonul aur, față de valorile culturale și economice ale secolului al XX-lea, bazate pe banii fiduciari (*fiat money*). În secolul al XIX-lea, etalonul aur asigura o disciplină macroeconomică absolută. Astfel, atunci când un stat pierdea competitivitatea externă (produsele sale deveneau prea scumpe pentru a fi exportate), statul respectiv creștea importurile, pierdea rezervă de aur, iar *preț*u-

EDUCAȚIA FINANCIARĂ PRIN ISTORIE

Înainte de a vorbi despre educația financiară prin istorie, ar fi potrivit să vorbim despre educația financiară, în general. Așa cum spunea domnul guvernator Mugur Isărescu, omul trăiește câteva zile de euforie după ce contractează un credit, iar apoi trăiește zeci de ani cu teamă și frustrări, accentuate în cazul în care creditul este luat în altă valută decât cea în care își încasează salariul și/sau dacă este un credit pe termen lung sau cu dobândă variabilă. Din acel moment, o reacție psihologică normală este de a căuta „țapi ispășitori", pe care să poată de vina pentru necazurile sale. Iar pe lista acestor „țapi ispășitori", foarte sus, aproape de vârful ei, se află banca centrală (în speță: Banca Națională a României). Acesteia i se reproșează cel puțin trei lucruri: că nu comunică suficient cu publicul; că nu face o prezentare completă a tuturor doctrinelor economice, a economiei de piață, a riscurilor aferente; că nu a făcut aceste lucruri la momentul oportun, adică înainte de declanșarea crizei. Toate trei criticile sunt lipsite de fundament, așa cum voi încerca să arăt în cele ce urmează.

În primul rând, Banca Națională a României a făcut cel mai mult, dintre toate instituțiile statului român, în materie de educație financiară a publicului. Stau mărturie în acest sens conferințele și simpozioanele desfășurate anual sau bi-anual cu *istoricii* (precum cel de față), cu *jurnaliștii economici* (în luna noiembrie a fiecărui an), cu *juriștii* și, mai recent, cu *magistrații*, cu *profesorii universitari* (în cadrul programului „Academica"), cu *elevii de liceu* și cu *studenții* (în cadrul programului „Zilele porților deschise"), cu *elevii din ciclul primar* („Olimpiada micilor bancheri") etc. De remarcat este faptul că aceste manifestări se desfășoară de foarte mulți ani, în orice caz dinainte de criza economică din 2008. Plus un număr mare de publicații și articole, apariții în mass-media etc.

Adam Smith

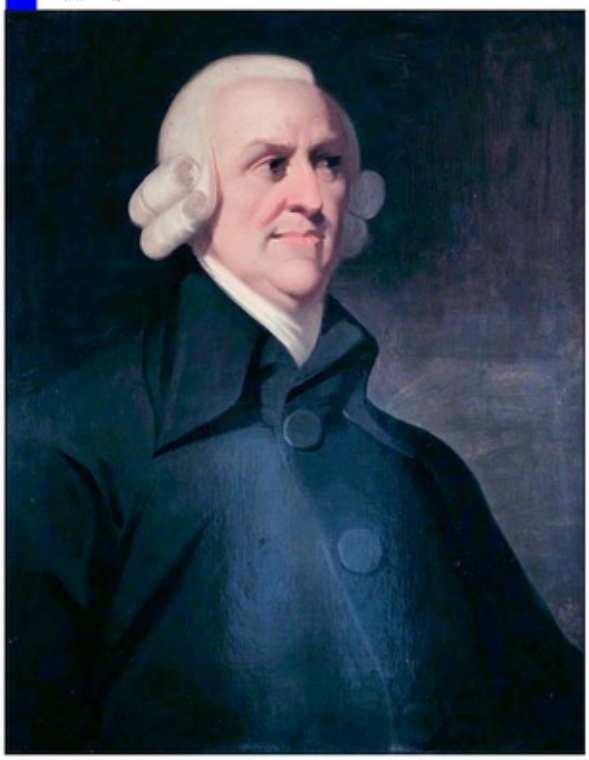

În al doilea rând, nu este corect să se reproșeze Băncii Centrale că, în cadrul acestor conferințe nu face o prezentare completă a teoriilor economice. Am avut o experiență recentă în acest sens, în urmă cu două săptămâni, când am ținut o prelegere la Institutul National al Magistraturii. Cursanții au apreciat în mod deosebit cursul, *feed-back*-ul acestora fiind că au învățat multe lucruri noi, care le vor servi în activitatea practică. În schimb, detractorii B.N.R. au folosit acest prilej pentru a acuza banca de prezentare trunchiată a doctrinelor și curentelor

Probabil că nu și probabil că un conflict major având ca temă reîmpărțirea avuției este inevitabil. Dar aceasta este deja o temă pentru o altă discuție.

Ceea ce trebuie să reținem de aici este că economistul trebuie să judece fenomenele istorice în funcție de setul de valori și de fundamentele culturale dominante. În definitiv, a ști istorie nu înseamnă a memora anii de domnie a regilor sau anii marilor conflagrații, ci a înțelege ce îi motiva pe oameni la un moment dat.

3. *Implicații pentru România*. Ce legătură au toate cele arătate cu situația din prezent a României? Legătura este directă în ceea ce privește potențialul parcurs european al acestei țări, după cum voi încerca să arăt în continuare.

Din perspectiva unei integrări depline și de succes (de exemplu, în zona euro), România ar trebui să îndeplinească patru seturi de criterii: nominale, juridice, reale și culturale (cu precizarea că doar primele două sunt scrise explicit în tratate). Astfel, *convergența nominală* presupune îndeplinirea Criteriilor de la Maastricht, cu privire la rata inflației, deficitul bugetar, nivelul datoriei publice, variația cursului de schimb, dobânda la obligațiuni de stat etc. *Convergența juridică* presupune transpunerea completă a legislației europene, mai ales în ceea ce privește independența Băncii Centrale (solicitată explicit de Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene). *Convergența reală* (nestipulată în tratate, dar extrem de importantă) se referă la caracteristicile structurale ale economiei, precum: nivelul PIB/locuitor, structura pe ramuri a economiei, dezvoltarea infrastructurii, sincronizarea ciclurilor de afaceri cu a partenerilor comerciali etc. În fine, *convergența culturală*, despre care doar recent a început să se vorbească și care este incompletă chiar în cadrul eurozonei.

Astfel, putem vorbi de două tipuri de cultură, una central și nord-europeană (germanică) și una mediteraneană (latină), cu caracteristici fundamental diferite. În cadrul primului tip de cultură se obișnuiește onorarea angajamentelor și contractelor; acest lucru e mai puțin obligatoriu în al doilea tip de cultură. În cultura central și nord-europeană plata datoriilor e sfântă; nu la fel și în cultura mediteraneană. În primul tip de cultură individul este, în general, responsabil pentru faptele sale (ca un adult), în timp ce în al doilea tip de cultură este iresponsabil (ca un copil) și așteaptă mereu salvarea de la tătucul-stat. În cultura central și nord-europeană creșterea economică se obține prin reforme structurale, în timp ce în cultura mediteraneană se încearcă stimularea (temporară) a creșterii economice prin relaxări fiscale. În fine, în primul tip de cultură, competitivitatea externă se obține prin creșteri de productivitate, iar în al doilea tip de cultură, prin devalorizări succesive.

Este evident că România, care aparține tipului de cultură mediteranean, nu are ce să caute în zona euro dacă nu adoptă o cultură de tip central și nord-european. Aș îndrăzni să spun că, și dacă am îndeplini toate celelalte criterii (nominale, juridice, reale), dar nu l-am îndeplini pe cel cultural, acest lucru ar fi un obstacol insurmontabil pentru intrarea noastră în zona euro.

Și, ca să închei într-o notă pesimistă, nu cred că democrația de tip electoralist-populist pe care o avem, în care *toate partidele*, de la stânga la dreapta, se comportă permanent ca și când ar fi în campanie electorală, promițând numai lucruri plăcute și escamotând lucrurile neplăcute, ar putea vreodată să îndrepte populația României spre convergența culturală cu partea dezirabilă (de Nord) a Europei. Despre ce fel de cult al muncii, perseverenței, prevederii și responsabilității vorbim în aceste condiții? Cine să le inoculeze și cui?

Valentin LAZEA,
Economist-șef al B.N.R.[*)]

[*)] Opiniile prezentate sunt personale și nu implică în niciun fel Banca Națională a României.

rile și salariile interne scădeau, până când competitivitatea externă era recâștigată, iar rezerva de aur reîntregită.

Echilibrul macroeconomic era dublat de un echilibru microeconomic: într-o epocă în care onorarea contractelor era literă de lege, iar bancherii aveau răspundere nelimitată (*unlimited liability*), se întâmpla adesea ca bancherii care nu-și onorau obligațiile față de clienți să meargă la închisoarea datornicilor (lucru care li se putea întâmpla și clienților rău-platnici).

Începuturile meseriei de bancher zugrăvite de flamandul Quentin Matsys, la 1514

Sosește secolul al XX-lea, cu Primul Război Mondial, Revoluția bolșevică, votul universal, sindicatele, sistemul parlamentar, abandonul etalonului de aur și o întreagă lume de credințe și valori se prăbușește. De acum, banii se tipăresc după necesitate (și nu în strânsă legătură cu un metal prețios), prețurile și salariile sunt rigide în jos (nu se mai acceptă scăderea acestora), datoriile pot fi onorate sau nu (de la *unlimited liability* se trece la *extended liability*, apoi la *limited liability*), închisoarea datornicilor dispare și, odată cu acestea, disciplina macroeconomică și disciplina microeconomică se duc pe apa sâmbetei.

Să nu se creadă că fac apologia necondiționată a secolului al XIX-lea. Pentru că, dacă este adevărat că în materie economică, secolul respectiv a fost de aur (atât la propriu, cât și la figurat), în materie socială a fost secolul adâncirii continue a inegalității, fapt care a grăbit evenimentele dramatice de la începutul secolului al XX-lea. Așa cum remarca economistul francez Thomas Piketty, în cartea sa *Capitalul în secolul al XXI-lea*, în secolul al XIX-lea devenise mai rentabil pentru un tânăr să se căsătorească cu o moștenitoare bogată și să câștige o avere pe care nu ar fi putut să o acumuleze într-o viață de muncă cinstită.

În secolul al XX-lea, ca urmare a războaielor și a revoluțiilor, inegalitatea socială și de avere s-a redus simțitor. A devenit aproape imposibil să devii mai bogat prin moștenire decât printr-o viață de muncă, fapt pozitiv dintr-o perspectivă sociologică. Dar, începând din anii '80 (urmare a *thatcher*-ismului, a *reaganomics*-ului și a dereglementării piețelor) au crescut din nou tendințele de inegalitate. Astăzi, au apărut din nou „vânătorii de zestre", ca rezultat al unui calcul economic rațional. Întrebarea este dacă omenirea va avea înțelepciunea și puterea să se oprească înainte ca inechitățile să fie rezolvate într-o manieră violentă.

anul în care au fost introduse reforme noi la C.E.C.: promovarea pe scară largă a plăților fără numerar, sistemul cecurilor de decontare sau plata pensiilor prin serviciul de cecuri. În 1943 au fost introduse inovații în sistemul cecurilor, precum reforma casieriilor publice, prin care furnizorii statului își efectuau toate plățile prin C.E.C.

Până la sfârșitul anului 1944, depunerile la C.E.C. vor depăși nivelul depunerilor bancare, ceea ce îi va permite să-și păstreze titlul de cea mai mare bancă de depozite a sistemului bancar românesc. În același an, categoria depunătorilor „elevi și minori" ajunge să reprezinte peste 42% din numărul total al depunătorilor. Este continuată campania de promovare a economisirii, în formele și elementele consacrate: filme documentare și diapozitive în cinematografe, presă, radio, reviste, broșuri, prospecte etc.

În 1950 se înregistrează progrese semnificative în apariția unor servicii și produse bancare/instrumente de economisire moderne, oferite atât persoanelor fizice, dar, mai ales, persoanelor juridice. În 1954 se introduc operațiunile de acreditiv care nu aveau nicio legătură cu acreditivul de astăzi. O persoană care depunea o sumă pe un carnet de C.E.C. putea încasa suma respectivă la orice unitate C.E.C., evitând astfel transportul de numerar pentru călători.

Reclamă C.E.C. din perioada interbelică

În anul 1970, introducerea operațiunilor de creditare pentru achiziționarea de locuințe conduce la atingerea pragului maxim al dezvoltării în următorii 10 ani. Se trece astfel de la etapa de dezvoltare la cea de consolidare a Băncii.

După anul 1990, sistemul bancar românesc începe o nouă etapă. Se sparge monopolul deținut de cele cinci bănci (Banca Națională a României, Banca Agricolă, Banca de Investiții, Banca Română de Comerț Exterior și Casa de Economii și Consemnațiuni), apar băncile private și cele cu capital străin. Bankingul din România este reinventat la nivel de detaliu, atât în ceea ce privește normele de creditare, cât și gama de produse și servicii. În această perioadă, Banca Națională a României și Asociația Română a Băncilor depun eforturi susținute pentru modificarea sau adaptarea normelor, pregătirea personalului bancar și educarea clientelei, persoane fizice și persoane juridice.

În anul 1999, C.E.C. înregistrează șapte milioane de clienți și gestionează o treime din economiile depuse la bănci de populație.

Începând cu anul 2005, sistemul bancar trece la o nouă etapă, de adaptare la cerințele europene, iar B.N.R. și A.R.B. continuă să depună eforturi pentru actualizarea în consecință a normelor, pentru pregătirea angajaților bancari și pentru educarea clienților.

În luna mai 2007, acționarii C.E.C. aprobă „Strategia de dezvoltare a C.E.C. pentru perioada 2007 – 2011": „Până în 2011, C.E.C. trebuie să fie lider pentru operațiunile bancare desfășurate de populația României și aferente activităților economice din zona rurală și urbană, cu o populație de până la 50.000 de locuitori. Pe termen lung, C.E.C. trebuie să devină o bancă comercială universală puternică, un competitor real pe toate segmentele pieței bancare (retail, IMM-uri, finanțarea activităților agricole și chiar a marilor corporații)". În anul 2008, C.E.C. devine C.E.C. Bank. Misiunea actuală este: „C.E.C. Bank trebuie să fie o bancă comercială universală, competitivă, care să ofere clienților produse și servicii diverse și de calitate, urmărind cu precădere finanțarea IMM-urilor, agriculturii, administrațiilor publice locale, precum și a acelor proiecte bancabile care, prin natura lor, contribuie la dezvoltarea economică, crearea și menținerea locurilor de muncă. Banca va fi un element activ în sprijinirea clienților pentru accesarea Fondurilor Europene și se va implica în susținerea programelor guvernamentale. O atenție deosebită va fi acordată în continuare relației cu populația României."

Radu Grațian GHEȚEA,
Președinte Director General, C.E.C. Bank

C.E.C. BANK – 153 DE ANI DE ISTORIE, EDUCAȚIE ȘI CIVILIZAȚIE BANCARĂ

Puține bănci se pot lăuda cu tradiția, cu experiența acumulată de-a lungul timpului și cu milioane de clienți. Și mai puține sunt cele care au scris și continuă să scrie pagini de istorie și cultură bancară, contribuind la educarea mai multor generații. Iar atunci când vorbim de o astfel de bancă, cu siguranță ne referim la C.E.C. Bank, care aniversează în acest an 153 de ani de activitate, ani în care instituția a oferit produse și servicii de calitate, parte din istoria și civilizația bancară românească și europeană.

Totul a început în anul 1864, când domnitorul Alexandru Ioan Cuza decide să facă ordine în finanțele țării și înființează Casa de Depuneri și Consemnațiuni (C.D.C.), strămoșul actualului C.E.C. Bank. La 1 ianuarie 1865 încep operațiunile în trei camere din sediul Ministerului de Finanțe, iar la 15 ianuarie are loc Ședința Comisiei de Priveghere. La sfârșitul anului, activitatea se mută în sediul din Hanul Șerban Vodă. Zece ani mai târziu se construiește primul palat al Casei de Depuneri și Consemnațiuni. În anul 1880 apare legea pentru înființarea Casei de Economii, care va fi administrată de către C.D.C., al cărei nume a fost schimbat în Casa de Depuneri, Consemnațiuni și Economie. În anul 1881 regele Carol I participă la deschiderea primului ghișeu al instituției.

Palatul C.E.C. la începutul secolului trecut

În anul 1892, împrumuturile acordate administrațiilor locale – județe, orașe, comune – sunt utilizate în principal pentru realizarea de construcții pentru școli, spitale, cazărmi, localuri pentru primării, poduri, șosele etc. Casa de Depuneri, Consemnațiuni și Economie contribuie astfel la dezvoltarea socială și economică a României.

În anul 1895 încep lucrările la Palatul C.E.C., în prezența regelui Carol I și a reginei Elisabeta. Un an mai târziu se pune piatra fundamentală, iar în anul 1900 se finalizează lucrările la Palatul C.E.C. În acest an, cel mai mare număr de depunători era încadrat în categoria „minori și elevi", care dețineau aproape 25% din totalul soldului depunerilor. În această perioadă sunt înființate și primele case de economii școlare, în câteva școli primare din București, din inițiativa Institutului Economic Românesc.

În 1930, sărbătorirea anuală a Zilei Mondiale a Economiei, 31 octombrie, intră și în tradiția țării noastre, dar mai ales a C.E.C.-ului. În 1936, C.E.C. sprijină învățământul românesc prin acordarea de împrumuturi unor instituții de învățământ de seamă din București: Comitetului Școlar al Liceului „Gheorghe Șincai", Facultății de Drept a Universității București, Comitetului Școlar al Liceului „Sf. Sava".

În 1940, C.E.C. întărește legătura cu mediul muncitoresc, prin înființarea de case de economii muncitorești în cadrul mai multor societăți comerciale și mari întreprinderi. Un an mai târziu, România intră în război, iar C.E.C. înzestrează și susține financiar Spitalul Militar Z.I. nr. 345 din București, pentru răniții de război. 1942 este

întâmple cu noi. Magia exercitată de obiectivul unei „Europe whole and free“ (Europa unită și liberă) își proiecta lumina asupra viitorului pe care trebuia să-l aducă ziua de mâine...

Cum stau lucrurile acum? Știm ce ne vor aduce vremurile care vin? Nu, nicidecum... Avem mai multe întrebări decât răspunsuri... Analizele pe care ni le oferă teoria haosului vorbesc despre faptul că în actualul context schimbări mici ale condițiilor inițiale pot fi catastrofale în urmări... Mai mult, în privința evoluțiilor viitoare, elitele politice se vor confrunta mai ales cu evenimente neașteptate, cu surpriza... Asistăm deja la desfășurări pe care nu le socoteam posibile acum vreo 4 – 5 ani. Poate nici acum doi ani... Iar asta se întâmplă inclusiv în aria euro-atlantică și pe frontiera acestei comunități – regiune în care, prin mila lui Dumnezeu, se află și România... Mai ales aici, nimic nu pare să îndreptățească prognoze cât de cât optimiste sau să alimenteze, la fel ca acum 25 – 30 de ani, speranța... În planul distribuției de putere și al politicilor de putere implicațiile pot fi devastatoare în regiunea noastră. Posibila fractură a relației transatlantice și întrebările privind rolul S.U.A. și al Germaniei în Europa înseamnă pentru noi și riscul „de a cădea între scaune“. Este cât se poate de limpede că avem de a face cu o „altă lume“... Suntem oare pregătiți pentru ea?! Asta însemnând, de fapt, dacă știm, dacă înțelegem și avem soluțiile necesare pentru a-i înfrunta provocările și a face față amenințărilor care se înmulțesc în aceste zile...

Robert Kagan

Cred că vremurile de azi aduc în discuție în mod direct problematica – și necesitatea imperativă – a unui proiect așezat și asumat cu îndârjire al dezvoltării României, al întăririi resurselor sale de putere și, în același timp, așa-numitele „chestiuni regaliene“ ale securității și apărării. Această problematică vorbește cât se poate de limpede despre o serie de lucruri importante pentru noi ca națiune, ca țară, pentru obiectivele noastre politice în plan intern și extern – lucruri pe care trebuie să le discutăm în mod serios și în legătură cu care sunt de adus în memorie și „lecțiile învățate“ în anii de după Revoluție.

Tocmai despre asta aș vrea să vorbesc în continuare. Pentru că în acest context avem de a face, ca și acum un secol, cu rolul B.N.R., cu acțiunea și politicile Băncii Centrale în cursul tranziției începute în 1990. A trecut mai mult de un sfert de secol, trebuie să ne ocupăm de asta, nu-i așa? Nu este vorba aici de nostalgia anilor „care au trecut ca un vis“ și nici măcar de faptul că mulți dintre noi au participat la deciziile, la acțiunile și, evident, la întrebările și îndoielile acelor vremuri. Am în vedere evoluții care și-au pus amprenta asupra vieții oamenilor din această țară!

Dacă pare să nu existe vreo îndoială în legătură cu ceea ce datorăm B.N.R. în cursul ultimului sfert de veac și asta încă de la început, din 1990 – 1991 – chiar dacă nu am văzut analize integrate în legătură cu corelarea politicilor guvernamentale și a celor patronate de B.N.R. –, există însă multe clișee în caracterizarea tranziției din România – mai ales a tranziției timpurii. Sigur, aici sunt multe de spus și despre întârzieri și oportunități ratate, și despre erori, și despre rețete greșite venite de afară (inclusiv de la F.M.I. și Banca Mondială). Mult mai important mi se pare însă – acum – altceva: în România, în toată această perioadă, s-a mers înainte, în țara asta „s-au întâmplat lucruri“. Nu peste tot și nu în toate domeniile la fel... ca să nu mai vorbim de înapoierea gravă în privința infrastructurii. Imaginea pe care o avem asupra tranziției românești trebuie pusă în alți termeni. Cred că cel mai potrivit ar fi să citez, în acest context, ceea ce spunea, în 2003, în Washington Post, Paul

LA CE AR TREBUI SĂ NE UITĂM CÂND PRIVIM ÎN URMĂ...

Reuniunile care celebrează un număr de ani de la un moment sau altul al istoriei noastre când s-a pus vreo „piatră de temelie“ sau de când s-au întâmplat lucruri importante, care ne-au marcat apoi viețile, dobândesc adesea o notă formală și oarecum grăbită.

Aș spune însă – și reiau aici o observație a domnului guvernator Mugur Isărescu, făcută parcă acum un an la S.N.S.P.A. – că asemenea momente nu trebuie să treacă pe lângă noi fără a întârzia ceva vreme asupra lor, fără să vorbim despre ceea ce s-a întâmplat atunci și despre ceea ce înseamnă asta acum... Iar dacă discutăm despre lucruri întâmplate mai aproape de vremurile de azi, să ne întrebăm dacă există ceva care să ne dea de gândit sau să însemne „lecții învățate“...

Cei 150 de ani de la adoptarea leului, aniversarea B.N.R. sau veacul scurs de la intrarea noastră în Primul Război Mondial și mai apoi de la „coborârea în infern“ în acel an 1917 – când toate nenorocirile lumii păreau a se fi abătut asupra României – vorbesc fără îndoială despre câteva lucruri care sunt, cred eu, mai actuale decât oricând și despre învățăminte asupra cărora ar trebui să ne oprim, cu gândul la vremurile prin care trecem acum. Momentele în jurul cărora s-a așezat agenda conferinței de astăzi vorbesc până la urmă – dacă ne gândim mai ales la Primul Război Mondial – despre încercările de care este plină istoria noastră și despre amenințările care au pus adesea în discuție existența sau integritatea României ca entitate național-statală. Ar trebui să știm că asemenea încercări sau amenințări nu aparțin doar trecutului. Înaintașii noștri știau asta foarte bine. Reperele istorice de care ne ocupăm acum vorbesc în același timp despre responsabilitatea istorică a elitelor în serviciul statului și despre capacitatea lor de a-și asuma „traversarea deșertului“. Vorbesc despre viziune și sacrificiu, despre înțelepciune și sânge rece și – desigur – despre acea indispensabilă știință a lucrurilor în vremuri în care nimic nu mai pare să stea în picioare.

Paul Wolfowitz

Ne vorbesc ele și despre vremurile de azi?! Aș spune că nu încape nicio îndoială. Am afirmat, încă de acum câțiva ani, că ne așteaptă o nouă etapă a restructurării strategice la nivel european și mondial, care pune în discuție multe dintre soluțiile sau garanțiile sau realitățile cu care ne-am obișnuit în ultimele două decenii. Am intrat deja într-o perioadă de turbulență avansată – aș numi-o, reluând o formulă mai veche, „the age of turbulence 2.0“ –, care pare să cunoască prăbușirea oricărei ordini mondiale. Mulți vorbesc despre o perioadă „neagră“ – „the Dark Ages 2.0“, cum o numește Robert Kagan –, care va fi marcată – este! – de confruntări dure, în cursul cărora revine în față amenințarea militară. La fel ca acum 25 – 30 de ani, suntem confruntați cu un mediu internațional tulbure, ale cărui coordonate politice, economice și militare urmează să se reașeze în mod dramatic. Înclin însă să cred că lucrurile sunt sau ar putea să arate mai rău în anii care vin. Atunci, în 1989, evoluțiile pe care le întrezăream aduceau o speranță, deschideau un drum. Convingerea că vin vremuri grele nu eșua în incertitudine sau neîncredere în ceea ce avea să se

CE POATE ȘI CE NU POATE SĂ FACĂ B.N.R. PENTRU PROTECȚIA CONSUMATORULUI

Jubileul pe care îl marcăm astăzi, la cea de a 25-a sesiune a colocviilor de istorie și civilizație bancară, este o bună ocazie pentru reflecții și rememorări. Mai cu seamă că șirul acestor reuniuni, începând cu sesiunea de debut, din 1992, a contribuit determinant la schimbarea stilului și temelor de meditație privind cultura creditelor, a dobânzilor, a contractelor, a riscurilor creditării, a schimburilor valutare, a mișcării prețurilor, a intermedierii financiare; și a contribuit la continua redefinire a programelor de acțiune. S-a conturat astfel o perspectivă nouă asupra educației financiare. În jurul acestei idei a fost mai întâi structurat, iar apoi continuu restructurat cercul virtuos al educației financiare în care s-a angajat, emoțional și totodată rațional, Banca Națională a României. Mai multe programe de succes – cum sunt „Academica-B.N.R.", în care am atras universitățile; colocviile de la Sinaia, ajunse la a 16-a ediție anuală, la care participă jurnaliști specializați în economie; proiectele adresate elevilor („Să vorbim despre bani și bănci") – în care am atras întreaga noastră rețea teritorială, în colaborare cu Ministerul Învățământului; dezbaterile frecvente din sala „Mitiță Constantinescu", cu participarea specialiștilor din bănci, a numeroși cercetători, profesori, jurnaliști – plasează Banca Națională în linia întâi a frontului pentru creșterea calității educației financiare. Fapt întărit și de prestigioasele premii internaționale primite an de an.

Dacă istoria ne învață că, de-a lungul timpurilor, educația s-a dovedit a fi impulsul pentru o viață economică aducătoare de bunăstare, tabloul vieții bancare curente aduce educația financiară lângă protecția consumatorilor de servicii financiare. Numai împreună aceste două valori pot fi gândite, proiectate și organizate într-un sistem care să acționeze cu eficiență maximă. Iar împreună, în acest context, înseamnă acțiuni inteligente, desfășurate în unitatea lor firească, dar și într-o diversitate specifică.

Manifestare în cadrul „Academicei – B.N.R." la Universitatea Maritimă din Constanța

O posibilă parabolă a războiului hibrid

Wolfowitz, atunci încă adjunct al Secretarului Apărării al S.U.A. (peste doi ani avea să devină președintele B.M.): că România a făcut mai mult decât se crede pe calea reformelor, a transformării politice, economice și sociale, și că soluțiile dezvoltate în acest context sunt de apreciat și chiar avem de învățat de la felul în care a evoluat România când vorbim de alte tranziții. Aș mai adăuga aici: este vorba de faptul că în această perioadă factorul politic românesc a încercat în bună măsură să înțeleagă cum stau lucrurile, să gândească cu capetele proprii și să recurgă la soluții proprii. Nu cât ar fi trebuit, nu cât ar fi fost nevoie pentru ca în perioada crizei să nu fi auzit din spațiul U.E. despre vulnerabilitatea pe care o avea România din cauza privatizării „cu investitor strategic" străin a peste 95% din sistemul bancar al țării. Au trecut mai bine de 25 de ani de la începutul transformării României. Ce lecții ar fi de luat acum în considerare, dincolo, desigur, de importanța ancorei euro-atlantice? Aș restrânge ceea ce am în vedere în acest context la șapte lecții:

- Importanța elitei politice: a unei elite care să aibă un acut simț al responsabilității istorice și un sens încăpățânat al direcției; fără o elită politică în stare să stăpânească meseria grea a guvernării, cu școală și experiență, în vremuri ca acestea, țările sunt spulberate.
- Importanța unui proiect propriu de dezvoltare, care să meargă mai departe decât ceea ce ne-a așezat „pe drum" la sfârșitul anilor '90 în privința intrării în NATO și UE.
- Capacitatea de a dezvolta soluții proprii, mai ales acum când soluțiile anterioare s-au spulberat. Ar trebui să ne gândim și la ceea ce ne spun alegerile din Franța.
- Importanța instituțiilor: România are nevoie de instituții puternice, chiar dacă aici, la gurile Dunării, acest lucru pare irealizabil.
- Importanța stocului de cunoaștere și expertiză, a calității resurselor umane.
- Stabilitatea economico-financiară: o valoare de care B.N.R. „a ținut cu dinții".
- Capacitatea de a rezista în condiții de „război hibrid" și de atac permanent de diversiune, intoxicare și manipulare. Avem de a face acum, în România, cu un atac pe „centrul sistemului", cu câteva ținte critice, printre care și B.N.R.

Prof.univ.dr. Vasile SECĂREȘ,
Președinte al Consiliului de Administrație
al Institutului Bancar Român

Cu aceeași neîncredere a fost privită și apariția cardului bancar

Din 2009 încoace, a crescut simțitor cerința de implicare puternică a băncilor în intensificarea și perfecționarea procesului de protecție a consumatorilor de servicii financiare. Desigur, conjugată cu educația financiară. Cerință determinată și de apariția, în spațiul public, a mai multor voci active, între care și cele ale unor avocați și parlamentari, ce nu numai că au stârnit consumatorii de servicii financiare împotriva băncilor, dar până să intervină Curtea Constituțională au pus sistemul bancar în fața unor riscuri severe prin promovarea unor legi care sfidau contracte absolut corecte. Băncile însele, deseori, au turnat gaz peste acest foc, fie prin aroganță, fie prin insensibilitatea manifestată față de debitorii ajunși în dificultăți de plată.

Acum, vedem un alt curs al lucrurilor. Spre bine. Dar mai e mult de muncă. Și e nevoie de un efort susținut. Băncile pot acum mișca lucrurile pornind de la o realitate de neimaginat în anii '90. Mulți analiști scriau, atunci, că românul cu cont în bancă e o floare rară. Astăzi însă, 10 milioane de cetățeni ai României și-au deschis, în bănci, 15 milioane de conturi. Procesul de creditare totodată, susținut înainte de criză din economisirile altor țări, are acum drept bază solidă economisirea internă. În contrapartidă, numărul conturilor de creditare a ajuns la 7,4 milioane. Iată climatul optim în care băncile – dacă își vor înțelege nu doar menirea, ci și propriul interes – ar putea deschide, în bună înțelegere cu Asociația Română a Băncilor și cu Institutul Bancar Român, o mare școală de educație financiară în tandem cu protecția consumatorilor de servicii financiare.

Nu voi intra în detalii. Dau însă un exemplu. Sunt 10 milioane de *creditori* ai băncilor, cu conturi de depozite, care primesc periodic situații financiare ori alte documente. Iar cei mai mulți, inclusiv dintre cei cu studii superioare, nu înțeleg toți termenii de specialitate folosiți în scrisorile primite de la bănci. Nu sunt deloc rare cazurile când primesc telefoane, la Banca Națională, de la clienți care îmi spun că înțeleg că nu e nevoie să cunoască mecanismul ceasului și că important e să știe să citească ceasul; dar că în situațiile financiare pe care le primesc de la bănci sunt termeni ce se cer explicați. Un pensionar m-a întrebat, nervos, de ce-i trece lui intrarea pensiei pe card la rubrica „Credit", fiindcă banca nu i-a dat nici un credit. Știu că a schimba formularistica ar costa bani mulți. Deși ar merita. Dar oprește ceva sau cineva băncile să introducă în actualele formulare, așa criptice cum sunt, legende cu explicarea simplă, pe înțelesul tuturor, a noțiunilor folosite? Dacă băncile ar face în acest sens câțiva pași înainte, milioane de oameni ar începe să înțeleagă câte ceva din limbajul bancar.

Aici pun punct. Dar subiectul rămâne deschis.

Adrian VASILESCU,
Consultant de strategie
la Banca Națională a României

Apropo de diversitate. Spun apăsat, chiar dacă pe mulți îi voi contraria, că protejarea consumatorilor de servicii financiare, în sensul comun al acestei sintagme, nu intră în atribuțiile B.N.R. Așa consfințește legea românească!

La începutul anilor '90 mulți spuneau că românul cu cont în bancă va fi o floare rară

Dar ce înseamnă „sensul comun"? Pentru a mă face mai ușor înțeles, voi recurge la doi termeni folosiți în comerțul cu mărfuri, îndeobște cunoscuți. ANGRO, cum apare în DEX, din fr. *en gros*, ceea ce înseamnă a cumpăra sau a vinde cu ridicata în cantități mari sau în stil mare, de către firme sau companii specializate. Și DETALIAT, din fr. *en detail*, însemnând vânzarea cu amănuntul direct către consumatori. Îmi asum, așadar, această departajare, care reliefează edificator un adevăr esențial: acela că activitatea de protejare nu se poate limita la consumatorii-debitori, cei care au împrumutat bani de la bănci și acum sunt în situația de a-și onora datoria; această activitate se extinde la multe alte categorii, în prim-plan fiind consumatorii-creditori, care economisesc și-și păstrează economiile în depozite bancare.

Pentru a defini „sensul comun", în materia protecției consumatorilor de servicii financiare, expresia „cu amănuntul" este cea mai potrivită. Să primești, să analizezi și să rezolvi plângerile una câte una. Caz cu caz.

Este prea bine cunoscut faptul că protecția „cu amănuntul" a consumatorilor de servicii financiare, care a făcut în vremea din urmă progrese evidente, înregistrează în continuare și mari deficiențe. Pretext pentru tot mai multe voci, din spațiul public și nu numai, să îndrepte către Banca Națională săgeți pe care nu greșesc dacă le numesc otrăvite. O imagine deformată departe de a fi singulară, de altfel își face astfel loc în opinia publică: aceea că B.N.R. nu și-ar îndeplini principala misiune, aceea de a-i proteja pe clienții băncilor, persoană cu persoană, caz cu caz. Simplă închipuire. Fiindcă legea nu înscrie între atribuțiile B.N.R. protecția „cu amănuntul" a clienților bancari. Prin lege, Băncii Naționale a României îi sunt încredințate, într-adevăr, și răspunderi privind protecția consumatorilor de servicii financiare... însă într-un sens special: „cu ridicata"! B.N.R. asigură protecție, pe căi specifice, tuturor celor 10 milioane de persoane fizice care dețin cele 15 milioane de depozite de economisire; dar și milioanelor de debitori cu credite bancare; de fapt, tuturor cetățenilor care, într-un fel sau altul, vin în contact cu băncile. Masei mari și tăcute de consumatori care de regulă nu e apărată de avocați; și nu protestează nici la Parlament, nici în fața Băncii Naționale și nici în fața sediilor băncilor comerciale. Banca Națională este chemată să-i protejeze. Cum anume o face? Îndeplinindu-și toate cele cinci atribuții pe care i le-a stabilit legea: 1) politici monetare și politici de curs de schimb; 2) autorizarea, reglementarea și supravegherea prudențială a instituțiilor de credit; 3) emiterea bancnotelor și a monedelor; 4) stabilirea regimului valutar; 5) administrarea rezervelor internaționale. Toate subsumate obiectivului fundamental: stabilitatea prețurilor. Și, desigur, stabilității financiare.

Cum funcționează această protecție „cu ridicata"? Și care sunt rezultatele? Dau un singur exemplu. Semnificativ însă. Dacă B.N.R. – într-o lume incertă, vulnerabilă și riscantă – asigură, prin politici specifice, stabilitatea și soliditatea sistemului bancar, rezultatul se regăsește în garanția dată celor 10 milioane de depunători, pentru conturile lor, că banii din bănci sunt în siguranță. Nu doar sumele garantate prin lege, până la 100.000 de euro; pentru că și sumele mai mari sunt în siguranță – în condițiile în care și băncile sunt sigure.

Și atunci, cui îi revine răspunderea protecției „cu amănuntul": caz cu caz, cont cu cont, împrejurare cu împrejurare? Legea face trimitere la A.N.P.C. Acestei instituții a statului îi impune să asigure protecția „cu amănuntul". Ceea ce nu impune însă legea – ci viața! – este că răspunderea cea mai mare în materie de protecție a consumatorilor de servicii financiare le revine... băncilor!

comisie regală habsburgico-ungară (rege al Ungariei occidentale era Ferdinand I de Habsburg, care avea să ajungă și împărat romano-german) făcea o cercetare asupra cămării de sare din Maramureș și constata o mare primejdie care se ridica la orizont: „De fapt, fiindcă cea mai mare parte dintre locuitorii comitatului Maramureș sunt români și, deoarece se potrivesc cu moldovenii la limbă, la religie și la obiceiuri, există pericolul să se întâmple ca acest comitat, încetul cu încetul, intrând pe furiș în Moldova, să se înstrăineze cu timpul, cu vreo ocazie, de regat [Ungaria habsburgică]. Așadar, deoarece nu vor fi puține astfel de ocazii, este în interesul majestății regești ca, la o nouă cercetare și discutare, să se îngrijească să fie trimiși și chemați oameni credincioși și zeloși".

O altă acțiune similară este relevată cu ocazia intrării oștilor lui Mihai Viteazul în Transilvania, în octombrie 1599. Domnul Țării Românești proceda astfel în numele împăratului habsburg Rudolf al II-lea și al alianței antiotomane numite Liga Sfântă, reflex aproape final al Cruciadei Târzii, menite să-i alunge pe otomani din Europa. Mihai Viteazul – privit de unii contemporani drept un posibil eliberator al Constantinopolului – nu a urmărit atunci, la 1599 – 1600, să făurească o Românie, să realizeze statul național unitar, ci doar să aibă, pe fondul etnic comun al celor trei țări, o bază puternică de luptă, care să-i asigure succesul în întreprinderile sale. Și totuși, reflexele de solidaritate etnică din timpul acestui act sunt evidente. Astfel, cronicarul umanist Szamosközy István sau Zamosius care, înainte de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania, îi lăuda pe români ca urmași ai romanilor și-l prezenta pe domnul român ca pe un erou creștin, nu-și poate ascunde ura și disprețul față de aceștia, după octombrie 1599. El nu poate înțelege și accepta domnia în Transilvania a unui principe român, adică de aceeași etnie cu disprețuiții valahi, cu iobagii, cu truditorii, cu locuitorii de mâna a doua. De aceea, după înfrângerea armatei princiare la Șelimbăr, Mihai este numit de acest cărturar „Valahul" și „Tiranul", iar populația românească în întregul său este apreciată ca „leneșă", „murdară" și înclinată spre „tâlhării" și „prădăciuni". Același cronicar observă alăturarea românilor transilvani la politica lui Mihai Viteazul și răscoala țăranilor români contra nobililor odată cu intrarea oștilor „Valahului" în zona intracarpatică. El pune toate acestea pe seama solidarității de tip etnic: „Într-adevăr, la vestea luptei nefericite [de la Șelimbăr, din 28 octombrie 1599], care s-a răspândit foarte rapid în întreaga țară, națiunea românilor, care locuiește în fiecare din satele și cătunele Transilvaniei, complotând peste tot, s-a unit cu poporul venit [din Țara Românească] și, atât împreună cât și separat, au prădat în lungul și în latul țării. Căci încurajați de încrederea că aveau un domn din neamul lor [...], au ocupat drumurile [...]". Cu alte cuvinte, românii transilvăneni s-au solidarizat cu românii veniți de peste munți. Observatorii menționați nu mai văd țărani răzvrătiți contra nobililor, ci români ridicați la luptă contra ungurilor, stimulați de venirea în fruntea țării a unui principe din neamul lor.

Cele două episoade rezumate mai sus se înscriu într-un interval de timp situat la începuturile Epocii Moderne. Ele au câteva caracteristici comune. Marchează acțiuni desfășurate sau pe cale de a se desfășura (posibile) în numele solidarității românilor. De asemenea, în fiecare dintre ele nu este vorba despre indivizi care acționează în nume românesc, ci de grupuri, de comunități, de entități românești: la 1547, românii maramureșeni s-ar putea pregăti de unirea cu moldovenii; la 1599, țăranii români ardeleni, uniți cu românii din Țara Românească, se revoltă contra stăpânilor maghiari. Cele două episoade se raportează la românii din interiorul arcului Carpaților care se solidarizează cu românii extracarpatici sau invers.

Cu alte cuvinte, românii trăgeau la români cel puțin încă din secolul al XVI-lea (sunt mărturii ale unor astfel de acțiuni încă din secolele XIII-XIV).

Academician Ioan-Aurel POP,
Rectorul Universității „Babeș-Bolyai",
Cluj-Napoca

ROMÂNII TRANSILVĂNENI ȘI PREGĂTIREA MARII UNIRI

Oare de când au vrut românii intracarpatici să facă parte dintr-o Țară Românească, să trăiască în structuri politice românești, sub oblăduirea unor instituții românești? Pentru că sub comunismul nostru original, mai ales în ultimul deceniu de existență a regimului Ceaușescu, se exagera cu sloganul „luptei de veacuri a poporului român pentru unitate, permanență și continuitate", dar și din alte motive, asemenea idei au fost, după 1989, complet respinse, bagatelizate, ironizate. Cu alte cuvinte, s-a spus și s-a scris ditirambic că nu au existat niciodată astfel de idei în mintea românilor.

De fapt, orice popor, din momentul constituirii sale, tinde să-și formeze structuri politice proprii, numite generic state, cu scopul organizării și conservării comunității etnice respective. Românii au făcut și ei același lucru, începând cu sfârșitul mileniului I d.H., făurindu-și astfel de formațiuni numite țări, judecii/cnezate, ducate/voievodate, domnii etc. Popoarele nu erau atunci conștiente de necesitatea unității lor politice globale, astfel că unele au rămas să trăiască în mai multe nuclee politice. Altele și-au realizat unitatea politică prin voința elitelor lor, a unor conducători energici. Românii au reușit în secolul al XIV-lea – ceva mai târziu decât unii dintre vecinii lor – să-și formeze două voievodate cvasi-independente sau două „libertăți românești" – cum le-a botezat inspirat Nicolae Iorga –, anume Țara Românească și Țara Românească a Moldovei. Ceilalți români, deopotrivă la nord și la sud de Dunăre – în ciuda unor înjghebări politice proprii trecătoare –, au ajuns să trăiască în state străine, în frunte cu stăpâni de altă limbă și credință. Este evident că românii nu au fost „animați" permanent de „dorința făuririi statului lor unitar, național și independent", din moment ce atunci erau alte priorități de viețuire și de supraviețuire. Cu timpul însă, situația se schimbă. Pe fondul acestei fărâmițări, pe la finele Evului Mediu și la începuturile Epocii Moderne, apar tendințe de unitate (parțială sau generală), stimulate de conștientizarea comunității etnice. Asemenea atitudini nu mai sunt atunci, pe la 1500 – 1600, rezultatul exclusiv al unor conducători luminați, ambițioși sau clarvăzători, ci ele provin și din voința poporului de jos, a comunităților grupate în anumite nuclee politice. Să vedem care ar fi câteva exemple în acest sens.

Mihai Viteazul, așa cum l-a zugrăvit în secolul al XIX-lea pictorul Mișu Popp

În luna septembrie a anului 1547, când Maramureșul (vechiul voievodat românesc transformat spre anii 1400 în comitat al Regatului Ungar) se afla sub o temporară dominație a Habsburgilor și când domnea în Moldova Iliaș Rareș (1546 – 1551), o

timpul celui de Al Doilea Război Mondial, Paul Morand, literat de mare talent, apoi membru al Academiei Franceze, a lăsat cunoscutul volum de impresii și amintiri *Bucarest*. Aici, Paul Morand, cu toate că îi simpatizează pe români, în general, nu se poate abține să nu le și critice unele defecte, începând cu superficialitatea. Apariția volumului *Bucarest* a supărat multă lume la București, unde se doreau mai ales elogii și deloc luatul peste picior din partea unui străin.

Cât despre Saint-Aulaire, la puțină vreme după prezentarea la București a scrisorilor de acreditare regelui Ferdinand, a fost nevoit să plece în refugiul de la Iași împreună cu Casa Regală, Guvernul și alte autorități ale țării. Acolo, în fosta capitală a Moldovei, s-a desfășurat cea mai mare parte a activității sale. În pofida greutăților și a nevoilor, Saint-Aulaire a știut să se impună în rolul de reprezentant energic al Franței, țara despre care se mai afirma atunci că era „sora noastră cea mai mare".

Amintirile lui Saint-Aulaire, care se suprapun numeroaselor amintiri lăsate de români despre aceeași perioadă, războiul, refugiul la Iași, Bucureștiul sub ocupație, au devenit o sursă importantă, aș spune chiar de neocolit, pentru istoricii acelor grele vremuri.

Exigența în ceea ce privește comparația și stilul lucrării, învățate încă din liceu, se recunoaște și în amintirile lui Saint-Aulaire. El i-a adăugat și talentul propriu, care face din lectura „confesiunilor" o experiență deosebit de plăcută. Trebuie subliniat și faptul că opera este compusă din alternanța textelor oficiale, rapoartele adresate guvernului de la Paris, seci, concise, cu narațiunea pur literară, deseori savuroasă.

În combinarea acestor înscrisuri, memorialistul prezintă adevărate portrete psihologice, care completează galeria lumii politice, atât române în cazul volumului de față, cât și franceze și străine în decursul întregului corp de amintiri.

În vârful acestui Panteon ridicat în fruntea poporului român și al conducătorilor săi din acele grele vremuri, Saint-Aulaire așază (cum putea fi altfel?) pe regina Maria și pe Ion I.C. Brătianu, însoțindu-le evocarea cu elogii supreme.

Brătianu este plasat alături de prim-ministrul francez Clemenceau și chiar deasupra altei ilustre personalități a acelor vremuri, fruntașul politic grec Venizelos. Citând aceste nume, pe Venizelos și pe Clemenceau, mi-aș permite două scurte digresiuni. Prima ar fi legată de faptul că, după părerea mea, istoricii români ai Marii Românii neglijează legătura pe care marile puteri ale vremii, fie dintr-o parte (Puterile Centrale), fie din cealaltă (Aliații franco-anglo-ruși), o făceau între România și Grecia, ambele state mici supuse presiunilor marilor puteri dornice să și le asigure mai curând ca auxiliare decât ca aliate.

La București domnea un Hohenzollern, la Atena, regina era tot o Hohenzollern, sora împăratului Germaniei. Ambițiile Rusiei

Prim-ministrul Franței Georges Clemenceau

CONTELE DE SAINT-AULAIRE, UN PRIETEN AL ROMÂNILOR

Comemorările numeroaselor și importantelor evenimente legate de Marea Unire au readus în atenția noastră figura unuia dintre cei mai influenți și statornici prieteni ai românilor, contele de Saint-Aulaire, ministru plenipotențiar al Franței în țara noastră între 1916 și 1920.

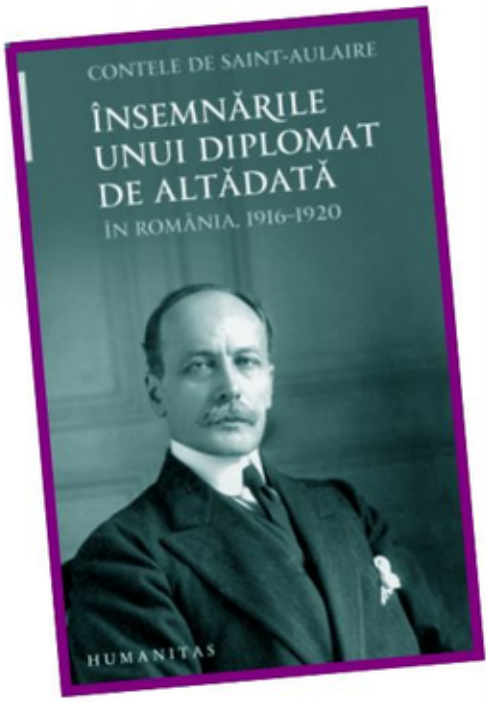

Sosirea în România a lui Saint-Aulaire însemna o sancțiune a predecesorului său, Camille Blondel, un om fără deosebită personalitate, vinovat, în ochii Parisului, de a nu fi putut convinge Guvernul român să declare, în sfârșit, război Puterilor Centrale.

Volumul publicat anul trecut la Editura Humanitas sub titlul *Amintirile unui diplomat de altădată* reprezintă de fapt o reeditare a primei traduceri în limba română apărută tot la Humanitas acum 15 ani, sub un titlu mai apropiat de acel al originalului: *Confessions d'un vieux diplomate*.

Amintirile pe care le evoc astăzi reprezintă 150 de pagini dintr-un total de 800 de pagini, ele fiind doar partea „românească" din întreaga autobiografie a lui Saint-Aulaire, apărută la Paris în 1953, anul în care autorul, ajuns la adânci bătrâneți, nu mai avea decât puțin de trăit. Această a doua ediție din 2016 a traducerii a beneficiat, printre altele, de recenziile unor critici consacrați, Dan C. Mihăilescu și Codruț Constantinescu, și este aceea pe care v-o prezint în cadrul sărbătoririi de astăzi organizată sub auspiciile Băncii Naționale a României.

Urmaș al unei vechi familii din aristocrația franceză, de Beaupoil, contele de Saint-Aulaire s-a născut în 1866, în castelul familial de la Malartie, rămas și astăzi în proprietatea urmașilor. A urmat studiile obișnuite ale unui tânăr din mediul său la un liceu condus de iezuiți – care-i va marca ideile politice – și apoi, după un concurs foarte exigent, la una dintre „Grandes Ecoles" (școală de nivel universitar), Școala de Științe Politice din Paris, înființată de Napoleon I.

După încheierea studiilor și trecerea concursului de admitere la Ministerul Afacerilor Externe, Saint-Aulaire și-a început cariera diplomatică ocupând succesiv postul de secretar de legație în diferite capitale ale Americii Latine. A urmat o perioadă mai importantă, aceea de atașat pe lângă generalul Lyautey, înalt comisar al Franței în Maroc.

La finele anului 1916, Saint-Aulaire a fost transferat în România, țară de care-l va lega pe viață, mai mult decât în toate celelalte locuri unde și-a îndeplinit cariera, o fierbinte și nedezmințită afecțiune. Nu am putut găsi un sentiment de o asemenea intensitate la niciunul dintre francezii care au cunoscut meleagurile noastre, fie ei călători, militari sau diplomați.

Ajuns la această caracterizare, vreau să dau un contra-exemplu: ambasadorul Franței în

MISIUNEA BERTHELOT O CAPODOPERĂ A COOPERĂRII BILATERALE MILITARE ÎNTRE FRANȚA ȘI ROMÂNIA

La 23 august 1916, ofițeri francezi lansează ideea unei misiuni militare pentru România. Într-adevăr, armata română nu era pregătită pentru un conflict modern cum a fost Primul Război Mondial. Au fost făcute unele progrese între 1914 și 1916, dar achizițiile de material modern sunt dificile, toți beligeranții fiind preocupați mai întâi de propriile nevoi.

Totuși, la început, șeful Marelui Stat Major, generalul Iliescu, se opune la o componentă tactică, fiind convins de nivelul de pregătire suficient al armatei române. De asemenea, ataşatul militar la București, locotenent-colonelul Despres, nu este nici el convins de necesitatea unei misiuni nici, mai ales, doritor de a primi mai mulți superiori la București. Misiunea începe deci ca un simplu sprijin tehnic, pentru a facilita livrarea de echipament francez.

Totuși, apare repede necesitatea unei misiuni mai complete. Aceasta este propusă de partea franceză, dar, din cauza rezistenței ataşatului militar, este făcută prin adjunctul lui, ataşatul naval. Ea întâlnește preocupările lui Ion I.C. Brătianu, care îi cere în 30 august să „ia inițiativa" pentru a ajuta armata română. La început a fost vorba doar de câțiva ofițeri, dar agravarea treptată a situației și voința franceză de a ajuta eficace România sporesc amploarea proiectului din săptămână în săptămână.

La 16 septembrie 1916, generalul Joffre îl numește în fruntea Misiunii pe generalul Berthelot. Imediat după sosirea lui la București, la 16 octombrie, generalul Berthelot începe activitatea pe lângă Marele Stat Major.

Misiunea franceză vizează reorganizarea și reechiparea armatei române. Mai precis, principalele sale realizări sunt difuzarea tacticii franceze, învățată de francezii înșiși prin nenumărate pierderi suferite în 1914 – 1915, reorganizarea marilor unități române pe modelul care a reușit pe frontul occidental, organizarea logisticii și un substanțial sprijin material. Se adaugă un ajutor diplomatic de neprețuit în

Membri ai Misiunii Militare Franceze

asupra Constantinopolului erau cunoscute, de unde și atitudinea aproape dușmănoasă a Rusiei față de aliatul român, obstacol în drumul spre Stambul. La fel Grecia, care și ea avea ambiții asupra Bizanțului, odată intrată în război contra Imperiului Otoman, s-a văzut ținta intimidărilor rusești spre a o obliga să joace un rol de aliat de mâna a doua.

Să mai amintim că România a avut mai mult noroc cu Saint-Aulaire și cu Berthelot decât a avut Grecia cu misiunea generalului francez Sarrail, comandantul titular al frontului de la Salonic, care aproape că nu s-a mișcat. Lucrul era știut pe frontul românesc de unde soldații noștri strigau: „Sarrail, Sarrail, noi ne batem și tu stai!" Cu Berthelot lucrurile au stat cu totul altfel; amintesc aceste evenimente de demult pentru a compara rolul deținut la Iași de dârzii și filoromânii Saint-Aulaire și Berthelot față de colegii lor francezi de pe frontul grecesc de la Salonic.

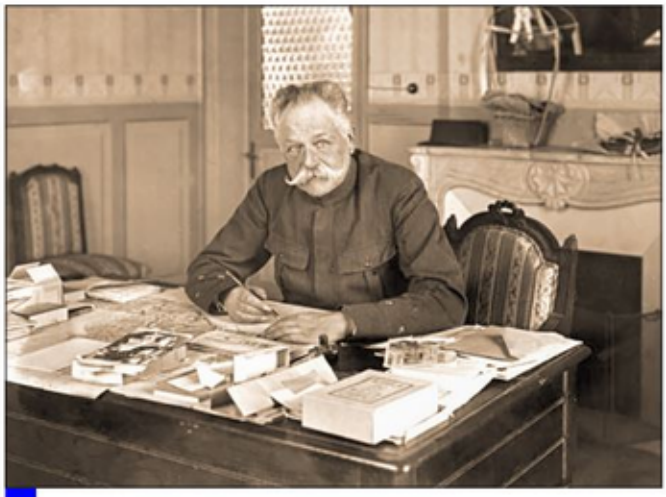

Generalul Maurice Sarrail

Timpul nu ne permite să vorbim și despre eforturile diplomatice depuse de Saint-Aulaire pe frontul rusesc, într-o vreme în care nimeni nu mai putea ști de partea cui se va derula conflictul, cine va învinge în războiul civil care începuse în Rusia, inclusiv despre eforturile sale zadarnice de a crea o alianță între diferitele și îndușmănitele forțe „albe", contrarevoluționare.

O ultimă observație legată de opiniile lui Saint-Aulaire. Formația sa intelectuală într-un colegiu condus de iezuiți, într-o vreme în care Franța cunoaște crâncenele lupte dintre masonerie și instituțiile catolice, a lăsat urme și în amintirile sale, de unde ostilitatea sa față de orice activitate masonică. Ostilitate formulată uneori cu expresii surprinzător de vehemente, în memoriile sale, într-alte capitole decât acelea privind România. Ținând seama că și Ion I.C. Brătianu nu simpatizează masoneria, putem afirma, până la proba contrarie, că înfăptuirea Marii Uniri în tot decursul prezenței lui Saint-Aulaire la Iași nu a avut nimic de a face cu programul masoneriei din vremea Primului Război Mondial, program care își propunea distrugerea Austro-Ungariei, bastion al catolicismului, și nu promovarea principiului naționalităților de care erau atașați românii.

Încă un detaliu: o versiune larg răspândită după 1920 vrea ca Franța în ansamblul ei să fi fost principalul factor extern al Marii Uniri. Or, din chiar textele lui Saint-Aulaire știm că eforturile sale nu erau agreate chiar de tot Guvernul francez și că însuși temutul și atotputernicul prim-ministru al Franței, Clemenceau, se exprimase foarte clar. „De Brătianu și de Saint-Aulaire îmi este greață!" Cu toate acestea, Brătianu și Saint-Aulaire au reușit la Conferința de Pace să obțină prin insistențele lor ceea ce-și doreau românii.

Evocând în fața dumneavoastră figura unui mare prieten al României, îmi permit ca încheiere să sugerez municipalităților orașelor București și Iași să dea numele acestui diplomat filoromân unor artere ale orașelor sus-menționate.

Mihai Dim. STURDZA,
Diplomat al Institutului de Științe Politice din Paris,
fost redactor al postului de radio „Europa Liberă" din München

livrate din Franța în timpul războiului au fost contra cost. Ministerul francez al Finanțelor se arăta foarte doritor de a recupera creanțele române, ca și cele sârbești sau italiene. În schimb, militarii francezi sunt mult mai înțelegători. Ei au luptat cot la cot cu armata română și au murit alături de soldații români. Au cunoscut de aproape starea țării, dar și prețul sângelui; vor o alianță solidă cu România, o alianță care să descurajeze Germania și Rusia bolșevică, și pentru aceasta sunt de acord cu ștergerea datoriilor române și pentru un sprijin activ acordat României Mari.

Colonelul Petin (în centru) pe frontul românesc

La început, statul major francez folosește mijloace legale: face mai multe referate cerând la Ministerul de Finanțe donații sau anulări de creanțe, dar are puțin succes. De aceea, devine mai „inventiv"... Rămânând într-un cadru legal, propune mai întâi sistemul de misiuni de expertiză: militarii francezi fac turul depozitelor și scot din inventar tot ce este defect, deteriorat sau distrus, adesea chiar dacă defecțiunea sau distrugerea s-a întâmplat după cedarea materialelor României. În unele cazuri, militarii francezi merg mai departe, inventând rapoarte asupra pierderilor de material în Rusia, când acesta a ajuns, bine mersi, la forțele române, sau punând lichid pe unele lăzi de muniții și dovedind astfel că tot lotul a fost distrus de ploi în Ucraina... Cinci minute după luarea de poze, destinate Parisului, lichidul este șters și munițiile sunt repuse cu grijă în depozit. Un ultim exemplu: în toamna lui 1917 ajunge un set de 12 ambulanțe franceze nou-nouțe. Nu sunt folosite din cauza armistițiului și rămân bine întreținute într-un hambar. În 1919, un căpitan francez face zeci de kilometri pentru a găsi o ambulanță similară distrusă. Odată găsită, este folosită ca dovadă că întregul lot a fost distrus... Respectivele ambulanțe au salvat după război mai multe vieți, fiind folosite de spitalul Colțea...

De asemenea, când Misiunea franceză se retrage, lasă aproape tot materialul ei propriu în România, pe gratis, explicând la Paris că este uzat și nu merită costul transportului. În sfârșit, după retragerea Misiunii, statul major francez are ideea de a propune doctrina frontului Levantului: în caz de război cu Germania, o parte dintre forțele franceze va lovi Berlinul din spate, prin România și țările Micii Antante. Este deci necesar să se pregătească această manevră din timp, pentru a preîntâmpina dificultățile logistice ce s-au ivit în timpul Primului Război Mondial. Cel mai bun mijloc este de a crea depozite în România (și în Balcani), care vor constitui, în plus, dovada fizică a implicării Franței în caz de conflict. Un fel de *Enhanced forward presence* înainte de crearea termenului... Sunt deci constituite mai multe depozite, în particular de tunuri de 75 mm și de muniție, de mitraliere și aruncătoare și pentru 400.000 de căști și uniforme. Există chiar, lângă Periș, un depozit de tancuri FT-19, cele mai moderne la momentul acesta. Dar chiar dacă s-a gândit realmente la un front de încercuire, majoritatea ofițerilor francezi vede acest mijloc ca o simplă tranziție și folosește orice împrejurări favorabile pentru a da progresiv materialul stocat României...

Dincolo de acest ajutor material și, în parte, datorită lui, s-a creat o încredere de neprețuit, o relație de nădejde. Când vorbesc acum de camaraderie de luptă franco-română cu colegii mei români, ne gândim mai întâi la Primul Război Mondial și numai apoi la teatrele actuale de operațiuni, chiar dacă soldații români și francezi asigură pacea împreună în mai multe zone. Misiunea Berthelot reprezintă simbolul prieteniei noastre militare și va rămâne în continuare flacăra vie a amiciției noastre.

Colonel Christophe MIDAN,
Atașatul Apărării Franței în România

fața veleităților ruse de a pune armata regală și guvernul român sub dominația lor.

Franța nu se zgârcește în ce privește mijloacele: în curând misiunea se mărește și se diversifică, iar Misiunile navale, aeronautice și sanitare completează structura terestră inițială. În februarie 1917, sunt 1.600 de francezi, dintre care 430 de ofițeri. Sprijinul material, venind în cea mai mare parte prin Rusia, depășește promisiunile și estimările inițiale și în primăvara lui 1917, numărul de tone livrate depășește în fiecare lună previziunile și angajamentele guvernului francez, până când tulburările din Rusia încetinesc treptat ritmul. Instrucția se desfășoară de manieră foarte bună și, în primăvara anului 1917, munca de reorganizare ia sfârșit. Armata română este, de acum înainte, gata de luptă.

Generalul Berthelot obține ca francezii să participe direct la pregătirea și executarea operațiilor. Astfel, în succesele române din bătăliile din 1917, contribuția consilierilor și luptătorilor francezi este importantă. Mulți își vor pierde viața. În 1916, armata română, în ciuda vitejiei sale remarcabile, pierde. În 1917, datorită înainte de toate tenacității ei, dar și echipamentului și tacticii franceze, ea câștigă sau cel puțin rezistă. Misiunea Berthelot și-a atins scopul: „pe aici nu se trece!"

La 26 noiembrie/9 decembrie 1917, armistițiul de la Focșani aduce încheierea Misiunii franceze. Totuși, generalul Berthelot și colaboratorii săi apropiați rămân în România până în martie 1918, când preliminariile de pace de la Buftea impun ca toți militarii aliați să părăsească țara.

Înfrângerea Bulgariei, în septembrie 1918, relansează speranțele în reconstituirea unui front român și generalul Berthelot este retrimis în Orient. La 10 noiembrie (stil nou), România trimite un ultimatum lui Mackensen și trupele franceze încep să treacă Dunărea: România reia lupta și trupele germane se retrag în grabă.

Este timpul să se sărbătorească victoria și generalul Berthelot este alături de familia regală la intrarea triumfală în București, din 1 decembrie 1918. Atunci când relațiile între Ungaria și România devin tensionate, el nu-și precupețește efortul în susținerea forțelor române. La 2 mai 1919, misiunea sa fiind îndeplinită, generalul Berthelot părăsește România, aclamat unanim de populație. Fostul lui adjunct, generalul Pétin, dirijează sprijinul Franței împotriva Ungariei lui Bela Kun. În faza aceasta, forțele franceze nu mai participă direct la luptă, asigurând numai misiuni de acoperire și de sprijin logistic. Totuși, mulți soldați francezi cad în această perioadă, mai ales din cauza bolii, dar și, pentru unii, după ciocniri locale cu revoluționari unguri sau în Basarabia, unde forțele franceze duc adevărate misiuni de luptă împotriva infiltrărilor bolșevice.

Generalul Berthelot (primul din stânga) alături de suveranii României la intrarea în București, 1 decembrie 1918

După terminarea efectivă a misiunii, la sfârșitul lui 1919, un important dispozitiv francez va rămâne în România: misiunea aeronautică și mai ales navală continuă opera începută în timpul războiului. Misiunea terestră este înlocuită de o vastă operă de formare în școli militare franceze. Până în anii '30, când gândirea militară românească proprie se impune în statele majore, adaptând tactica franceză la mijloacele române, doctrina franceză domină fără concurență în România. Armamentul, mai ales terestru și aerian, este adeseori achiziționat în Franța sau produs sub licența franceză…

Un alt aspect important este gestionarea datoriilor de război prin statul major parizian și în particular contribuția militarilor francezi la reducerea lor în scopul de a susține armata română. Din 1919 până în 1927, datoriile de război au fost de fapt un subiect extrem de sensibil. Într-adevăr, materialul și munițiile

în ziua de Crăciun și am fost siliți să ne dăm cu 60 de minute înapoi. Zilele acestea ni se va schimba Calendarul fără să se aștepte 14 ianuarie, cum fusese făgăduit la început: așa că sărbătorile Crăciunului nostru sunt suprimate. Ce neîndemânatici sunt! Sau poate că toate acestea mărturisesc o părăsire totală a intereselor ulterioare ale țării." În aceste condiții, Sabina Cantacuzino scria că „în Ajunul Crăciunului se lăsa o ceață și o negură tocmai ca în sufletele noastre gândindu-ne la sărbătorile de altădată". Deși în casa lor „nu a fost niciun semn de sărbătoare", Sabina Cantacuzino a mers de Crăciun la Spitalul nr. 108, pe care-l administra împreună cu alte câteva doamne. A fost însoțită de părintele Gheorghe Negulescu, de la Biserica Batiștei, care „le-a făcut slujba, a pomenit pe rege și familia regală. Pe urmă Doamna Maria Brăiloiu, cu *Steaua* și *Vicleimul* [...] și corurile ei cele mai bune, le-a făcut o serbare pur religioasă, dar atât de tristă". Mărturia lui Virgiliu Drăghiceanu, secretarul Comisiunii Monumentelor Istorice, completează această imagine cu starea generală de nemulțumire: „O revoltă adâncă fierbe în toată populația: nu erau numai motive dogmatice, dar tot trecutul nostru național care ne silea să nu acceptăm această siluire [...] Ni se face grația, în urma acestei agitații de a fi lăsați să sărbătorim Crăciunul."

Între timp, alte ordonanțe ale Administrației Militare a orașului București au restrâns zi de zi mijloacele de trai și libertățile populației. Astfel, au fost confiscate alimentele, s-a interzis tăierea animalelor, au fost rechiziționate hainele, cojoacele, blănurile, plăpumile, saltelele, combustibilul, mijloacele de locomoție. De asemenea, distribuirea zahărului și a lemnelor a intrat în atribuția secțiilor de poliție. O familie avea dreptul la 1 kg de zahăr, la prețul de 1,30 lei. În ceea ce privește lemnele, „s-au instituit comisii pentru constatarea, rechiziționarea și distribuirea lemnelor de foc ce se găsesc la locuințele persoanelor care au părăsit Capitala". S-au interzis fabricarea săpunului și distribuirea alcoolului concentrat, vânzarea coniacului, a lichiorului sau a țuicii se pedepsea cu o amendă de 3.000 de mărci sau

Pia Brătianu

cu un an de închisoare. În februarie 1917, s-au introdus cartelele de pâine, care era făcută dintr-un amestec de făină de grâu și făină de porumb, iar în aprilie cele pentru carne. „Dădeau brutarilor făina pe trei zile și declarau pe urmă că cinci zile nu vor mai primi alta", ne lămurește Sabina Cantacuzino, care explică și care a fost soluția pentru „aprovizionarea particularilor": „contrabanda de la țară, unde, în înțelegere cu țăranii, se organizase un întreg sistem: carne în coșciuge, cu femei văitându-se după căruță, caprele trăsurilor cu dublu fund, miei înfășurați ca [sic!] copii și acoperiți cu batiste pe obraz, aduși în brațe de femei".

Ausweiss a devenit cel mai cunoscut cuvânt german. Potrivit Ordonanței Guvernământului Imperial, din 19 martie 1917, „orice persoană care se află în București și care a împlinit etatea de 15 ani trebuie să fie prevăzută cu o carte de identitate personală și să o poarte în permanență asupra sa". Pentru Constantin Kirițescu, acesta era „biletul de legitimație fără de care nimeni nu poate trăi în regimul de robie germană", dar pentru Librăria

1917, CEL MAI LUNG AN DE RĂZBOI. ORAȘUL BUCUREȘTI SUB OCUPAȚIE

Intrarea trupelor de ocupație ale Puterilor Centrale în București la 23 noiembrie/6 decembrie 1916 a fost urmată de organizarea rapidă a noii administrații. Una dintre primele măsuri a fost introducerea calendarului gregorian, care i-a obligat pe bucureșteni să intre mai repede în Noul An. Mimând respectarea calendarului oficial, dar atașați de marcarea sărbătorilor religioase după calendarul iulian, bucureștenii au avut în mod real un an mai lung decât unul obișnuit. În plus, având în vedere mulțimea dificultăților existenței cotidiene și comparația cu anii 1916 și 1918, devine evident că 1917 a fost cel mai greu an din perioada războiului.

Memoriile celor care au rămas la București, dar și presa oficială ne permit reconstituirea unor fragmente din viața bucureștenilor de acum un secol. Referitor la eficiența ocupanților în organizarea noii administrații, omul politic conservator Alexandru Marghiloman consemna la 25 noiembrie/8 decembrie 1916: „Germanii se organizează repede, dar metodic: ieri toate administrațiile au fost vizitate de ei și telefonul lor particular instalat repede, ca în campanie: un om duce bobina care se deșiră, iar alți doi cu prăjini agață firele de toate asperitățile". Tot el scria, la 30 noiembrie/13 decembrie 1916, că titulatura „Regatul României" de pe hârtiile oficiale fusese ștearsă, motivația autorităților fiind aceea că Regatul României nu mai există, fapt pentru care au interzis pomenirea regelui și a reginei în biserici.

Bukarester Tagblatt

Das Neueste.

Der Friedensvertrag mit Rumänien.

Kaiser Wilhelm an Hindenburg

În aceeași zi, a apărut primul număr al ziarului autorităților de ocupație *Bukarester Tagblatt/Gazeta București* în germană și în română, după ce fuseseră rechiziționate mașinile ziarului *Adevărul* din strada Sărindar. Introducerea în scurtă vreme a noului calendar a fost anunțată la 9/22 decembrie 1916, când s-a publicat și ordonanța privind adoptarea orei Europei Centrale. Ceasul a fost dat cu o oră înapoi la 12/25 decembrie 1916, ziua când s-a sărbătorit Crăciunul catolic.

Rămasă la București cu mama (Pia Brătianu), cumnata și fiul acesteia (Lia Brătianu, soția lui Vintilă Brătianu, cu fiul lor de trei ani) și soțul (doctorul Constantin Cantacuzino, medicul-șef al Eforiei Spitalelor Civile, care a fost „internat" de noile autorități), Sabina Cantacuzino nota acid cu privire la sărbătoarea Crăciunului catolic și protestant: „Crăciunul lor trecuse, ilustrat printr-o serie de orgii […] mulți zăceau a doua zi în zori pe trotuare și prin grădini".

În zilele următoare, se aștepta Crăciunul ortodox pe stil vechi, dar memoriile au reținut o amară surpriză. Tot Al. Marghiloman nota că: „Sărbătorile Crăciunului gregorian au fost serbate peste tot. Ni s-a schimbat ora chiar

CONTENTS (Romanian History) ● **R. Theodorescu** *Curtea de Arges* Monastery is 500 years old ● **M. Carp** 1927. American students from Georgetown University tours Romania ● **P. Otu** General Constantin Christescu is removed from the command during the Battle of Marasti ● **E. Bădescu** The message of General Berthelot during the visit to Transylvania and Banat ● **N. Noica** The true birthdate of the historian Gheorghe I. Bratianu ● **P.N. Constantin** Two stars of the interwar football: Dobay and Baratky ● **V. Râpeanu** The attempts of the Legionary Movement to associate with George Enescu (II) ● **Th. Pâslaru, T.D. Lazăr** Observer in the Battle of Mărăşeşti (II) ● **Şt. Popescu-Filutză, T.D. Lazăr** Unpublished notes from the time of the Great War (V) ● **V. Avram** Secret mission behind the frontline ● **O. Senciuc** To sit at the table with our Middle Ages ancestors ● **A.R. Voinea** The Aron Mayer parcelling ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXXVI) ● **G. Filitti** In Romania 100 years ago: a hot summer for Romania ● **L. Prisac** The Armenians in Kishinev (II) ● The 25th Symposium of banking history and civilization „Cristian Popisteanu": The National Bank of Romania and World War I. The Year 1917.

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) ●**Р. Теодореску** Монастырю Куртя де Арджеш – 500 лет ●**М. Карп** 1927. Американские студенты Джорджтаунского Университета посещают Румынию ●**П. Оту** Генерал Константин Кристеску снят с должности командующего при битве в Мэрэшешти ● **Е. Бэдеску** Послание генерала Бертло во время визита в Трансильванию и Банат ●**Н. Нойка** Настоящий день рождения историка Георге Брэтиану ●**П.Н. Константин** Две звёзды межвоенного футбола: Добай и Баратки ●**В. Рыпяну** Попытки Железной Гвардии привлечь композитора Джордже Энеску (II) ●**Т. Пыслару, Т.Д. Лазэр** Наблюдатель битвы при Мэрэшти (II) ●**Шт. Попеску-Филуцэ, Т.Д. Лазэр** Неопубликованные записи о Первой мировой войне (V) ●**В. Аврам** Секретная миссия в тылу ●**О. Сенчук** Как питались наши предки Средневековья ●**А.Р. Войня** Типовые дома в бухарестском квартале Арон Майера ●**Дж. Филитти** В Румынии 100 лет тому назад: огнённое лето ●**Л. Присак** Присутствие армян в жизни Кишинёва (II) ●Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXXVI) ●XXV-ый ежегодный Симпозиум по истории банковской цивилизации имени „Кристиана Попиштяну": Национальный Банк Румынии и Первая Мировая Война. 1917 год.

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 88IX **Lei 6,00**

Alcalay & Co de pe Calea Victoriei nr. 37, care avea și o sucursală pe Lipscani nr. 88, era o oportunitate de afaceri, potrivit unui anunț din *Gazeta Bucureștilor*, în care se preciza că „fiecare persoană este obligată a purta în permanență actul de identitate și, deoarece este supus deteriorării, prin neîntrerupta lui întrebuințare, este bine ca să-l aibă legat". De asemenea, Librăria Alcalay oferea „scoarțe flexibile și portative, de pânză și de piele, pentru legarea acestor bilete de identitate".

Supraviețuind iernii anului 1917, bucureștenii au putut să citească reclamele de 1 martie ale fraților Roller, al căror magazin din Bulevardul Carol nr. 50, la etaj, oferea spre vânzare produse de lux: „genți de argint, ceasornice cu brățări, truse de aur și argint". Dar venirea Paștelui ortodox 1917 a ridicat din nou problema calendarului nou și vechi, atașamentul populației față de calendarul vechi fiind unul îndârjit. Descrierea lui Vasile Cancicov, deputatul din partidul lui Take Ionescu rămas la București, surprinde nedisimulata nuanță de protest național a marcării acestei sărbători. Descriind slujba oficiată la Biserica Colței, el nota că guvernatorul Tulff von Tschepe, care își avea reședința în Palatul Suțu, a putut privi de la ferestrele sale „un tablou impunător, cetirea liturghiei în ușa bisericii în sunetele clopotelor și în lumina făcliilor aprinse, în cântecul corului de ofițeri răniți [....]". „Clopotele ce pretutindeni sună învierea cred că au enervat mult pe nemți; e o gălăgie ce le amintește că ordonanța cu schimbarea calendarului n-a fost primită nici de popor, nici de cler." În același timp, Al. Marghiloman văzuse cum „foarte multă lume plângea în biserici".

Librăria Alcalay (în dreapta imaginii)

Reacția autorităților a fost promptă: a doua zi de Paște a fost zi lucrătoare, iar câteva săptămâni mai târziu o ordonanță a impus rechiziționarea clopotelor care au fost sparte și transportate în Germania ca materie primă pentru muniții. La Mănăstirea Pasărea, unde între timp i se stabilise domiciliu obligatoriu, Sabina Cantacuzino a surprins durerea maicilor, care plângeau pierderea clopotelor „cu care am trăit și am îmbătrânit, care au tras la moartea maicilor noastre și a părinților noștri, care au sunat și de bine și de rău", clopote pe care „le vor face ghiulele ca să tragă într-ai noștri și în noi".

Crăciunul anului 1917 a fost o sărbătoare austeră, căci spre deosebire de anul precedent, proviziile se terminaseră. Astfel, Virgiliu Drăghiceanu nota: „minus 7 grade. Crăciunul nostru cu 700 de grame de carne de porc și două kilograme de pește, cât se cuvine pentru o familie de șase persoane! În noaptea ce-l precede, auzim, de astă dată, și strămoșescul «Bună dimineața la Moș Ajun!», spus de atâtea glasuri nevinovate. O durere amară ne țintuiește pe toți".

La sfârșitul anului, Sabina Cantacuzino nota în însemnările sale: „Trist a fost 1917! Dar ne-a păzit cel puțin de ocupația Moldovei [...] Fie ca 1918 să ne răsplătească cu prisos toate durerile, mortificările, umilințele pricinuite de vrăjmaș [...] 1917 trece multe și mari datorii lui 1918. Le va plăti acesta sau trebui-va să mai așteptăm pe cel viitor? Orice ar fi și cât va fi vom aștepta cu speranță și încredere, vom ajunge scopul dorit, jertfele sunt firești și trebuincioase."

Dr. Brândușa COSTACHE,
șef Serviciu Arhivă B.N.R.,
Dr. Nadia MANEA,
expert B.N.R.

magazin istoric

5 948384 040074 07